

בשבילי אורייתא - ווארקא

ל"ג העה"צ רבי שמוחה בונם ליברמאן זצ"ל והרבנית הצדיקת חוה שאשא מווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

אלול

ראש השנה

שחל בערב שבת

עשרת ימי תשובה

הלכה ומנהג

ראש השנה תשפ"ה
גיליון רל"ג

יו"ל ע"י:

בשבילי אורייתא - ווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק

ישראל

Bishviley Orayso - Vurke

1 a Imrei Baruch st

Bnei Brak

Israel

bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות:

ראש השנה תשפ"ה
גיליון רל"ג

זכר ולעילוי נשמת

אש הקיר והמזרח שבאנשים חזק דוקא חסד. מקור רבנו ותלמידיו,
פיר ננו לאנשים מוסר לבנות בתפילות,

אזוב וחסד על הרבות, טוב כל עני ונפל רוח

הרה"ר **חיים בער ירמיהו ליברמאן** ז"ל

בן **אדאמיר תהיץ רבי שמחה בונם ליברמאן** זקוק

שולביץ בטבת קודש ט' איזאת תהי' נג' זיקח אליר' נג'

ט באדר תשי"ח

ת.ג.ב.ה

תוכן עניינים

- **פרק א - אלול ימי רחמים ורצון**
 - עמוד ז'
 - ימי רחמים ורצון
 - לדוד ד' אורי
 - אמירתו בבוקר
 - אחרי תפילה מוסף
 - אחרי מנחה - ערבית
 - תקיעת שופר
 - מספר תקיעות
 - הפסק תפילה לשמוע תקיעות
 - תקיעה ביחיד
 - מזמורי תהלים
- **פרק ב - סליחות**
 - עמוד י'
 - טעמים בזמן סליחות
 - אשמורת הבוקר
 - סליחות במוצאי מנוחה
 - זמן הסליחות
 - ברכות השחר
 - עטיפה בטלית
 - י"ג מדות בקול
 - עמידה בסליחות
 - יודוי
 - קדיש תתקבל
 - המתחיל במצוה
 - יחיד
- **פרק ג - דקדוקי מצוה**
 - עמוד יג
 - בדיקת מזווה
 - בדיקה כשאין חשש
 - חשש זיעה
 - בדיקת תפילין
 - כתיבה וחתימה טובה
 - לימוד מס' ר"ה, יומא, סוכה
 - תקוני זהר
 - לימוד הל' תשובה
 - שמחת נישואין באלול
 - רמזי חודש אלול - עמוד טו**
 - מזל אלול בתולה**
- **פרק ד - ראש השנה**
 - עמוד טז
 - כל באי עולם נידונים
 - ערב ראש השנה**
- תענית ערב ראש השנה
- נפילת אפים
- תקיעות
- תפילה בית עלמין
- תספורת וכיבוס
- בגדים נאים
- סכין חדש
- הפרדת דפי ספרים חדשים
- **פרק ה התרת נדרים**
 - עמוד יח
 - התרה בער"ה
 - חומר נדרים
 - התרה לשעבר מודעה לעתיד
 - חרטה ופתח היתר
 - התרה בשלשה
 - קרובים
 - בעל בנדרי אשתו
 - מתירים יושבים
 - שליחות להתרה
 - נשים בהתרת נדרים
 - בן י"ב שנה
 - זהירות מנדר
 - ביטול מנהג ארעי
 - התרה עד ערב יו"כ
- **פרק ו עירוב תבשילין**
 - עמוד כא
 - עירוב תבשילין
 - טעמו
 - פת ותבשיל
 - סוג תבשיל
 - שיעור
 - הכנת העירוב בעיו"ט
 - ברכה
 - עירוב לחימום
 - למסופק
 - להדלקת הנר
 - בני בית נטפלים לעירוב
 - נוסע מביתו
 - מערב לאחרים
 - עירוב גדול העיר
 - אכילת ע"ת בשבת
 - בישול ביו"ט בעוד יום גדול
 - הנמכת אש
 - קיפול בגדים, שטיפת כלים

שנה טובה ומתוקה
סימנים
שנהיה לראש
רוביא כרתי
יהי רצון
התעוררות לתשובה
קדימה בברכות
למיחזי
זהירות מכעס
חמוץ - חריף
זמירות
לימוד משניות
שכח יעלה ויבא

• **פרק יא שחרית ראש השנה**

עמוד לו

השכמה לבית הכנסת
אדון עולם
ניגון הנהוג
המלך
יחיד צירוף לשיר המעלות
תפילת לחש
כוונה
עמידה בפתיחת הארון
י"ג מדות
קריאת התורה

• **פרק יב כמה מהלכות שופר**

עמוד לט

מצות עשה מהתורה
ערו ישנים משנתכם
שופר של איל
תקיעה מעומד
ברכה מעומד
ברכה כשמאחר
שיחה בין ברכה לתקיעה
שיחה בין התקיעות

• **פרק יג כמה תקיעות**

- **עמוד מא**

ג' תרועות בתורה
תרועה ספק שברים
תשע
שלושים
מאה
כוונה לצאת
מברך להוציא אחר
מכשיר שמיעה
חרש

• **פרק ז'-הכנות בערב ראש**

השנה עמוד כו

שעון שבת
נייר אלומיניום, בקבוקים
פלטת שבת כירה חשמלית
כירה חשמלית עם מצב חום בשבת
כיריים אינדוקציא
מקרר
מצנן
מיני בר
הדלקה מנר יארציט
נר 48 שעות
פתיל צף
היתוך נר

• **פרק ח' הדלקת נרות**

עמוד כט

-
ברכת נרות
שהחיינו
טעה והזכיר של שבת במקום יו"ט
הדלקה לפני סעודה
הדלקה לפני שקיעה

• **פרק ט -תפילת ערבית**

עמוד ל

ברכו
תקעו בחודש
לעילא
זכרנו, ומי כמוך
שכח זכרנו, מי כמוך
המלך הקדוש
תוך כדי דיבור
שכח בליל א' דר"ה
לדוד מזמור
לשנה טובה
עד אימת מאחלים

• **פרק י סעודת ליל ר"ה**

- **עמוד לג**

קידוש
נשים אמן בשהחיינו
נשים שמקדשות בעצמן
שהחיינו להוציא אחרות
בציעה מעליונה
דבש
דונג הדבש
תפוח בדבש

• **פרק יט ראש השנה שני ימים**

עמוד נא

ראש השנה שני ימים
יומא אריכתא
שהחיינו קידוש, שופר.
פרי או בגד חדש

• **פרק כ - רחיצה ביום טוב**

עמוד נב

חימום מים לרחיצת פניו
חימום מים לרחיצת כל הגוף
רחיצת כל הגוף
רחיצה במים שהוחמו מעיו"ט
מקלחת צוננת למצטער
חימום מים לרחיצת תינוק
רחיצת תינוק ביו"ט
מים שהוחמו בדוד שמש
רחיצת פניו במי דוד שמש
סבון, סחיטת שערות

• **פרק כא כמה מהלכות יום**

טוב

עמוד - נה

הבערת אש
הדלקת גפרור
כירה שמלית
כירה עם ססתום בטחון
כיריים אינדוקציא
תה
סחיטה
מוץ לימון
מגבונים לחים
קילוף פרי, ירק
סינון אטריות
טחינת פירות
הוספת מים למיחם ביו"ט

• **פרק כב - שבת שובה**

עמוד נט

הדלקת נרות שבת
קבלת שבת
הפטרה שובה ישראל
המלך הקדוש
הרב דורש
ויהי נועם

• **פרק כג - צום גדליה**

עמוד ס

מדברי קבלה

• **פרק יד נשים בשופר**

עמוד מג

-
נשים פטורות
ברכה תוקע לנשים
ברכה כשכבר יצא
30 תקיעות
נשים מוציאות
קטן
אשה להוציא קטן

• **פרק טו תקיעות מעומד**

ומיושב

עמוד מד

תקיעות עמידה ישיבה לערבב השתן
מעומד עיקר
תקיעות בתפילת לחש
תקיעות בחרת הש"ץ
תקיעת זכרונות כשאוחז במלכויות

• **פרק טז - סדר היום**

עמוד מו

קידוש בר"ה
סעודה
שינה
הכנה ליו"ט. מוצרים קפואים
תשליך - עמוד מז
סדר תשליך
תשליך בשבת

• **פרק יז ליל שני של ראש**

השנה

עמוד מח

הדלקת נרות
בגד חדש
הוצאת דסקיות ושעוה
היתוך נר
ברכת הדלקה
שהחיינו באשה שמקדשת בעצמה

• **פרק יח קידוש בליל שני**

דר"ה

• **עמוד - מט**

שהחיינו בקידוש
שהחיינו בקידוש ליל שני
שהחיינו להוציא אחרות
פרי בשל
טעימה לפני נטילה
פחות מכשיעור
סימנים בליל שני

עמוד סח

כפרות באשמורת הבוקר
 כל עשי"ת
 תרנגול לבן
 דג, כסף, ירק
 מעוברת
 ח'ת"ך'
 נטרף נתנבל
 כמה אנשים בתרנגול אחד
 נתינה לעניים
 כיסוי הדם

**פרק כו - ערב יום כפור
עמוד ע**

סליחות
 תפילת שחרית
 חלוקת עוגה
 תשובה
 מצות אכילה
 אכילה בליל תשיעי
 בגדי שבת
 שתי סעודות
 סעודת יו"ט
 פיוס
 טבילה
 וידוי במנחה
 וידוי סמוך לשקיעה
 סעודה המפסקת
 מאכלים קלים
 מאכלים שיש להימנע
 שני ככרות
 סעודה לאינו מתענה
 לבישת תכשיטין
 נר בריא
 נר נשמה
 ברכת הנרות
 ברכת הבנים
 תוספת יו"ט
 עטיפת טלית
 זמן כל נדרי

נדחה
 החייבים בצום
 חולה
 זקן תשוש
 עוברות מיניקות
 יולדת
 חשש חולשה ביו"כ
 אכילה בליל התענית
 תנאי לפני השניה
 תנאי לשתיה
 שטיפת הפה
 תרופה
 רחיצה
 טבילה
 בירך על מאכל
 אכל בשוגג
 צדקה
 רמזי צדקה

• פרק כד עשרת ימי תשובה**עמוד - סד**

מרבים בתפילה
 תשובה ומעשים
 לימוד מוסר
 שיר המעלות
 המלך הקדוש
 טעה מסופק
 נוכר בכדי דיבור
 המלך המשפט
 זכרנו, מי כמוך
 שכח זכרנו, מי כמוך
 לעילא
 אבינו מלכינו
 השלמת ספר תהלים
 דקדוק במעשים
 פת עכו"ם
 אגוזים
 תורתו קבע
 יפייס חבירו
 צרכי רבים

• פרק כה כפרות

פרק א' אלול ימי רחמים ורצון

ימי רחמים ורצון

א. הימים מראש חודש אלול עד לאחר יום כיפור, הם ימי רחמים וסליחות ורצון. אותם ארבעים יום אחרונים שהיה משה רבינו בהר, לקבל את הלוחות השניות, התחילו מראש חודש אלול וביום הכיפורים נתרצה לו הקב"ה^א. ולכן תקנו רבותינו לומר סליחות בימים אלה. וכמו שיבואר להלן.

לדוד ד' אורי

ב. מר"ח אלול עד הושענא רבה, נוהגים לומר לאחר התפילה, מזמור כ"ז שבתהילים: לדוד ד' אורי וישעי^ב וגו'. ויש שלא נהגו לאומרו בציבור אחרי התפילה^ג.

ג. המזמור, לדוד ד' אורי, אומרים בבוקר לאחר גמר תפילת שחרית, אחרי עלינו לשבח, ואומרים קדיש יתום לאחריו^ד, יש שנוהגים לאומרו לאחר שיר של יום^ה. ויש שנהגו, שכשקוראים בתורה אומרים אותו בזמן פתיחת הארון, לפני בריך שמייה^ו.

----- = מקורות וציונים = -----

- ^א טור ס"י תקפ"א מביא פרקי דרבי אליעזר. מטה אפרים (ס"י תקפ"א), משנ"ב שם.
- ^ב יסוד המנהג עפ"י מדרש שוחר טוב: אורי בר"ה וישעי ביה"כ, ואח"כ כי יצפננו בסוכה, רמז לסוכות, אלף למטה (ס"ק ו'). משנ"ב (ס"ק ב'). ובמדרש (רבה ויקרא כ"א).
- ^ג בס' "יערות דבש" להגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל: בפרק זה, לדוד ד', נזכר י"ג פעמים שם הוי"ה - שם של רחמים, כנגד י"ג מידות של רחמים.
- ^ד בס' 'שם טוב קטן' (מהראשון רבי בנימין ביניש ב"ר יהודה לייב כהן) כתב: הא לך סוד גדול כל האומר מזמור זה מר"ח אלול עד אחר שמחת תורה, ואפילו גזירה רעה כתובה על האדם משמים, יכול לבטלה, ומבטל מעליו כל גזרות רעות וקשות, ויוצא בדימוס זכאי בדיו. וצריך לזהר מאוד מאוד שיאמר זה המזמור ערב ובוקר דבר יום ביומו וכו' איז הוא מובטח שיוציא שנותיו וימיו בטוב ויערב לו, ויכניע עי"ז כל מיני מקטרגים. וכ"ה בס' 'זכירה' (מהראשון ר' זכריה סימנר). מורה באצבע לחיד"א (ס"י ב') מנהג טוב לומר אחר כל תפילה מזמור לדוד ה' אורי וישעי ובפרט מר"ח אלול עד הושענא רבא (מתוך מאמר של הג"ר דוב לנדאו שליט"א).
- ^ה מעשה רב להגר"א (הל' פסד"ז אות נ"ג ס"ק ג'): מר"ח אלול עד יוה"כ א"א קאפיטל כ"ז. הרה"ק החוזה מלובלין. היהודי הק'. ילקוט מנהגי אפטא (אות נג). זידיטשוב. רופשיץ. אוצר החיים צאנז (אות רכ"ו). תשו' דברי משה (ס"י ל"ה). מפני שמקור אמירתו בתפילה בציבור, הוא בס' חמדה"י.
- ^ו חיד"א. מטי"א. משנ"ב (ס"ק ב'). וכמה מבני עדות המזרח אינם אומרים המזמור.
- ^ז סידור הגרש"ז. ליקוטי מהרי"ח: ברוב מקומות אומרים אותו אחר השיר של יום וכו' וכמו ברכו נפשי בר"ח.
- ^ח זלאטשוב. סטראטין. נדבורנא. בליקוטי מהרי"ח מבאר מפני שבמזמור הזה יש בו הכוונה של י"ג מדות הרחמים ולכך יש בו י"ג שמות הוי"ה, לכך יש שייכות לתפילת י"ח.

ויש שנהגו לאומרו מיד לאחר חזרת הש"ץ השמו"ע.¹

ד. ביום שיש תפילת מוסף, נהגו לאומרו בגמר תפילת מוסף², ויש נוהגים לאומרו לאחר תפילת שחרית³.

אחרי מנחה - ערבית

ה. בערב, יש שנהגו לאומרו לאחר תפילת המנחה⁴. ויש שנהגו לאומרו לאחר תפילת ערבית⁵.

תקיעת שופר

ו. מראש חודש אלול ואילך, נוהגים לתקוע בציבור בכל יום לאחר גמר תפילת שחרית, **תקיעה שברים תרועה תקיעה**⁶, מפני שכשעלה משה למרום תקעו שופר במחנה להודיע לישראל שלא יטעו עוד.
וע"ד המוסר, התקיעות להחריד הלב להחזירו בתשובה כמו"כ (עמוס ג,ו), אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו⁷.

ז. תוקעין כל ימי חודש אלול עד ערב ראש השנה⁸. ואז אין תוקעין כלל אפילו להתלמד⁹.

ח. יש נוהגין לתקוע כל יום תשר"ת, תש"ת, תר"ת¹⁰.

----- = מקורות וציונים = -----

¹ ליקוטי מהרי"ח, אפשר הכוונה עפי"מ"ש בסידור ר' שבתי שבמזמור הלז יש בו הכוונה של הי"ג מדות של רחמים, ולכך יש בו י"ג שמות הויה ולכך אומרים אותו מר"ח אלול כי מר"ח אלול נפתחו הי"ג מקורות מ"ג מכילין דרחמי וכו' כמו"ש הלוש (תקפ"א) שהי"ג מדות במקום תפילת י"ח.

² ראה מטה אפרים (סעיף ו')

³ מט"א (סעיף ו'). משנ"ב (ס"ק ב').

⁴ מט"א (סעיף ו'). סידור הגרש"ז. משנ"ב (סי' תקפ"א ס"ק ב')

⁵ אלף המגן ס"ק י'. בן איש חי (שנה א' פקודי ו').

⁶ רמ"א סי' תקפ"א (סעיף א'). מט"א (סעיף ז')

⁷ לבוש. חיי אדם (כלל קל"ח א'). משנ"ב.

⁸ מהרי"ל הסביר, כדי שיסבור השטן שיום הדין כבר עבר, מטה משה. וגם כדי להבדיל בין תקיעות מתקנת חכמים לבין תקיעות ר"ה מן התורה, לבוש.

⁹ מט"א סעיף ז'.

¹⁰ בב"ח סי' תקצ"ב (ס"ק ג') מביא מהערוך שכל יחיד התוקע בציבור אין לו לתקוע אלא בסדר הזה, וכתב שלא נהגו כן. פפד"מ. ברית כהונה, מנהג ג'רבא. כתר שם טוב. נדבורנא.

ויש שנהגו, כשקוראים בתורה, לתקוע אחרי החזרת ס"ת לאה"ק לפני סגירת דלתות הארון.

הפסק תפילה לשמוע תקיעות

ט. אם שומע תקיעות כשעומד באמצע תפילת שמונה עשרה, אע"פ שמוותר לו להפסיק ולשמוע^ט אבל אינו צריך להפסיק^י.

יחיד

י. המתפלל ביחידות, אינו צריך לתקוע בשופר^י.

מזמורי תהלים

יא. נוהגין שבכל ימות החול מר"ח אלול, לאחר התפילה, אומרים בציבור עשרה מזמורים תהילים, ומתכונים לגמור כל תהלים שני פעמים לפני ראש השנה, והוא עולה כמנין כפ"ר^י והוא עולה כמנין כפ"ר^י ויש שאומרים ח"י מזמורים כל יום^{יא}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ט הגר"ח"ק, תשו' משנת יוסף.

^י משנה הלכות נתיבות הלכה ג' 24.

^{יא} תשו' ציץ אליעזר ח' י"ב סי' מ"ח.

^{יב} מט"א סעיף ח'. משנ"ב (ס"ק י"ג).

^{יג} דרכי חיים, צאנו

פרק ב סליחות

יב. נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים. בני עדות המזרח מתחילים כבר מר"ח אלול. ובני קהילות אשכנז מתחילים לומר סליחות מיום ראשון שלפני ראש השנה²².

יג. בספה"ק כתבו בזה כמה טעמים:

א. שיוכלו להתענות י' תעניות עם יו"כ כנגד י' ימי תשובה, לכן מתחילים ארבע ימים לפני ראש השנה²³.

ב. קרבנות טעונים ארבע ימי ביקור לפני הקרבנות, ובר"ה מפני שכתוב ועשיתם עולה (במדבר כח, כז) לכן יעשה אדם עצמו כאילו מקריב עצמו, לכן קבעו ארבעה ימים לבקר כל זומי חטאתו ולשוב עליהם.

ג. מתחילים ביום ראשון שהוא ראשון למעשה בראשית, ומפני שאדם תכלית הבריאה לעבודת השי"ת לכן מתחילים בתשובה ביום ראשון לבריאה²⁴.

יד. הגה"ק בעל שפע חיים מצאנו אמר, שלמנהג בני אשכנז לא נהגו לומר סליחות מר"ח במשך כל החודש, כיון שהחשיבו יותר לנצל הזמן באשמורת הבוקר ללימוד התורה. ורק ימים אחדים לפני ר"ה אמרו סליחות, והעיקר להשכים בבוקר ולעסוק בתורה.

וכ"כ בעל שבט הלוי: בני אשכנז שאין אומרים סליחות אלא מיום ראשון שקודם ר"ה, מ"מ יש להם להשכים להוסיף מר"ח אלול בעבודת השי"ת, ולקיים את הכתוב "קומי רוני בלילה לראש אשמורת, שפכי כמים לבך נוכח פני ה'".

אשמורת הבוקר

טז. נוהגים לקום באשמורת הבוקר, מפני שאי' במדרש (ע"ז ג:) שהקב"ה שט בלילה בי"ח עולמות ובג' שעות אחרונות הקב"ה שט בעולם הזה, והרי הוא קרוב לנו בכל קראנו אליו באותו זמן (לבוש).

סליחות במוצאי מנוחה

טז. ביום ראשון של סליחות, יש שאומרים סליחות במוצאי"ק בחצות הלילה.

א. מפני שאומרים אז הפיוט "במוצאי מנוחה".

ב. מפני שבשבת קודש יש שמחת התורה שעסקו בו בשבת וגם עונג שבת ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה (לקט יושר)

----- = מקורות וציונים = -----

²² שו"ע סי' תקפ"א, רמ"א שם

²³ לבוש. משנ"ב

²⁴ ערוה"ש סעיף ג'

יא

ג. בסליחות נאמר איך נפתח פה, ובאיזה פנים נבוא לשפוך שיח לפני ד'. ובמדרש (בראשית) ויברך את יום השביעי, ברכו במאור פנים, ולכן במוצ"ש יש לנו פנים לבוא לפניו (מהרי"ד מבבלז).

זמן סליחות

טז. זמן אמירת סליחות הינו החל מחצות הלילה ואילך^כ, אבל בחצי הראשון של הלילה אין אומרים סליחות וי"ג מדות^{כז}. יש שאמרו סליחות בזמן שלישי הלילה^{כח}.

ברכות השחר

יז. המשכים לסליחות צריך לברך מקודם ברכת על נטילת ידים וברכות התורה, ולאחר אמירת סליחות כשכבר האיר היום, יטול ידיו שוב בלי ברכה^{כט}.

עטיפה בטלית

יח. השליח ציבור מתעטף בטלית^ל ואינו מברך על הטלית כשלובשו בעוד ליל^{לא}. לכן, לא יקה טלית שלו ולא של קהל^{לב}, אלא טלית של חבירו, ויכוין שנוטלו רק לכבוד ולא לקנותו^{לד}.

יט. לא יאמר החזן סליחות בלא עטיפת טלית משום שאומרים בסליחות הי"ג מדות, ואמרינן במדרש (ר"ה יז): נתעטף הקב"ה כש"ץ ולמד למושה הי"ג מדות, ש"מ שצריך עטיפה (לבוש).

י"ג מדות בקול

כ. יש המגביהין קולם בעת הזכרת י"ג מדות, ויש סמך לזה מפרקי דרבי אליעזר^{לה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{כה} עי' תשו' אגרות משה או"ח (ח"ב סי' ק"ה)

^{כו} מג"א סימן תקס"ה ס"ק ה'. מט"א (סימן תקפ"א ס"כ)

^{כז} ראה שו"ע (או"ח סי' א סעיף ב'): המשכים להתחנן לפני בוראו, יכוין לשעות שמשתנות המשמרות, שהן בשלישי הלילה, ולסוף שני שלישי הלילה ולסוף הלילה.

^{כח} מטה אפרים. משנ"ב (סימן ו' ס"ק י"א).

^{כט} מפני כבוד הציבור. מג"א בשם לבוש

^ל ט"ז ס"ק ב'. לבוש סעיף א'. משנ"ב (ס"ק ו')

^{לא} כיון שהקהל קנו אותו ע"ד שמי שלובשו הוי שלו שו"ע (סי' י"ד ס"ק י"א)

^{לב} מג"א ס"ק ד'. א"ר ס"ק ל'. משנ"ב (ס"ק ו').

^{לד} כשעבר, הסיר הקב"ה את כף ידו וכו' התחיל משה צועק בקול גדול ואמר ד' ד' א' רחום וחנן וגו' פרדר"א פ' מ"ו.

עמידה בסליחות

כא. טוב לעמוד כשאומרים סליחות^{לד} ואם קשה לו, יעמוד עכ"פ באמירת א' מלך יושב, וי"ג מידות^{לז}.

וידוי

כב. הידוי שבסוף הסליחות, יש אומרים אותו ג' פעמים (מט"א סעיף י"ח) ויש נוהגין לאומרו פעם אחת^{לו}. ויתודה מעומד^{לז}.

קדיש תתקבל

כג. לאחר הסליחות אומר הש"ץ קדיש עם תתקבל^{לח}.

כד. נוהגין לומר קדיש תתקבל, גם אם מתפללים מיד אחר כך^{לט}.

המתחיל במצוה

כה. יש מקומות נוהגים שהמתפלל סליחות, מתפלל כל היום. שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור^{לז}. ויש שלא נהגו כן^{מא}.

יחיד

כו. המתפלל ביחידות יכול לומר הסליחות שאין בהם שלוש עשרה מידות^{מב}. ואם אומרים בניגון של קריאה בתורה^{מג} מותר^{מד}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{לד} א"ר בשם קיצור שלי"ה. מט"א סי"ח

^{לה} שם. הליכות שלמה (תפלה פ"ו הע' 38)

^{לו} פרע"ח להאר"י ז"ל שער הסליחות שער ח'. מעשה רב.

^{לי} שו"ע סי' תר"ז ס"ג. משנ"ב ס"ק י'

^{לח} כי הסליחות נתקנו על סדר התפילה, אשרי כנגד פסוקי דזמרא, סליחות עם י"ג מדות במקום תפילת שמו"ע, ואח"כ נפילת אפים כמו אחר שמו"ע, ומסיימין ואנחנו לא נדע. לבוש. אלף המגן (ס"ק מ"א).

^{לט} מבית לוי חודש אלו סעיף ח'. שחולק על הא"א מבוטשאטש הסובר שאם מתפללים מיד, אז הקדיש תתקבל עולה גם לסליחות

^מ מעגלי צדק. בלבוש (סעיף א') משמע שחרית ומנחה, ומדרכי משה משמע שגם מתפלל ערבית שלפניו

^{מא} ערוה"ש סעיף ו'

^{מב} משנ"ב ס"ק ד'

^{מג} מט"א סעיף כ"א

^{מד} שו"ע תקס"ה ה', משנ"ב (ס"ק י"ב). ובתשו' אג"מ (יו"ד ח"ג סי' כ"א), גם בניגון לימוד

פרק ג' דקדוקי מצוה

כז. יש אנשי מעשה נוהגין שבחודש אלול מפשפשים בדקדוקי מצוה, להיות בודק ובוהן תפילין ומזוזות שלהם וכל אשר ימצא שם בדק בשאר מצות, והוא מנהג טוב^{מה}.

בדיקת מזוזה

כח. מזוזה של יחיד, בודקין פעמיים בשבע שנים, היינו כל 3 וחצי שנים^{מב}, לכן אם הוא קרוב לזמן שחייב לבדוק, יבדוק באלול.

כט. בזמננו, שמניחים את המזוזה עטוף היטב, ניילון וכדו', אם אין חשש ריעותא, (כגון רטיבות, שמש) אין חיוב לבדוקן אפילו לאחר זמן רב^{מג}.

ל. תפילין שהוחזקו בכשרות אינם צריכים בדיקה לעולם^{מד} אם יש חשש מזיעה יבדקם^{מט}.

בדיקת תפילין

לא. בתי תפילין בימינו העשויים מעור בהמה גסה, מעובדים היטב ותפורים וסגורים היטב, כל זמן שלא ידוע לו שאירע להם תקלה (כגון נפילה למים, שהייה ממושכת בשמש וכו') אין צורך לבדקם¹.

כתיבה וחתימה טובה

לב. כשכותב אדם לחבירו אגרת שלמים, מר"ח אלול, נוהגין שרומז לו במכתבו שמעתיד עליו שיזכה בימי הדין הבאים לטובה להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים^{נא}.
וישאלו איש לירעהו לישלום ר"ת אלול^{נב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{מה} מטה אפרים סי' י'.

^{מו} שו"ע יו"ד סי' רצ"א א'

^{מז} שולחן גבוה. קול יעקב

^{מח} שו"ע או"ח (סי' ל"ט סעיף י')

^{מט} מג"א. משנ"ב (שם ס"ק כו)

¹ הליכות שלמה (פ"ד או' ל"ו), ואדרבה מצוי קלקולים שונים לאחר פתיחת הבתים והוצאת הפרשיות והחזרתם.

^{נא} מהרי"ל, מטה אפרים.

^{נב} ליקוטי מהרי"ח.

לימוד מסכת ר"ה, יומא, סוכה

לג. כל מצוות החודש וענייניו נכללים בלימוד המסכתות ראש השנה, יומא, סוכה, לכן מחויב כל בעל נפש לגזול מעתותיו הספורות ולקבוע לימוד מסכתות אלו בימי אלול שהיא הכנה לחודש השביעי, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו³³.

תקוני הזהר

לד. יש נוהגים ללמוד בס' תקוני הזהר בימי אלול עד ליוה"כ³⁴. ואפילו אם לא מבינים, מכל מקום הלשון מקדש ומסוגל מאוד לנשמה³⁵.

לימוד ה' תשובה

לה. הגאון מטשעבין בעל ה"דובב מישרים" זצ"ל, סיפר שאביו הג"ב כוכב מיעקב זצ"ל למד מדי אלול, רמב"ם הלכות תשובה. שנים רבות לאחר פטירתו היו הדפים רטובים מדמעותיו³⁶.

שמחת נישואין באלול

לו. גם הנמנעים מלערוך שמחת נישואין בסוף החודש, לאחר מילוי הלבנה, אינם צריכים להימנע מנישואין בסוף חודש אלול³⁷.

----- = מקורות וציונים = -----

³³ שם משמואל (פ' שופטים תרעה), משם אביו האבני נזר.

³⁴ אור צדיקים. כסא מלך. כף החיים

³⁵ קצה המטה

³⁶ בצלו חמדתי. לוח דבר בעתו.

³⁷ דרכ"ת סימן קע"ט (ס"ק י"ח) בשם בני יששכר. תירוש ויצהר (סי' קי"א). ערוה"ש אבה"ע (סי' ס"ד סי"ג). שד"ח מער' חתן כלה (כ"א ז' ובאות כ"ג). ומנהג בעלז שגם בחודש אלול אין עורכים נישואים בסוף החודש, עזר מקודש בעלז (עמוד ר').

רמזי חודש אלול

בתרגום על הפסוק, ויתורו את הארץ, "ויאללון ית ארעא (במדבר מ"ג א) והשם אלול הוא ע"ש שבחודש זה כ"א מחפש ובודק ומפשפש במעשיו לקראת יום הדין.

את לבבך ואת לבב, ר"ת אלול, לכך נהגו להשכים להתפלל סליחות מר"ח אלול ואילך. וכן לולא האמנתי לראות בטוב ה', לולא, אותיות אלול, שמאלול ואילך חרדתי נגד ה'. (בעל הטורים. דברים ל"ו)

אלול שיהי' לישראל א"רון ל"חות ו"שברי ל"חות א"מת ל"יעקב ו"חסד ל"אברהם שני כסאות למשפט אלו ו"א"ל דוד ונאבד זה החודש מן עשו א"וי ל"רשע ו"אוי ל"שכנו ויהי האדם א"הוב ל"מטה ו"נחמד ל"מעלה לעשות תשובה א"ני ל"דודי ו"דודי ל"י ולפיכך ברשעים שסתם הקב"ה את לבן מלעשות תשובה כמו"ש כי אני הכבדתי א"ת ל"בו ו"את ל"ב עבדיו משגיא לגוים ויאבדם לא עשה כן לכל גוי אבל בישראל כתיב ומל י אלקיך א"ת ל"בבך ו"את ל"בב זרעך ובה לציון גו"א ל"ו ל"שבי. (מגלה עמוקות. עקב)

בספה"ק ישנם הרבה רמזים: אני לדודי ודודי לי. אנו לי ועינינו לי. לברכה ולא לקללה אמן. להצילך ולתת איבך לפניך (בני יששכר) אי"ש לרעהו ומתנות לאביונים ר"ת אלול. והרמז תשובה, תפילה וצדקה.

האלוקים א"ינה לידו ושמתי לך מקום וגו'. (שמות כ"א י"ג) ר"ת אלול. הכוונה ברמז זה, אפילו אדם אינו מכוון הנה אלוקים מזמן לידו באלול מקום אשר ינום שמוה. (שער יששכר אלול אות ט)

אלול- בגימטריא "בינה" והוא עולם התשובה. ולבבו יבין ושב ורפא לו. ומה טוב ההחדש הזה שבטו הוא זבולון, כמו"ש בספרים, והרי הוא היה המחזיק בידי לומדי תורה. ולפחות בחדש הזה יאחו צדיק דרכו של זבולון לעשות צדקה עם עמלי תורה. (מועד לכל חי להר"ח פלאגי סי' י"א אות י"ד).

בס' סופי תאנים סימן ל"ה: ראה אנכי נתן וגו' נוטריקון: ר"אש א"לול ה"בט א"שר נ"גד כ"ל י"שראל נ"ושא ת"שובה נ"כוונה. (מועד לכל חי סימן י"א אות ה')

ארי"ה: שאג מי לא ירא (עמוס ג) אריה ר"ת א"לול, ר"אש השנה, יום הכפורים, ה'ושענא רבה (מטה משה. אליה רב).

מזל אלול - בתולה.

רמז בכתוב (ירמיהו ל"א) שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה. לפי שחודש זה הוא זמן לתשובה לפני יום הדין של ר"ה. ורמז בכ' (עמוס ה' פ' ב') קום בתולת ישראל (מגלה עמוקות פ' עקב).

חודש זה הוא זמן לתשובה לפני יום הדין של ר"ה. **מזל אלול בתולה**, בגימ' "אם הבנים שמחה הללוי-ה". כי תשובה היא בחינת בינה אימא עילאה, ע"כ הרמז לחודש המסוגל לתשובה.

ורמז ב"אז תשמח בתולה במחול", כלומר הבתולה (רמז לחודש אלול שמזלה בתולה) תשמח המחול (כשימחול השי"ת עוונותיהם של ישראל) (בני יששכר) מז"ל אלו"ל בתולה, גי' מז"ל ניסן טל"ה, ומז"ל אב ארי.

והענין עפמ"ש האריז"ל לשוב בתשובה באב, קודם אלול, והתשובה הנכונה היא תשובה עילאה, ומאהבה, והיא בחודש ניסן (שער יששכר אלול אות ט"ז)

פרק ד ראש השנה

א. באחד בתשרי ראש השנה^ה, וכל באי העולם נידונין לפני הקב"ה^{טו}.

ערב ראש השנה

תענית ער"ה

ב. כתב השו"ע, נוהגים להתענות ערב ראש השנה^פ, וכתב הרמ"א שאין צורך להשלים התענית^{פא}.
ער"ה לאחר חצות יכול לאכול^{פב}. המתענה עד מנחה גדולה, יכול להתפלל ולומר עננו^{פג} ואח"כ לאכול.

נפילת אפים

ג. בערב ראש השנה אין נופלים על פניהם^{פד}.

----- = מקורות וציונים = -----

^ה ראש השנה (טז). אי' ברבינו בחיי (דברים יא יב) מרשית השנה, חסר אלף, ויהיה הרמז לחדש תשרי שהוא ראש השנה לבריאתו של עולם, ודרשו רז"ל (ר"ה ח) מראש השנה נידון מה יהא בסופה.

שנת תשפ"ה: במוקפים "פורים משולש", ו"ערב פסח שחל בשבת", תאריך י' בטבת בע"ש.

^{טו} מס' ראש השנה (ט"ז) אדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים.

כתב הר"ן (ט"ז). למה אדם נידון בר"ה יותר משאר ימים, מפני שאדם הראשון נברא בר"ה ובאותו יום בשעה עשירית, סרח. ואח"כ נידון ויצא בדימוס, אמר לו הקב"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס, כך יהיו בניך עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס. וגם בשמים יש אות שמזל חודש זה מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לד'.

^פ כתב הטור (סי' תקפ"א), נוהגין באשכנז להתענות כולם בערב ר"ה וסמך לזה ממדרש רבי תנחומא (אמור סי' ל') וכו' משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו לו, בא אליה בחיל לגבותו, כשנתקרב אליה ב' פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו לו אין לנו מה ליתן לך, הניח להם שלישי. כיון שנתקרב יותר יצאו בינוני העיר לקראתו הניח להם שלישי השני וכו' כך המלך זה הקב"ה בני המדינה אלו ישראל שמסגלין עוונות כל השנה ערב ראש השנה הגדולים מתענים ומוותר להם שלישי עונותיהם וכו'. ובשו"ע (שם סעיף ב'). מהרי"ל (הל' ימים הנוראים ז'). ומדייק הפרישה מדוע מתענין כולם, מפני שבדבר שהוא צער לו כל הרוצה לעשות עצמו גדול עושה.

^{פא} רמ"א (סי' תקפ"א סעיף ב').

^{פב} באלף המגן (תקפ"א ס"ק ע"ג) הביא מס' יסוד ושורש העבודה שעדיף להתפלל מנחה בצבור מתפלה ביחידות לפני שאוכל, ובתשו' שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' קמ"ז) אין נפק"מ אם מתפלל מנחה לפני או אחר אכילתו, רק לאחר חצות יאכל כל שעה שירצה.

^{פג} מחצה"ש (סי' תקפ"א ס"ק י') משנ"ב (תקס"ב ס"ק י'), באדם חלוש בודאי יכול לסמוך להקל להתענות רק עד מנחה גדולה ולהתפלל מנחה ותפילת עננו ולאכול.

^{פד} מהרי"ל במנהגים הל' ר"ה א'.

תקיעות

ד. אין תוקעין בשופר^פ אפילו אם חל יום ראשון של ראש השנה בשבת^פ.

תפילה בית עלמין

ה. יש מקומות שהולכים להתפלל בבית עלמין בערב ראש השנה^פ.

תספורת וכיבוס

ו. מכבסין ומסתפרין בערב ראש השנה להראות שאנו בטוחין בחסדו יתברך שיוציא לצדק משפטינו^פ.

בגדים נאים

ז. ילבש בגדים נאים לכבוד ראש השנה, אבל לא בגדי רקמה ומשי כביום טוב^פ.

סכין חדש

ח. מובא בס', סגולה לקנות סכין חדש בערב ראש השנה^ז.

----- = מקורות וציונים = -----

^פ שו"ע (סי' תקפ"א סעיף ג'). ובדרכי משה שם. ממהר"א טירנא (מנהגי סליחות עמ' פו) והטעם, כדי לערבב השטן. במשנ"ב (שם ס"ק כ"ד) הביא טעם שאין תוקעין בער"ה, בכדי להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות דחובה.

^ט כשחל יום א' דר"ה בשבת, גם אין תוקעין בער"ה כיון שאומרים זכרון תרועה, הוי כמו תקיעה. משנ"ב (סי' תקפ"א ס"ק כ"ד) שעה"צ (ס"ק ל"ה).

תקיעה להתלמד, לטעם מהר"א טירנא בכדי לערבב השטן, אין לתקוע כלל, אבל המג"א ס"ק י"ד כתב שמותר, דדי שמפסיקין בבית הכנסת. ובא"ר (ס"ק ד') כתב מס' אמרכל משמע דלהתלמד מותר בחדר סגור. א"א (ס"ק י"ד)

^ט ס' כל בו (סי' ס"ד). רמ"א (סי' תקפ"א). ובמשנ"ב (שם ס"ק ז"ר), דביה"ק הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפילה נתקבלה שם יותר, ויבקש מהשי"ת שירחם עליו בזכות הצדיקים שוכני עפר, ויקף הקברים ויתן צדקה.

^פ שו"ע (סי' תקפ"א סעיף ד'). הטור (סי' תקפ"א) מביא מדרש (רבה דברים ב' טו) אדם שיש לו דין לובש שחורים וכו' לפי שאינו יודע איך יצא דינו, אבל ישראל אינם כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם - שערם ומחתכין צפרניהם ואוכלים ושותים ושמוחים בראש השנה לפי שיודעים שהקב"ה יעשה להם נס. משנ"ב (ס"ק כ"ה).

^ט ט"ז (שם ס"ק ה') ממהרש"ל, מביאו משנ"ב (שם ס"ק כה)

^ז בס' זכרון טוב שהרה"ק מהר"י מנעשכ"ז סיפר שהרבי מלובלין היה מחלק סכינים בר"ה למקורבים לסגולה על הפרנסה כמו שאומרים 'חותך חיים לכל חי' וכמ"ש פותח את ידך ס"ת ח'ת"ך, וכן מובא משמו להיות בר"ה בכיסו סכין חד וחלק מטעם הנ"ל. ובס' סגולת ישראל (אות ר') בשם מהר"א מזידיטשוב שיקנה כל אחד סכין חדש בער"ה וישחיונו כסגולה לפרנסה לכל השנה.

הפרדת דפי ספרים חדשים

ט. מחזור או ספר חדש, ראוי לדפדף את העמודים לפני כניסת החג בכדי להימנע מחשש איסור ביום טוב^{טא}.

פרק ה התרת נדרים

התרה בער"ה

י. בערב ראש השנה נהגו לערוך התרת נדרים^{טב}.

חומר נדרים

יא. בהיות חומר עוון נדרים גדול מאוד, לכן מתירים נדרים בימי הדין^{טג}.

התרה לשעבר מודעה לעתיד

יב. בנוסח של התרת נדרים, מתירים הנדרים של העבר^{טד}, ומוסרים מודעה לעתיד שיהא בלי נדר^{טה}.

חרטה ופתח היתר

יג. במשך השנה כשירוע לו שנדר, יעשה התרה בפני שלשה בחרטה ופתח, ולא יסמוך על התרת ער"ה^{טו}.

התרה בשלשה

יד. מתירין בפני שלשה אנשים, אפילו הדיוטות, בגדר גמרי וסברי, היינו שאם ילמדו עמהם אחרים את ההלכה, יבינו. וגם שיודעים לפתוח פתח^{טז}.
וצריך שיהיו ממולאי זקן^{טז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{טא} שו"ע (סי' ש"מ סעיף י"ד), בהפרדת דפים מחוברים יתכן חשש תיקון מנא.

^{טב} במס' נדרים (כ"ג:) הרוצה שלא יתקיימו נדריו וכו', יעמוד בר"ה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל. של"ה ריש מס' יומא. מטה אפרים (סי' תקפ"א סעיף מט).
ומזה נתפשט לומר כל נדרי בערב יו"כ, כמבואר בטושו"ע (סי' תרי"ט א')

^{טג} אלף המגן סי' תקפ"א (ס"ק ק"ב)

^{טד} וידע שיועיל התרה רק לנדריו עצמו אבל לא למה שהשיעו חברו ראה אלף המגן (תקפ"א ק"ב).

^{טה} מסירת מודעה זאת לא תועיל רק כשלא יהא זכור המודעה הזאת בשעת הנדר, שו"ע יו"ד (סי' רי"א סעיף ב') אלף המגן (שם). משנ"ב סי' תרי"ט (ס"ק ב')

^{טו} עיי' שו"ע יו"ד (סי' רכ"ח סעיף יד).

^{טז} שו"ע יו"ד (סי' רכ"ח א'). ועיי"ש ש"ך ס"ק ג'. ודי שאחד ידע לפתוח פתח וילמד לחבירו.

קרובים

טז. המתירים, מותר להם להיות קרובים לנודר, וכן זה לזה.^ט

בעל בנדר אשתו

טז. אבל בעל לא יצטרף עם עוד שניים להתיר נדרי אשתו.^פ

מתירים יושבים

יז. נוהגים שהמתירים יושבים, והמבקש התרה עומד בשעת התרה.^{פא}

שליחות להתרה

יח. אין הנודר יכול לעשות שליח להתרת נדרו, וצריך לבוא בעצמו לפני המתירין.^{פב}
אשה עושה את בעלה שליח להתיר נדריה.^{פג}

נשים בהתרת נדרים

יט. בערב ראש השנה, אין הנשים עורכות התרת נדרים, וסומכות על אמירת כל נדרי בליל יו"כ.^{פד}

בן י"ב שנה

כ. קטן בן י"ב שנה, מופלא סמוך לאיש, או קטנה בת י"א שנה שנדרו, חל הנדר ונראה שאפשר להתיר.^{פה}

----- = מקורות וצינונים = -----

^{טח} רעק"א חידושי שו"ע (סי' רכ"ח ג'), דבנדרים לא סומכים אחזקה דרבא כיון דמידי דאיסורא הוא. תשו' שבט הלוי (ח"ד סי' נ"ד ד'). בס' תשובות והנהגות (ח"א סי' של"ז) דעתו דבהתרת נדרים בער"ה, די בגדול בן י"ג שנה, כיון שאינו מפרט ואינו מתיר כל הנדרים, אינו כדן התרת נדרים מה"ת שצריך דוקא חתימת זקן.

גדר נתמלא זקנו, כתב הסמ"ע בחו"מ (סי' ל"ה ס"ק ד') דהיינו שיש ריבוי שער בזקנו, אף שהם קטנים מאוד. מביאו משנ"ב (סי' ט"ל ס"ק ג').

^{טט} שו"ע סי' רכ"ח סעיף ג'.

^פ שו"ע סי' רל"ד סעיף נ"ז.

^{פא} ש"ך סי' רכ"ט (ס"ק ט').

^{פב} שו"ע סי' רכ"ח (סעיף ט"ז) וברמ"א שם. במקום הדחק, ניתן להתיר דרך הטלפון תשו' משנת יוסף (חי"ד סי' שי"ד).

^{פג} שו"ע סי' רל"ד (סעיף נ"ו). ובערב ראש השנה אע"פ שיכולה לעשות בעלה שליח, כתב שבט הלוי שלא שמענו אצלנו מי שנהוג כן. ובס' תשובות והנהגות (ח"א סי' של"ז) כתב שיכול לכלול את אשתו בנוסח התרת נדרים בער"ה.

^{פד} רעק"א בגליון שו"ע יו"ד (סי' רכ"ח ג') דהתרת נדרים הוא דוקא בפני שלשה אנשים, ומטעמי צניעות. שבט הלוי. תשובות והנהגות (ח"א סי' של"ח)

אבל בערב ראש השנה, אין נוהגין לעשות התרת נדרים לפני בר מצוה^פ.

זהירות מנדר

כא. יהא אדם זהיר לא לנדור שום דבר, ואפילו כשמבטיח צדקה יאמר בלי נדר^פ.

ביטול מנהג ארעי

כב. אם רוצה לבטל מנהגו בפעם זו בלבד, עקב חולשה כאב, וכשיבריא יחזור למנהגו, אין צורך בהתרה.

אבל אם רוצה לבטל מנהגו בקביעות, צריך התרה^פ.

התרה עד ערב יו"כ

כג. אם לא עשה התרת נדרים בערב ראש השנה, יעשה בין ר"ה ליום הכיפורים^ט.

----- = מקורות וצינונים = -----

^פ שו"ע סי' רל"ג שנדריהם נדר, תשו' שבט הלוי (ח"ה סי' קכ"ט ג'), ממשנה למלך (פ"ב דניירות הלי' י"ז) מסתפק אם שייך התרה.

^ט שערים המצויינים בהלכה (סי' קכ"ח כ"ד). דברי משה (סי' ס"ו). הליכות שלמה (פ"א הע' 38).

^ט שו"ע (סי' ר"ג סעיף ד'). תשו' שבט הלוי (ח"ד סי' קכ"ה).

^פ דגול מרבבה יו"ד (סי' רי"ד) ש"ך (סי' ב'). משנ"ב סי' תקפ"א (סי' י"ט). שענה"צ (שם ס"ק

ל"ג)

^ט של"ה הק' (מס' יומא עמוד התשובה אות ב')

פרק ו מהלכות עירוב תבשילין

עירוב תבשילין

- א. יום טוב שחל בערב שבת, אסור לבשל ביו"ט לצורך שבת.³
- ב. תקנו חז"ל שיעשה עירוב תבשילין^{3א} בערב יום טוב^{3ב}, בכדי שיוכל לבשל מיו"ט לשבת.

פת ותבשיל

- ג. עירוב זה, עושין אותו בפת ותבשיל^{3ב}. ואם עשאו מתבשיל בלבד מותר^{3ג}.

----- = מקורות וצינונים = -----

³ איתא במס' פסחים (מ"ו): מדאורייתא, צרכי שבת נעשים ביו"ט, דכ' אך אשר יאכל לכל נפש, ושבת ויו"ט חדא קדושה היא וכו' (רש"י שם) ורבנן גזרו שמא יאמרו אופין מיו"ט גם לחול, ועל ידי עירוב תבשילין יש היכר. וכ"ה ברמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט) שהאיסור מדברי סופרים. ר"ן (פסחים י"ד: ד"ה איתמר). וכ"כ המג"א (שם).

כתב הלבוש (סי' תקכ"ז א'): אסור לבשל מיו"ט לצורך שבת. ואי' במס' ביצה (טו): י"א שהוא דאורייתא, מהפסוק (שמות טז ה) והכינו את אשר יביאו, חול מכן לשבת ואין יו"ט מכן לשבת (עיי' מהרש"ל יש"ש פ"ב סי' ג'), וי"א דווקא חול מכן לשבת ואין שבת או יו"ט מכן לחול, אבל מיו"ט לשבת מותר, אלא שחכמים אסרוהו כדי שלא יבואו לבשל מיו"ט לחול, לפיכך יו"ט שחל להיות בע"ש לא יבשל בתחילה שיהיה תחילתו ועיקר בישולו לצורך שבת בקדירה בפני עצמה, אבל מבשל הוא כמה קדירות לצורך יו"ט, ואם הותיר הותיר לשבת, ובלבד שלא יערים וכו'. מיהו תקנו חז"ל שע"י עירוב תבשילין שיעשה מעיו"ט לצורך שבת, לא הוי בישולו ביו"ט לצורך שבת אלא כגומר והולך וכו'. ודי בזה היכירא שידעו שכיון שאסור להתחיל ביו"ט לצורך שבת ק"ו דמיו"ט לחול לגמרי אסור.

ואפילו למ"ד שהוא דאורייתא משום הכנה, כיון שמבשל ביו"ט בעוד יום ויכול ליהנות ממנו ביו"ט איכא למימר הואיל ואיקלעי אורחים חזי להו. עיי"ע ר"ן (פסחים י"ד: ד"ה איתמר). רמב"ן (שם טו.) סמ"ג (לאוין עה).ראה משנ"ב סי' תקכ"ז (ס"ק ג').

^{3א} **בטעם תקנת עירוב תבשילין**, נחלקו אמוראים במס' ביצה (טו):, רבא אמר כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט (כשמכין בעיו"ט לא ישכח מנה יפה גם לשבת) ורב אשי אמר, כדי שיאמרו אין אופין מיו"ט לשבת, ק"ו מיו"ט לחול.

למה נקרא שמו עירוב תבשילין. כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט הל' ב'), שכשם שהעירוב שעושים בחצירות ומבואות מע"ש משום היכר כדי שלא יעלה על דעתם שמותר להוציא מרשות לרשות בשבת, כך זה התבשיל, משום היכר וזכרון כדי שלא ידמו ויחשבו שמותר לאפות ביו"ט מה שאינו נאכל בו ביום.

הראב"ד (שם בהשגות) כתב שהוא מערב צרכי שבת על צרכי יו"ט לעשותן יחד. וברמ"א (סי' תקכ"ז סעיף א') שמערבב תבשילי שבת, אותן שקודם יו"ט עם אותן שביו"ט, להורות שביו"ט הוא רק גמר ולא התחלה דהתחלה אסור ביו"ט.

^{3ב} טוש"ע (סי' תקכ"ז). משנ"ב (שם ס"ק ה' ו'). בשו"ע (סי' תקכ"ז סעיף א'): כשמניח את העירוב, נחשב להתחלת הבישול בעיו"ט, ומה שמבשל ביו"ט נחשב כגומר את הבישול.

סוג תבשיל

ד. התבשיל צריך להיות ראוי ללפת בו פת, כדגים, או בשר, לאפוקי דייסא¹⁷.
ורבים נוהגים לקחת ביצה לעירוב תבשילין¹⁸.

שיעור

ה. שיעור התבשיל הוא כזית¹⁹, ומשום הידור מצוה לוקחים פת שלימה ומנה חשובה²⁰.

הכנת העירוב בעיו"ט

ו. יש לבשל את התבשיל שמניח לעירוב, בערב יום טוב²¹, ובמקום הצורך יכול להכינו בליל ערב יו"ט²².

ברכה

ז. בשעה שמניח את הפת ותבשיל לעירוב, יחזיק אותו בידו²³, ויברך א'ק'ב'ו' על מצות עירוב, ואמר בדין יהא שרא לנו וכו'²⁴.

----- = מקורות וציונים = -----

¹⁷ שו"ע (סי' תקכ"ז סעיף ב'). משנ"ב (שם ס"ק ה') שעל סמך הפת שהכינו מעיו"ט אופים ביו"ט לשבת ועל סמך התבשיל, מבשלים. בתשו' שבט הלוי (ח"ט סי' קכ"ט) מותר לעשות ערוב תבשילין מפת או **תבשיל קפואים**, כי בקל יכול להפשירו.

¹⁸ שו"ע שם ובמשנ"ב (ס"ק ו') דמעיקר הדיון א"צ אלא בתבשיל לבד ומהני בין לפת בין לתבשיל שכ"ה דעת רוב הפוסקים, אלא שנהגו כדעת המחמירים להצריך פת ותבשיל לכן בדיעבד מותר. ואם אינו צריך אלא לבשל, סגי לכתחילה רק בתבשיל. המנהג להניח תמיד, פת ותבשיל (שבט הלוי). אבל אם **עשאו מפת בלבד**, דעת הפוסקים שגם לפת לא מהני (משנ"ב ס"ק ז').

¹⁹ שו"ע (שם סעיף ד'). וראה שעה"צ (ס"ק כ"ב וכו') שתפוחי אדמה וקטניות מבושלים, דרכן לאוכלן בפני עצמן כדי לשבוע ולא ללפת. לכתחילה, אין לערב **בדג מלוח** - הערינג (משנ"ב ס"ק י"ג), ובדיעבד מותר (חכם צבי סי' ק"ל, צ"ל"ח ביצה טו:).

²⁰ ערוך השולחן (שם סעיף י"ג). בן איש חי (פ' צו הל' ע"ת), שהביצה אינה מתקלקלת אפילו אם מונח כמה ימים.

וכתב בעל שבט הלוי (מבית לוי), שבימינו שאפשר לשמר את המאכלים במקרר, ראוי לקחת חתיכת בשר או דג חשובה.

²¹ שו"ע שם סעיף ג'.

²² של"ה (מס' סוכה פ' נר מצוה אות כב) מביאו משנ"ב (ס"ק ח')

²³ שו"ע תקכ"ז (סעיף י"ד). ובבה"ל (שם ד"ה לכתחילה), משמע מבית יוסף דלדעת המחמירין טוב לכתחילה לעשות התבשיל בערב יו"ט גופא ולא מקודם אף שיניחו עיו"ט לשם ערוב.

²⁴ לדברי רבא (ביצה טו:) טעם העירוב שיברור מנה יפה לשבת ויו"ט, צריך להכין בעיו"ט, לפי רב אשי, שהטעם משום כבוד יו"ט, ניתן להתחיל בליל עיו"ט מפני שיש היכר שהתחיל לבשל וביו"ט רק גומר.

בה"ל (סעיף י"ד ד"ה לכתחילה). שש"כ (פ"ב סעיף י"א). שבט הלוי (ח"ט קכ"ט ד').

עירוב לחימום

ח. אפילו אם כבר בישל כל צרכי השבת מערב יום טוב, וצריך רק לחמם את המאכלים לשבת, יניח עירוב תבשילין^{קא}.

עירוב למסופק

ט. אם מסופק אם יצטרך לעשות מלאכה ביו"ט לצורך שבת, יערב בברכה^{קב}.

עירוב להדלקת הנר

י. אורח סמוך על שולחן בעל הבית, אינו מניח עירוב^{קג}, ואם ישן בדירה לעצמו ומדליק שם נרות, יניח עירוב בלי ברכה^{קד}.

בני בית נטפלים לעירוב

יא. בני ביתו של בעל הבית, נטפלין לעירובו^{קה}, והמנהג הפשוט שגם ילדים נשואים עם משפחתם^{קי}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קא} שו"ע סי' תקכ"ז (סעיף י"ב). ובמשנ"ב (שם ס"ק ס"ג) שיש להחזיקו בידו אפילו שאינו מברך. ובשו"ע (סי' ר"ו סעיף ד') שיש להחזיק הדבר בעת הברכה.

^{קב} שו"ע (שם סעיף י"ב). ובמשנ"ב (שם ס"ק ל"ו ובס"ק ס"ג) שנחלקו הפוסקים דעת השו"ע והמג"א (ס"ק כ"ג) דאמירה מעכב, והמהרש"ל (ישי"ש פ"ב סי' ח') חולק וכ"ה בט"ז (ס"ק י"ח) ובמו"ק, אם אמירה זו מעכב, או שזה רק למצוה לכתחילה. ולכתחילה מחמירין, כמ"ש בשו"ע הגרש"ז (ס"ז) וח"א (כלל טו) ומשנ"ב (ס"ק ס"ג).

^{קג} לקט הלכות יו"ט (פ"ט ס"ק כ"ח) להגרש"א לערב בברכה. חוט שני (יו"ט פ' כ"א א'), שיש לערב כיון שגם מלאכות דרבנן נכללו בתקנת העירוב [אבל בלי ברכה].

^{קד} גם אופן זה כלול בתקנת חכמים להתיר עשיית מלאכה אם יצטרך לכך, חוט שני (יו"ט פ' כ"א).

^{קה} משנ"ב (שם ס"ק נ"ו) מנחת יצחק (ח"ז סי' ל"ו ח"ט סי' נ"ד)

^{קי} בשו"ע (סעיף י"ט) נחלקו הראשונים אם צריך עירוב בכדי להדליק הנר, ומבאר הלבוש (סי' יט) יש סוברים שלהדליק נר א"צ עירוב, שו"ע (סעיף י"ט), מפני שרק לצרכי סעודה שהם העיקר, צריך עירוב, אבל לא לשאר דברים. וי"ס שגם הדלקת נר הוא צורך סעודה.

ולכן כתב המאמר מרדכי (ס"ק י"ח) ובכפה"ח (ס"ק קי"ג) שנינו בלא ברכה. וכ"ה החזו"א (שלמי תודה יו"ט סי' ל"ד א'). תשו' אג"מ (ח"ה סי' ל"ז ט') מנח"י (ח"ז סי' ל"ו) משנה הלכות (ח"ז סי' ע"ד). הגרש"א (מנחת שלמה סי' נ"ח ג') מביאו מבית לוי (עמ' תנ"ד).

^{קי} משנ"ב ס"ק נ"ו.

^{קי} הא"א מבוטשאטש (סעי' ו') שצריך להיות עירוב לכא"א, ובנו נשוי שאינו סמוך תמיד על שולחנו מספק אם צריך לערב בעצמו, ומסיק שמקילים בזה ואין מרבין בעירובין וכו'. והגרש"א (אשרי האיש מועדים פ"ו י"ח) שכן המנהג.

ובחוט שני (יו"ט פ' כ"א ח') מחלק אם הבן מתארח תקופה ממושכת, אז נחשב לבני ביתו.

יב. אם נוסע מביתו ליו"ט ובני ביתו נשארים בבית, יניח עירובו בבית עבורם^{קט}, ויניח שוב עירוב בעיר שנסע לשם^ק, בלי ברכה.

או יקח עמו חלק מהעירוב מביתו שיעור כזית^{קיא}.

מערב לאחרים

יג. אם מערב לאחרים^{קיב}, נותנו לאחד שאינו מבני ביתו^{קיי} והוא מגביה את העירוב, טפה, בכדי לזכות להם^{קיד}, ובעה"ב נוטלו מיד הזוכה, ומברך על מצות ערב^{קטו}.

עירוב גדול העיר

יד. מצוה על גדול העיר^{קטו} לערב על כל בני עירו^{קיי} כדי שיסמוך עליו מי ששכח^{קיד} או נאנס וכו'.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קט} ראה משנ"ב (ס"ק כ"ט) שצריך להניח את עירובו בביתו מקום שאופה ומבשל. אם הניח ערובו בביתו ואח"כ נסע מביתו ליו"ט, נסתפקו הפוס' אם הוא בכלל נאבד ערובו (שפת אמת ביצה טו: בגמ' וכמה) בס' שולחן שלמה (ס"ק י"א) נחשב כנאבד ערובו. ודעת השבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ב) שאם הניח כדיון ונמלך ונסע, יצא.
^{קי} תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ג)

^{קיא} מבית לוי (פ' ק"ד ס"ק ח'). ובדיעבד, שלא הניח שוב עירוב, יכול לסמוך על עירובו הראשון.

^{קיב} כגון שמערב לאורחים שאינם מבני ביתו, או לבני העיר.

^{קיד} שו"ע סעיף י': המערב לאחרים צריך לזכות להם על ידי אחר. משנ"ב (ס"ק ל"ד). ובדיעבד יכול לזכות גם על ידיהם, בס' אבן ישראל (דני ע"ת אות ד') שהגריי"פ ז"ל סמך על המקילין.

^{קיד} משנ"ב ס"ק ל"ג.

^{קטו} שו"ע סעיף י"ב.

^{קטו} ביצה ט"ו. שו"ע (סי' תקכ"ז סעיף ז'). ולא דוקא גדול העיר, אלא כל אדם יכול להקנות ערובו, ומי שיאנס יכול לסמוך על זה (שעה"צ ס"ק ל"א). וכתב הכפה"ח (ס"ק מ"ז) כיון שהוא אדם מפורסם, מי ששכח להניח ערובו ידע לברר אצלו אם אכן עירב לכל העיר.

^{קי} שו"ע (שם סעיף ז'). ויכול להניח ערובו גם בתחילת היום ואין ערובו מעכב שאר בני העיר מלערב, מפני שערובו מועיל בשביל מי שיתברר בסוף היום שנאנס. ראה הר צבי (או"ח ח"ב סי' טו).

עירוב שמנתי, מועיל גם לאורחים הבאים לשבות בעיר (בשו"ע סעיף ח', כל מי שהוא בתחום העיר יוצא בו).
^{קי} וכל זה פעם הראשון אבל אם ברגל השני שכח עוד פעם הוי כפושע (משנ"ב שם ס"ק כב), ועייעו"ש

ס"ק כ"ו שיש מקילים גם בזה וכ"ה בערוה"ש (סעיף י"ח).

אם רגל אחת שכח להניח וסמך על עירוב גדול העיר, ואח"כ עבר רגל אחת שהניח ע"ת, ושוב הגיע רגל סמוך לשבת, ושכח להניח, יש מחמירים בזה (ח"א כלל ק"ב ז' נשמ"א שם, ונשאר בצ"ע). והרבה מקילים (כפה"ח סי' תקכ"ז ס"ק מ"ח. תשו' מנחת יצחק ח"ז סי' ל"ו. בצל החכמה ח"ו סי' צ"א. וכן משמע בשע"ת ס"ק ו').

טו. נכון להניח הע"ת ללחם משנה בשבת, ערבית ושחרית^{ק"ט} ולבצוע עליו במנחה^{ק"ב}, או בסעודת שחרית^{קכ"א}.

בישול ביו"ט בעוד יום גדול

טז. כשמבשל ביו"ט שחל בע"ש, יש להקדים הכנת מאכליו לשבת בכדי שיגמר מלאכתו בעוד יום גדול^{קכ"ב}.

ובשעת הדחק יש מקום להקל אם איחר^{קכ"ג}.

הנמכת אש

יז. לצורך הטמנת התבשילים לשבת אינו רשא^{קכ"ד}, להנמיך להבת גז^{קכ"ה}.

קיפול בגדים, שטיפת כלים

יח. על סמך ערוך תבשילין שמניח, יכול לקפל טליתו ובגדים לשבת^{קכ"ו}, ויכול לשטוף כלים ביו"ט לצורך שבת^{קכ"ז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{ק"ט} כתב בשו"ע (שם סעיף ט"ז), לאחר שהכין צרכי שבת, יכול לאכול, מהרי"ל, ט"ז, מג"א (ס"ק טו) בשם מהרש"ל שלכתחילה נכון שיניח אותו ללחם משנה בערבית ושחרית, ולמנחה יבצע עליו, כיון דאתעביד בו מצוה חדא לתעביד בו מצוה אחריתא. משנ"ב (שם ס"ק מ"ח).

^{ק"ב} מהרי"ל, ט"ז, משנ"ב (שם ס"ק מ"ח).

^{קכ"א} שלי"ה (סוכה אות כ"ה) כתב: יקח פת ותבשיל המוכן לו, לסעודת שחרית או לסעודה שלישית.

^{קכ"ב} תוס' פסחים (מ"ו ד"ה רבה) אם בישל סמוך לחשיכה דליכא למימר שיקלעו ליה אורחים, לוקה. רשב"א (ביצה ד: הא דאמר) מג"א (ריש סי' תקכ"ז) בשם מרדכי (פ"ב סי' תרס"ח). חמד משה (ס"ק א'). שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ח'). פמ"ג (משי"ז סי' רנ"ו א', רנ"ט ג'). משנ"ב (שם ס"ק ג') יזהר להקדים הכנת מאכליו לשבת בכדי שיגמר מלאכתו בעוד יום גדול, דסמוך לחשיכה בזמן דלא שייך שיצטרך לו ביו"ט גופא הלא יש כאן לתא דמלאכה דאורייתא.

וראה בה"ל [שם ד"ה ועל ידי] דלכתחילה בוודאי צריך ליוהר, מכל מקום בשעת הדחק יש לומר דכדאי הם רבותינו הראשונים (רמב"ן, רבינו חננאל, בעל המאור) לסמוך עליהם בענין סמוך לחשיכה. וכ"ה בערוך השולחן (שם סעיף ג').

^{קכ"ג} ערוה"ש (תקכ"ז ג'). משנ"ב (ס"ק ג'). כפה"ח (ס"ק ד'). תשובות והנהגות (ח"ו סי' קכ"ג). אבן ישראל (ח"ז סי' כ"ד).

^{קכ"ד} שש"כ (פ"ב הערה כ"ז) אם האוכל שעל הלהבה הגדולה לא יקדח אלא אחרי כניסת השבת, והמים לא יתאדו אלא אחרי כניסת השבת, היה צריך להיות אסור להקטין את האש, דלא שייך ההיתר של הואיל. דברי יציב (או"ח סי' רכ"ו). מגדנות אליהו (ח"ג סי' קכ"ב).

^{קכ"ה} אע"פ שלצורך מניעת קלקול תבשילים ביו"ט, כשאין לו אפשרות אחרת, יש מקום להתיר להנמיך את להבת הגז, ראה מש"כ רמ"א סי' תקי"ד א'. ובמשנ"ב (שם ס"ק ז'). ראה עוד שש"כ (פ"י"ג סעיף י') באריכות, וישאל לחכם.

פרק ז הכנות בערב ראש השנה

שעון שבת

כד. יזכור לכוון את השעון שבת לזמנים שמתאימים לראש השנה ושבת, בכדי שלא יצטרך להזיז את זיזי השעון ביו"ט קכ"ט.

נייר אלומיניום פתיחת בקבוקים וקופסאות

כה. יחתוך נייר אלומיניום בכדי לעטוף ולחמם מאכלים על הפלטה קכ"ט.
יפתח בערב יו"ט את הבקבוקים וקופסאות שבהם מתכוון להשתמש בחג ובשבת.

המתארחים ביום טוב בבתים אחרים

ראוי ששישימו לב לכמה דברים ששייכים למכשירי חשמל.

פלטת שבת – כירה חשמלית

כירה חשמלית – פלטת שבת, אם אין עליו אישור הלכתי, יש לשים לב:

1. שרק שומר חום של אוכל מבושל, ולא מבשלים עליו.
2. שאין בו תרמוסטט שישנה זרימת החשמל בהנחת או הסרת סירים. 3. שפועל על חום קבוע ואין כפתור ויסות דרגות חום.

כירה חשמלית עם מצבי חום בשבת

א. כיריים חשמליות עם כפתור ויסות מצבי חום, נחשב לאיש מגולה ק"ל. בכדי להשהות תבשיל בשבת על גביו, יש לכסות את הכפתורים (ע"י הדבקת נייר או נייר כסף) קכ"א,

----- = מקורות וצינונים = -----

קכ"ט א"ר סי' ש"ב (ס"ק ח') מותר לקפל טלית חדשה ולבנה מיו"ט לשבת. מביאו משנ"ב (שם ס"ק י"ז) הגרע"ק אייגר (שם ס"ק ו') התיר גם בלי ע"ת. תשו' שבט הלוי (ח"ד סי' נ"א) קנין תורה (ח"ג סי' ע') באר משה (ח"ח סי' ר').

קכ"ט שו"ע הגרש"ז (סי' תק"ג ס"ג) תשו' שבט הלוי (ח"ד סי' נ"א ב') שזה נכלל בכלל צרכי סעודה. ודעת הגי"ש"א להתיר הדחת כלים רק בשעת הדחק.

קכ"ח הגם שבעת הצורך מותר להאריך את זמן הפעלת השעון כדאי' בשש"כ. אבל לכתחילה ראוי לדאוג שלא להגיע למגע בשעון ביו"ט כלל.

קכ"ט ביו"ט אסור לחתוך.

ק"ל כיריים חשמליות, כיון שרגיל לבשל עליה בימות החול וגם ניתן לוסי דרגות החום, לכן אסור להשהות עליה בשבת. בשונה מפלטה חשמלית המיוחדת לשבת לשמור חום, ואינו רגיל לבשל עליה וגם אי אפשר להגדיל או להקטין דרגות החום.

וראה משנ"ב (סי' רנ"ג ס"ק פ"א): דעל ידי היכר דבר המפסיק מותר אפילו ליתן לכתחילה בשבת.

קכ"א בשו"ע סי' רנ"ד (סעיף א') וברמ"א שם, בתנור טוח בטיט, שרי. וכאן כיון שאינו יכול לשנות את דרגות החום מבלי להסיר את הנייר הדבוק, נחשב כמו תנור טוח בטיט.

וגם יכסה את הפלטה (בנייר כסף) בכדי שייחשב לגרופה וקטומה קלב.

כיריים אידוקציה

לא ניתן להשתמש בכיריים אינדוקציה קלב ביום טוב.

מקרה

ב. יש לוודא שהמקרר במקום האכסניא אינו מופעל על ידי פתיחה וסגירה בשבת קלב.

מצנן

ג. כשמצנן דורש הוספת מים מופעם לפעם, יש לשים לב, אם פתיחת המגירה וסגירתה כרוכה בפעולה דיגיטלית (אם יש צג דיגיטלי) אין להוסיף מים כשהמכשיר פועל.

אם אין צג דיגיטלי, מותר להוסיף מים או קרח. ויקפיד להוסיף המים לפני שהמים במתקן נגמרים קלה.

----- = מקורות וצינונים = -----

ודעת הגר"ש ואזנר שגם **הסרת הכפתורים** יועיל לזה.

קלב בתש"ו אגרות משה (או"ח סי' צ"ג) כתב שכיסוי הכפתורים לחוד בלי כיסוי האש אינו מועיל להחשיב את האש כגרופה וקטומה.

קלב היות והסרת סיר מכיריים אינדוקציה גורמת לביטול השראה אלקטרו מגנטית וכיבו הכיריים, וגם החזרת סיר, גורמת להפעיל מחדש את הכיריים, לכן בשבת, לא ניתן להסיר או להחזיר סירים ששהו על הכיריים.

וגם אם ישתמשו במגש "מתאם" או "משטח סיליקון" לא ניתן להשתמש בו. הגם שאם יניחו בתוך ה"מתאם" משטח סיליקון שימעט מעט את החום ואז ניתן יהיה לדנו כגרופה וקטומה. אבל בכל מקרה ניתן **לכוון שעון שבת** שינתק את המערכת לפני הזמן המשוער שרוצים להסיר את הסיר מהמשטח.

קלב המקרר במקום אירוח, אם מדובר בדגם עם טרמוסטט, רבים מקפידים לפתוח את הדלת רק כשהמנוע בפעולה (תש"ו אגרות משה ס"ח, ועיי"ע תש"ו באר משה ח"ו). ויש מתירין לפתוח גם כשמנוע פועל (תש"ו מנחת שלמה א' י').

ואם מדובר בדגם חדיש, מן הסתם יש בו סוגי חיישנים שמקבלים פקודות בכל פתיחה וסגירה של הדלת, ומפעילים את הנורה, מאוורר, זמום, ציגים, ספירות פתיחות דלת ועוד, ולכן יש להימנע מלהשתמש בו בשבת.

מפסקים גלויים, כפתורים וכיו"ב ניתן לנטרל פעילותם באמצעות הצמדת נייר דבק. אבל ישנם גם מפסקים מגנטיים - נסתרים ופונקציות מתקדמים המעוררים שאלות הלכתיות.

ניתן להניח שעון שבת בשקע שידליק ויכבה את המקרר בזמנים קצובים (רצוי בזמן סעודות שבת) ולפתוח ולסגור את המקרר רק כאשר השעון שבת ניתק את המקרר מהזרם.

או, ינעל את מפסק התאורה מערב שבת, ובכדי למנוע השפעה על פעילות המנוע והמדחס, יפתח את המקרר רק כששומע שהמנוע פועל.

ד. אין להשתמש במיני בר שאינו מאושר ומכוון לשימוש בשבת, בין במים חמים או במים קרים, מפני כמה חישויות חילול שבת הכרוך בשימוש זה^{קלו}.

הדלקה מנר יארצייט

כו. מותר להדליק לצורכו מנר יארצייט^{קלז}.

נר 48 שעות

כז. אם אינו מחמם או מבשל על כיריים של גז, ידליק בערב יום טוב נר של 48 שעות בכדי שיהא לו מומה להדליק נרות יום טוב ובערב שבת^{קלח}.

פתיל צף

כח. המדליק נרות בשמן, עם פתיל צף, נכון להשחיל את הפתילה למשטח השעם לפני כניסת יו"ט ראש השנה^{קלט}, אבל אם שכח, מצדדים הפוסקים להתיר להכינו ביום טוב^{קמ}. אבל הנקב במשטח השעם, חייב להיעשות לפני יו"ט ראש השנה^{קמא}.
ויכין מערב יו"ט את הפתילות גם לצורך הדלקה בליל שני של ר"ה וגם עבור הדלקה בערב שבת.

היתוך נר

כט. ביום טוב אסור להתיך נרות עם אש בכדי להדביקם בפמוט^{קמב}.

----- = מקורות וציונים = -----

קלה כשהמים במיכל נגמרים, מופעל מצוף שמנתק כוח החשמל, ובהכנסת מים במיכל ריק, מופעל זרם חשמל.

קלי הוצאת מים מהמכשיר, גורמת לזרימת מים חדשים ולבישולם בשבת, ובמים קרים, הזרמת מים קרים למכשיר, גורמת להפעלת המדחס.

וראה עוד כל פרטי פעולות ושימוש במיני בר מים קרים וחמים, בס' תשו' מבי מדרשא (ח"ב סי' י"ז). וכן תשו' מפורטת בענין שימוש בסננים בשבת בס' כ'.

קלז משנ"ב סי' קנ"ד (סעיף נ"ו). ערוך השולחן (שם סעיף טז).

קלח שביום טוב אסור להדליק אש חדשה מפני מוליד. שו"ע (סי' תק"ב סעיף א').

קלט שבט הלוי (ח"ט סי' קכ"ח א').

קמ בתשו' שבט הלוי (ח"ט סי' קכ"ח א') כתב שראה צדדי החולקים בזה ויותר נוטה לצד המתירין, דנתינת הפתילה לתוך הצף אינו להשלים צורת הכלי, אלא הצף הוא בית קיבול המחזיק את הפתילה שעומדת להדלקה לבדה. שש"כ (פרק י"ג סעיף כ"ד)

קמא ראה משנ"ב (סימן שי"ד ס"ק ו).

קמב שו"ע הגרש"ז (סימן תקכ"ט סעיף י"א), גזרה שמא ימרח.

פרק ה הדלקת נרות

ברכת נרות

ל. בראש השנה מדליקים נרות, ומברכים 'להדליק נר של יום טוב' ^{קמג}.

שהחינו

לא. הנשים נוהגות לברך שהחינו בשעת הדלקת הנרות ^{קמד}.

טעה והזכיר של שבת במקום יו"ט

לב. אם טעתה וברכה, 'להדליק נר של שבת', יצאה בדיעבד ^{קמה}.

הדלקה לפני סעודה

לג. נוהגין, להדליק נרות יום טוב לפני התחלת סעודת יום טוב ^{קמו}.

הדלקה לפני שקיעה

לד. יש נוהגין להדליק נרות יום טוב, לפני שקיעת החמה כמו בערב שבת ^{קמז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קמג} שו"ע (סי' רס"ג סעיף ה') מט"א (תקפ"ט נ"ד) כפה"ח (ס"ק מ"א).

^{קמד} שאילת יעב"ץ (סי' ק"ז), שאין לברך שהחינו בהדלקת נרות כי נתקן בקידוש, מ"מ אין למחות (שע"ת סי' רס"ג), מנהגות וורמישא סי' מ"ו. מטה אפרים (סי' תקפ"א נ"ד) שנהגו הנשים לברך שהחינו בהדלקת הנרות. משנ"ב (שם ס"ק כ"ג). תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ק"א).

^{קמה} התעוררות תשובה (ח"א סי' ק"ד) במילת שבת נכלל גם יו"ט. תשו' מגדנות אליהו (ח"א סי' צ"ו).

^{קמו} מרדכי שבת (סי' רצ"ד), כתב מרבינו משולם שלא היה מברך על הדלקת הנר משום דאמרין במנחות (מ"ב:) כל מצוה שאין עשייתה גמר מלאכת מצותה אין מברכין עליה. ונר שבת אין גמר עשייתה אלא בשעת אכילה כדאמרין בערבי פסחים. נמצא שאם מדליקין סמוך לסעודה יש לברך גם לרבינו משולם. מאירי (שבת כ"ג:) מט"א (סי' תרכ"ה סעיף ל"ג). עיי"ש באלף למטה (ס"ק נ"א). ס' משנת יעב"ץ (סי' ל"ד).

^{קמז} הקדמות בן הדרישה ליו"ד ח"א. נימוקי או"ח. שמירת שבת כהלכתה. שבט הלוי (ח"ג סי' ס"ט).

פרק ט תפילת ערבית

ברכו

א. שלח ציבור אומר ברכו ומאריך בו קצת בנעימה קדושה.

תקעו בחודש

ב. לפני תפילת העמידה אומרים פסוק (תהלים פא ד) תקעו בחודש שופר וגו'.^{קמח}

לעילא

ג. בקדיש, כופלין המלה 'לעילא'.^{קמט}
בנוסח של כל השנה אומרים לעילא מן כל ברכתא, כדי להשלים כ"ח תיבות בקדיש^{קנ},
בימים אלה שכופלים לעילא, אומרים 'מכל' ברכתא^{קנא}.
ומסיים הקדיש עושה 'השלום'^{קב}

זכרנו, מי כמוך

ד. בברכת אבות מוסיפים 'זכרנו לחיים'^{קנג} ו'מי כמוך'^{קנד}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קמח} מטה אפרים (סי' תקפ"ב ב'). פמ"ג (סי' רס"ז א'). יש שלא נהגו לאומרו (סידור התניא סי' רס"ז)
^{קמט} בלבוש (סי' תקפ"ב סעיף ח'): כיון שבימים אלה הקב"ה מתעלה יותר כפול ומכופל מפי
ברואיו מפני שיושב על כסא דין והכל צריכים לשבחו ולפארו ולבקש רחמים על דינו.
^{קנ} היינו מן יהא שמיה רבה כו' עד דאמירן בעלמא.
^{קנא} מט"א סי' תקפ"ב א'. משנ"ב (סי' נ"ו ס"ק ב').
^{קנב} מט"א (תקפ"ב א'), כי השלום' גי' המלאך הסופר וכותב בספר החיים את כל בני האדם
בעשי"ת.
^{קנג} טור (סי' תקפ"ב), תקנו להוסיף בברכת מגן זכרנו לחיים כי בחיים נופל לשון זכירה וכו'. ויש
במטבע זה י"א תיבות נגד י"א תיבות בפ' החפץ אחפץ מות רשע וגו' וכו'. ויש בה ס"ח
אותיות כמנין חיים וזהו זכרנו לחיים, וכנגד ס"ח תיבות בפ' קרבנות ר"ה פנחס, וכנגד ס"ח
אלפין בעשרת הדברות ע"ש עץ חיים היא למחזיקים בה ואנו מבקשים חיים בזכות התורה.
^{קנד} הגאונים תקנו ב'י ימי תשובה לומר "זכרנו" באבות ובגבורות "מי כמוך" ובהודאה "וכתוב"
ובשים שלום "בספר", משנ"ב סי' תקפ"ב (ס"ק טו). כתב הטור, מי כמוך יש בו שמנה תיבות
כנגד וזכור כי בשר המה
בתפלת שחרית ומנחה וערבית תאמר אב הרחמן, ובתפלת מוספין דר"ה וים הכפורים ושבת
צריך לומר אב הרחמים (שער הכוונות דף צ"ו): טעם בסוד כפה"ח (תקפ"ב ס"ק ל"ד).

שכח זכרנו, מי כמוך

ה. אם לא אמר 'זכרנו' ו'מי כמוך', אם כבר סיים אותה ברכה, שכבר אמר השם של אותה ברכה, אין מחזירין אותו^{קנז}. אבל כל זמן שלא אמר השם של הברכה יכול לחזור^{קני}

המלך הקדוש

ו. בחתימת ברכת אתה קדוש, מסיימים המלך הקדוש. מפני שעכשיו הם ימי דין שהקב"ה מראה מלכותו וממשלתו שהוא בכל משלה^{קנט}.

תוך כדי דיבור

ז. אם טעה ואמר האל הקדוש, ותוך כדי דיבור, חוזר ואומר המלך הקדוש אינו חוזר^{קנח}. ואם כבר התחיל אתה בחרתנו, חוזר לראש התפילה^{קנט}.
ואם אמר ובכן תן פחדך וכו' אינו צריך לחזור^{קס}.

שכח בליל א' דר"ה

ח. בליל ראשון של ר"ה יש פוסקים שמוסתפקים אם צריך לחזור כששכח המלך הקדוש, לכן יורו עצמו לכוון ולהתרחק מן הספק^{קסא}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קנה} רא"ש ברכות (פ"א ס"י טו), כיון שאינו אלא תיקון הגאונים, אם שכח לאומרם אין לחזור. שו"ע (שם סעיף ה').

^{קני} פמ"ג א"א (סי' תקפ"ב ס"ק ד') כל זמן שלא אמר השם של הברכה אע"פ שיש כמה שמות, כגון בוכל החיים, יכול לחזור. משנ"ב (שם ס"ק טו).

^{קט} שו"ע סי' תקפ"ב סעיף א'. משנ"ב שם ס"ק ב'.

^{קנח} שו"ע סי' תקפ"ב סעיף ב' ובמשנ"ב שם ס"ק ז'.

כשמסופק אם תוך כדי דיבור, דעת א"א מבוטשאטש שאין צריך לחזור. וכ"ה בכפה"ח (סי' תקפ"ב ס"ק ט)

^{קנט} שו"ע שם, דג' ברכות ראשונות חשובות כאחת משנ"ב (שם ס"ק ד').

^{קס} משנ"ב (שם ס"ק ד') אם התפלל על הסדר ואמר ובכן תן פחדך רק שמסופק בגמר ברכה אם סיים המלך הקדוש אפשר דאין צריך לחזור, דאולי לא שייך לומר בזה כהרגל לשונו בכל השנה מחמת התוספות שמוסיף לומר קודם סיום הברכה.

^{קסא} בחיי אדם (כלל כד ס"י) הביא בשם הגאון מו' הרב אבלי פאסוועלער שאם טעה בליל ראש השנה ולא אמר המלך הקדוש שאין צריך לחזור, כדן טעה ולא הזכיר יעלה ויבא בליל ר"ח שא"צ לחזור מפני שאין מקדשין החודש בלילה. וכ"כ הבנין שלמה (ח"ב סי' מו) ותשו' אגרות משה (ח"א סי' ק"ע).

בשעה"צ (סי' תקפ"ב ס"ק ד') מביא את הח"א וחולק, שהדין כן רק אם היה מתפלל תפילת חול אבל בתפילת יו"ט ממה נפשך אינו יוצא. וכ"ה בתשו' מים חיים (סי' כ"ב) ליקוטי חב"ח (ח"א ל"ג). תשו' בית הלוי (ח"א סי' מ"ב). שו"מ (מהדו"ד ח"ג סי' קכ"ה) שד"ח (מע' ר"ה סי' ג') כפה"ח סי' תקפ"ב (ס"ק ג') תשו' ציץ אליעזר (ח' י"ח סי' ס"ו).

לדוד מזמור

ט. לאחר תפילת העמידה נוהגין לומר מזמור (תהלים כד) 'לדוד מזמור' בכוונה פסוק בפסוק^{קסב}.

לשנה טובה

י. אחרי תפילת ערבית, מברכים איש את רעהו שיזכו להיכתב ולהיחתם לחיים טובים^{קסג}.

עד אימת מאחלים

יא. לדעת המג"א ניתן לאחל בנוסח זה עד חצות יום א' דר"ה^{קסד}. ולדעת הט"ז^{קסה} ושו"ע הגרש"ז^{קסו}, גם בליל ב' אפשר לאחל 'לשנה טובה' עד יום שני בחצות היום.

ויש נוהגים שבבוקרו של ר"ה כבר מאחלים 'גמר חתימה טובה'^{קסז}.

----- = מקורות וציונים = -----

קסב פרי עץ חיים (שער תפלת ר"ה פרק ז). מטה אפרים (סי' תקפ"ב סעיף כג). והוא מסוגל שלא יחסרו מזונותיו כל ימות השנה.

קסג רמ"א סי' תקפ"ב (סעיף ט') מג"א שם.

קסד מט"א סי' תקפ"ג א', משנ"ב (סי' תקפ"א ס"ק ה).

קסה סי' תקפ"ב ס"ק ד'

קסו סי' תקפ"ב סעיף י"ז. וראה כפה"ח (ס"ק ס"ז)

קסז ראה לבוש. ונראה שבכך מחשיב לרעהו כצדיק שנכתב ונחתם לאלתר לחיים טובים.

פרקי סעודת ליל ר"ה

קידוש

ב. בקידוש, מברך על היין, ואומר אשר בחר בנו וכו' ומזכיר יום הזכרון הזה וכו'. ומברך שהחיינו.

נשים אמן בשהחיינו

ג. אשה שברכה שהחיינו בהדלקת נרות, יש שכתבו שלא תענה אמן על ברכת שהחיינו כששומעת קידוש^{קסח}. ויש שלא חששו לזה^{קסט}. ואם תמיד מברכות לעצמן ברכת הגפן לפני שתיית היין מקידוש, יכולות לענות אמן^{קע}.

נשים שמקדשות בעצמן

ד. נשים שמקדשות בעצמן יברכו שהחיינו בקידוש ולא בהדלקת הנרות^{קעא}. אם בטעות ברכו שהחיינו בהדלקת נרות, לא יברכו שוב בקידוש^{קעב}. טענה וברכה גם בקידוש, לא הוי הפסק.

שהחיינו להוציא אחרות

טז. אשה שמקדשת בעצמה ובטעות בירכה שהחיינו בהדלקת הנרות, ועכשיו בקידוש צריכה להוציא אחרות גם ידי ברכת שהחיינו, יכולה לברך ולהוציאן^{קעג}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קסח} תש"ו הר צבי (או"ח ח"א סי' קנ"ד). מקראי קודש (ח"ב סי' ל"ח). מוע"ז הגש"פ.
^{קסט} תש"ו אגרות משה (או"ח ח"ד סי' כ"א ט'). עיי' תש"ו שבט הלוי (ח"ג סי' ס"ט). ציץ אליעזר (ח"י סי' י"ט), שלא נחשב להפסק אם עונות אמן.
^{קע} תש"ו שבט הלוי (ח"ג סי' ס"ט).
^{קעא} ברכת שהחיינו נתקן על הקידוש ולא על ברכת הנרות. שאילת יעב"ץ (סי' ק"ז), שאין לברך שהחיינו בהדלקת נרות כי נתקן בקידוש (ברכי יוסף, שע"ת סי' רס"ג),
^{קעב} מט"א (אלף למטה תרי"ט ו'). משנ"ב שעה"צ (שם ס"ק ז').
^{קעג} שיטת הרמב"ם בהל' ברכות (פ"א הל' י'), שברכת שהחיינו אם יצא אינו מוציא, אבל להלכה נקטינו שאפשר להוציא אחרות, גם אם יצאה. כתב הרמ"ך (שם) מנהגינו לברך וכן ראוי לעשות. (כסף משנה (שם ס"ק י'). ס' המכתם (סוכה מ"ד). וכתב רבינו מנוח (שם) וכי מי שמדליק נ"ח לאחרים או קורא מגילה להוציא אחרים וכיוצ"ב אינו מברך שהחיינו. וראה עוד שו"ע (סי' תקפ"ה סעיף ב') וברמ"א שם: ואין חילוק בין אם יברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים אפ"ה מברך התוקע שתי ברכות הנוכרות (קול שופר ושהחיינו). וכ"ה הגרי"מ שטרן שליט"א. הגר"מ גרינפלד שליט"א.
 והעצה לומר למי שעדיין לא שמעה שהחיינו לברך בקול ולהוציא האחרות, יתכן ולא כ"כ טוב. כי אע"פ שברכת שהחיינו מברך אפילו בשוק, אבל אי' שמסדרינן ברכת שהחיינו על הכוס. לכתחילה על הקידוש תברך ולא על היום בלבד.

בציעה מעליונה

מז. יבצע על לחם משונה, ויבצע מהלחם העליון קעד.

דבש

יז. נוהגין לטבול פרוסת המוציא בדבש קעה. ויש נוהגין לטבולו גם במלח קעו.

דונג הדבש

יח. מותר לאכול דבש טבעי מהכוורת שהוא חי, ומחובר לדונג קעז.

תפוח בדבש

יט. לאחר שאכל כזית פת קעה, נוהגין לאכול תפוח מתוק ומטבילו בדבש קעט.

שנה טובה ומתוקה

כ. יברך בורא פרי העץ קפ, ויאכל קצת, ויאמר את הבקשה שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה קפא.
 ויש נוהגין לאכול הסימונים לפני נטילת ידים קפב.

----- = מקורות וצינונים = -----

קעד רמ"א (סימן רד"ע סעיף א') מס' כל בו.

קעה מג"א (תקפ"ג ס"ק ג'). מט"א. משנ"ב (שם ס"ק ג'). חזו"א. הליכות שלמה פ"א, טבל רק בדבש והמלח היה מונח על השולחן

קעו כפה"ח שם ס"ק ד'. שלמת חיים שמ"ו טבל במלח אחר אכילתו בדבש.

קעז הליכות שלמה תשרי (פ"א אורחות הלכה 76) שבט הלוי, מבית לוי (פ"ג ה').

ראה עוד הגה' אשירי (ר"ה פ"א סי' ה' ומובא בפרישה סי' תקפ"ג) אנו נוהגין לאכול ראש איל ודבש חי.

היה שעורר על אכילת דונג מחשש "יוצא מן הטמא". אבל בקו' נוה ההיכל (כי תשא תשפ"ב), שע"י ידידי הגאון אב"ד נוה אחיעזר הרב י.ווייס שליט"א ביאר את כל הנושא באריכות, הוכח בדברי הרד"ק (שמאל א' יד, כו) ביערת הדבש. וממשנה (ע"ז ל"ט:; ומגמ' ב"ב (פ) ומצ"ן דברי הלבוש (ז"ד סי' פ"א ח') שהשעווה מיוצר באותה צורה כמו הדבש והוא הפסולת של הדבש.

ומביא בקו' 'שנה בשנה' תשנ"ב העלה הרה"ח ר' אברהם קורמן מחקר שהדונג מיוצר משכבת השעווה שעל גבי עלים ופרחים, שהדבורים הצעירים אוספים.

קעט בטור סי' תקפ"ג כתב לאכול בתחילת הסעודה. מטה אפרים. שבט הלוי.

קעז רמ"א סי' תקפ"ג סעיף א', בדרכי משה ממרה"ל, מה שלוקחין תפוח כדי לרמוז על שדה תפוחים הידוע הנרמז במקרא (בראשית כו כז) ראה ריח בני כריח שדה (תענית כט).

קפ כתב מהרי"ל (הלי ר"ה סי' ו') שצריך לברך תחילה בורא פרי העץ דהוי כדברים הבאים תוך הסעודה שלא מחמת הסעודה. ד"מ (סי' תקפ"ג ג').

קפא מג"א. משנ"ב (שם ס"ק ד'), ויאמר הבקשה אחר תחילת האכילה, מפני שאסור להפסיק בין ברכה לאכילה. ובדיעבד אם אמר את הבקשה בין הברכה לאכילה, אינו הפסק (א"ר תקפ"ג ד'. מט"א א').

סימנים

כא. יהא אדם רגיל לאכול בר"ה רוביאי, כרתו, סילקא, תמרי, קרא^{קפג}, ואתרוג^{קפד} וריאה^{קפה}.

וכן מה שבלשונות אחרים נקרא רביה, יאכל^{קפו}.
וכן טועמים מכל מה שיש בשם, רמז לסימן טוב^{קפז}.

שנהיה לראש

כב. אוכלים ראש כבש או ראש דג, ואומרים יהי רצון שנהיה לראש ולא לזנב^{קפח}.

רוביא, כרתו

כג. כשאוכל רוביא יאמר יהי רצון שירבו זכויותינו, כשאוכל כרתו יכרתו שונאינו וכו'.^{קפט}

יהי רצון

כד. יש האומרים יהי רצון עם שם^{קצ}, ויש שאומרים בלי שם^{קצא}.

התעוררות לתשובה

כה. כתב השל"ה, שיתעורר אדם בתשובה כשיאמר יהי רצון, ויתפלל על זה בלב שלם^{קצב}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קפב} מהרי"ל מובא בקצה המטה סי' תקפ"ג. בס' ליקוטי מהרי"ח כ' דכוונת המהרי"ל בתחילת הסעודה ולא תיכף לאחר קידוש, בכדי לסמוך קידוש לסעודה שחשוב יותר.

^{קפג} גמ' כריתות ו', הוריות יב, שו"ע תקפ"ג.

^{קפד} טור סי' תקפ"ג. בפרישה שם, נתן טעם, דנקרא פרי עץ הדר.

^{קפה} דרכי משה סי' תקפ"ג א' (מס' בל בו סי' ס"ד) אוכלין הריאה לפי שהיא מאירה העינים.

^{קפו} מג"א משנ"ב שם ס"ק א'.

^{קפז} מרדכי (יומא סי' תשכ"ג) כתוב בשם הגאונים על ראשי כבשים שאנו אוכלים, כדי שישמענו הקב"ה לטובה בר"ה וישימנו לראש ולא לזנב, ומה שאנו אוכלים טיסני ובשר שמן ושותין דבש וכל מיני מתיקה, כדי שתהא השנה הבא עלינו מתוקה ושמינה וכ"כ בס' עזרא, אכלו משמנים ושנתו ממתקים.

כתב המאירי (מאירי חיבור התשובה) בטעם אכילת הסימנים, שלא ישכח האדם חרדת היום וגדולתו, ולא יקל ראשו בעת אכילתו, ויזכור כוונת היום לבקש על נפשו ולשוב לבוראו.

^{קפח} שו"ע סי' תקפ"ג סעיף ב'. מט"א שם. וכתב בהגה' אישירי (ר"ה פ"א סי' ה' מובא בפרישה סי' תקפ"ג) אנו נוהגין לאכול ראש איל ודבש חי.

^{קפט} שו"ע סי' תקפ"ג.

^{קצ} אבודרהם, כלבו דזה תפילה. מביא משנ"ב (סי' תקפ"ג ס"ק ב')

^{קצא} פסקי סידר הרב בעל התניא.

קדימה בברכות

כו. אם ירצה, לברך על התפוח, יראה שבשעת הברכה, לא יהיו לפניו פירות משבעת המינים^{קצ"ג}. ואם התמרים לפניו, יקדים לברך בורא פרי העץ עליהם^{קצ"ד}

למיחזי

כז. אם חושש שהפרי מתולע, יכול להניח את הסימנים לפניו ויאמר יהיה רצון על ראייתם^{קצ"ה}.

זהירות מכעס

כח. כל עניינים אלה עושים לסימן טוב, ולכן פשיטא שיזהר מאוד שלא יכעוס בימים האלו, רק יהא שמח ליבו ובטוח בד' עם התשובה ומעשים טובים^{קצ"ו}

חמוץ - חריף

כט. יש שנמנעים מלאכול מאכלים חמוצים או מרים^{קצ"ז}, אבל אינם נמנעים מלאכול מאכלים חריפים^{קצ"ח}.

זמירות

ל. בעת סעודתו, יזמר וישבח לד' בנעימה ובשמחת הלב, ויזכור שהוא יום שספרי חיים ומותים פתוחים, וצריך להיות ירא וחרד מאימת הדין^{קצ"ט}.

לימוד משניות

לא. יש נוהגין ללמוד משניות מס' ראש השנה, בעת הסעודה, כל סעודה פרק אחד^ר.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קצ"ב} שלי"ה מס' ראש השנה, א"ר (שם ס"ק א'). משנ"ב ס"ק ב'.

^{קצ"ג} ראה כפה"ח תקפ"ג ס"ק י"ג

^{קצ"ד} שו"ע (סי' רי"א ס"א וסעיף ד') שמקדימים לברך על מין שבעה, ותמר קודם לשאר מינים, (חוץ מהמוציא, מזונות, הגפן)

^{קצ"ה} במס' הוריות י"ב. הגירסא 'למיחזי, והגם שבמס' כריתות הגי' 'יהא רגיל למיכל', רוב ראשונים גרסו 'למיחזי'. עי' כפה"ח (שם ס"ק ו').

^{קצ"ו} חיי אדם. משנ"ב (ס"ק ה')

^{קצ"ז} פמ"ג, מט"א (סעיף ג'). משנ"ב (ס"ק ה')

^{קצ"ח} ערוך השולחן (שם סעיף ג')

^{קצ"ט} מטה אפרים סי' תקפ"ג א'

^ר מט"א (סי' תקפ"ג סעיף ג'). באלף המגן ס"ק כג, לימוד מס' ראש השנה בר"ה היא סגולה גדולה שיזכה ליום הדין. ובס' יסוד ושורש העבודה בשם הארזי"ל.

שכח יעלה ויבא

לב. בברכת המזון, אם שכח להזכיר יעלה ויבא, בסעודת ליל ראש השנה, חוזר ומברך⁷⁶, ובסעודת היום אינו חוזר ומברך⁷⁷.

**פרק יא
שחרית ר"ה**

השכמה לבית הכנסת

לג. שחרית, משכימין לבית הכנסת⁷⁸.

אדון עולם

לד. הש"ץ מתחיל ב'אדון עולם אשר מלך וכו'⁷⁹. יש מתחילים ב'אנעים זמירות:

ניגון הנהוג

לה. הש"ץ ינגן בניגון יפה הנהוג, ואין לו לשנות הניגונים אפילו אם הם נעימים⁸⁰.

המלך

לו. הש"ץ אומר 'המלך' בקול רם ובנעימה קדושה⁸¹.

----- = מקורות וצינונים = -----

⁷⁶ בליל ראש השנה אסור להתענות לכו"ע כמו בשאר יום טוב, כמ"ש במשנ"ב (סי' תקצ"ז ס"ק ה') לכן אם שכח יעלה ויבא חוזר. וכ"ה בסידור הגרש"ז שמחלק בין חזרה בברכת המזון בליל ר"ה ובין כששכח ביום.

⁷⁷ ביום ראש השנה יש שנהגו להתענות כמ"ש בשו"ע (סי' תקצ"ז סעיף ב'), ולכן דעת המג"א (בסי' קפ"ח ס"ק ז'), ובשו"ע הגרש"ז (שם סעיף י"א) שאינו חוזר כששכח יעלה ויבא, ובמט"א (סי' תקפ"ג סעיף ד') ובמשנ"ב (סי' קפ"ח ס"ק י"ט) כתבו שנחלקו בזה האחרונים. ומבואר היטב שם בשעה"צ (ס"ק טו).

⁷⁸ טור סי' תקפ"ד. והוא אחד מחמשה השכמות. ראה במטה משה (ס"ק תתקנ"ח) סימן לדבר וישכם אברהם בבוקר, א'ב'ר'ה'ים', ס"ת הושענא רב'א, ט' בא'ב, יום כפ"ר, ראש השנה, פורים.

⁷⁹ מטה אפרים (סי' תקפ"ד סעיף ה'). כתב המטה משה בשם רבי יהודה החסיד ורב האי גאון ורב שרירא גאון, ז"ל שכל מי שמכוון בעת התחלת אדון עולם, ערב אני בדבר שתפלתו נשמעת ואין שטן מקטרג על תפלתו ואין לו שטן ופגע רע ברה"ו ויו"כ בתפלתו.

⁸⁰ מהרי"ל (הלי יו"כ). מטה אפרים (סי' תקפ"ד סעיף ה'): אין לשום ש"ץ לשנות הניגונים הנהוגים, כי עי"ז מתבלבל דעת הציבור ואין מכוונים לבם כראוי נעש משמים ע"ז, אף שנדמה לו שהניגונים שלו ערבים יותר, כי ביום נורא ואיום הכל תלוי בכונת הלב וכו'.

יחיד צירוף לשיר המעלות

לז. יחיד שעומד בפסוקי דזמרה והקהל אומרים 'שיר המעלות ממעמקים' שלפני ברכו, יכול להפסיק במקום דסליק עניינא ולומר עם הציבור⁷¹.

תפילת לחש

לח. מתפללין בלחש כמו בנוסח תפילת ערבית, ובחזרת הש"ץ מאריכים בפיוטים⁷².

כוונה

לט. ישתדל להתפלל בכוונה⁷³ וכ' בספה"ק שהאר"י ז"ל היה בוכה בתפילה⁷⁴.

עמידה בפתיחת ארון

מ. כשפותחים הארון באמירת פיוטים שונים בתפילות, נוהגים להדר ולעמוד⁷⁵, ומי שחלש מותר לשבת⁷⁶, וגם אם אינו רואה הספר תורה מותר לשבת⁷⁷.

----- = מקורות וציונים = -----

⁷¹ מטה אפרים (תקפ"ד סעיף ט'). ונוהגים שהש"ץ עומד במקומו כשאומר 'המלך' ואח"כ יורד לפני התיבה (ערה"ש סי' תקפ"ד סעיף א').

אולי ירמוז על מה שאנו מבקשים 'מלוך על כל העולם כולו בכבודיך', בכל מקום שהוא. וכתב הלבוש שאומרים 'יושב' בלא 'ה', שפירוש שהוא יושב עתה על כסא דין.

⁷² מטה אפרים (סי' תרי"ט סעיף ל"ז). משנ"ב (סי' נ"א ס"ק ח').

⁷³ מטה אפרים (סי' תקפ"ד סעיף י'). וכתב בשערי תשובה (תקפ"ד ס"ק ב'): כל מי שאפשר יש לו ליקח פנאי ללמוד פירוש הפיוטים להתפלל.

⁷⁴ צריך להתאמץ מאוד לכיון בתפילה, וראה פי' רש"י במצות צריכות כוונה שישים אל לבו לקיים מצות המלך, ויכוין פירוש המילות ולומר התיבה בעומק הלב באמונה פשוטה ויכוין למצות המלך.

ואף כי אין דרכו בכך כל השנה מ"מ בימים האדירים האלה יכין לבו ביותר ויתפלל בכל כוחו כדי לכיון במ פירושם כפי ידיעתו ויהיה לבו לשמים בתפילה כאלו כיון כל מה שראוי לכון ואז הקב"ה מעלה עליו כאלו הי' כן. כמב' בזה"ק (פי' יתרו) עה"פ ומעשה ידינו כוננה עלינו. אלף למטה (סי' תקפ"ד ס"ק ד').

יש לכוון בתפילות הנאמרים גם בכל שבת וחג. ולא כאלו המכוונים בעיקר בתפילות ופיוטים שמוסיפים בר"ה (יושר דברי אמת).

⁷⁵ האר"י ז"ל נהג לבכות בראש השנה ויום הכיפורים, ואמר כי מי שאינו בוכה בימים אלו אין נשמתו טובה ושלמה. גם אמר כל מי שבוכה אז מעצמו בכיה גדולה מאליו, אותו שעה דיינין ליה בבית דין של מעלה ונפשו מרגשת ובה לו הבכיה מאיליו (פרי עץ חיים שער השופר פ"ה) באר היטב (שם ס"ק ג').

הגר"א כתב (מעשה רב ס"ק ר"ז) שאין לבכות בראש השנה וכמ"ש (נחמיה ח"ט) אל תתאבלו ואל תבכו וכו' לכו אכלו משמנים וכו' ואל תעצבו כי חדות ד' היא מעוכם.

בס' אור חדש מבאר שכשבא הבכיה מעצמו מרוב דביקות לה', בוודאי מותר, ומה שהגר"א אסר, הוא להביא עצמו לבכיה. שער יששכר (חדש תשרי).

מא. בפתחת הארון אומרים י"ג מדות, ולפני בריך שמים, יש אומרים תפילת רבש"ע ר"ד.

קריאת התורה

מוציאין שני ספרים, ובראשון קוראים שבעה בפי' (בראשית כא) וד' פקד את שרה רט"ו וגו'.
ובשני קוראים בפי' פינחס ובהודש השביעי (במדבר כט א-ו)
ומפטיר (שמואל א) ויהי איש אחד מן הרמתים צופים רט"ז.

בברכות הפטרה אומרים "ועל יום הזכרון הזה וכו' ר"י".

פרק יב כמה מהלכות שופר

מב. מצות עשה מהתורה לשמוע קול שופר בראש השנה
כמ"ש (במדבר כ"ט א) וּבַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֲדָשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת
עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם הַתְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם.

ערו ישנים משנתכם

מג. כתב הרמב"ם ר"ח, אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו
כלומר ערו ישנים משנתכם והקיצו נרדמים מתרדמתכם וחפשו במעשיכם

----- = מקורות וציונים = -----

ר"א סידור יעב"ץ. ט"ז יו"ד (סי' רמ"ב ס"ק י"ג). פמ"ג או"ח (סי' קמ"א מש"ז ג'). בעת שפותחין
הארון אינו מחוייב לעמוד, והעולם נוהגין בכל זה לעשות הדור לתורה ולעמוד (שעה"צ סי' קמ"ו
ס"ק י"ח).

בתשו' חתם סופר (ח"מ סוסי" ע"ג), שאם ארון קודש פתוח, אין לשבת, פתח"ת (ח"מ סי' פ"ז כ"א)
ר"ב ערוך השולחן (יו"ד סי' רפ"ב). וביו"ד (סי' רפ"ב סעיף ג) העולם נוהגים לעמוד בשעה שפותחים
את ארוה"ק לאיזה תפילה כנהוג בימים נוראים, ובדאי מן הדין אין צורך לעמוד כיון שהס"ת
במקומה, אך כיון שנהגו כן לכבוד התורה, ממילא שמי שאינו עומד, הוי כהעדר כבוד התורה
ולכן בהכרח לעמוד, אבל אם הוא חלש ולא יחשדוהו, מותר לישב.

ר"ג תשו' פנים מאירות (ח"א סי' ע"ד) מי שלא רואה הס"ת אינו צריך לעמוד.

ר"ד מטה אפרים (סי' תקפ"ד סעיף טז): אומרים רבש"ע מלא משאלותינו, ככתוב בסידורים
המיוסד ברוח קדשו של האר"י ז"ל.

ר"ט שו"ע (סי' תקפ"ד סעיף ב'). לפי שבראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה (ר"ה י"א).

ר"ז שו"ע סי' תקפ"ד (סעיף ב'). בה קוראים בענין פקידת חנה שהיה בראש השנה.

ר"ח מטה אפרים סי' תקפ"ד סעיף כ'.

ר"ח רמב"ם (פ"ג מהל' תשובה הל' ד').

מ

וחזרו בתשובה, אלו השוכחים את האמת ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל וכו'.

שופר של איל

מד. שופר של ראש השנה מצותה בשל איל^{ר"ט} ושיהא כפוף^{ר"ז}.
ובדיעבד, כל השופרות כשרים^{ר"כא}.

תקיעה מעומד

מה. צריך לתקוע מעומד^{ר"ב}, ונהגו הציבור לעמוד, גם בתקיעות של מיושב^{ר"ג}.

ברכה מעומד

מו. צריך לברך מעומד^{ר"ד}.

ברכה כשמאחר

מז. אם הגיע לבית הכנסת אחרי שהבעל תוקע כבר בירך, יברך בעצמו^{ר"ה}.

שיחה בין ברכה לתקיעה

מח. אין לשיח בין הברכה לתקיעות, ואם שח צריך לחזור ולברך^{ר"ו}.

שיחה בין התקיעות

מט. ולא ישיח עד לאחר הקדיש תתקבל, בסיום חזרת תפילת מוסף^{ר"ז}.
אם שח, אינו חוזר ומברך^{ר"ח}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{ר"ט} ראש השנה ט"ז, לזכר עקידת יצחק. שו"ע (סי' תקפ"ו סעיף א').

איל הוא מגיל י"ג חודש ויום אחד (כפה"ח תקפ"ו ס"ק ב')

^{ר"ז} ר"ה שם, מצוה בכפוף, לסימן שיכופפו לבם למקום.

^{ר"כא} שו"ע סי' תקפ"ו סעיף א'. אם יש שופר של יעל כפוף ושל כבש פשוט, יתקע בשל יעלים וכפוף. דתקון רבנן לתקוע בכפוף לסימן שיכפפו לבם למקום בתפילה משא"כ שופר של איל אינו תקון רבנן אלא מנהג שנהגו כל ישראל מעולם לזכר עקידה, משנ"ב (סי' תקפ"ו ס"ק ה).

^{ר"כב} טור סי' תקפ"ה דכתיב יום תרועה יהיה לכם (במדבר כט א') וילפינן מלכם גבי עומר וס' העומר מעומד וכו'.

בדיעבד, אם תקע מיושב, יצא ידי חובתו. משנ"ב (סי' ח' ס"ק ב').

^{ר"כג} משנ"ב סי' תקפ"ה ס"ק ב'.

^{ר"כד} שו"ע סי' ח' (סעיף א'). משנ"ב (סי' תקפ"ה ס"ק א').

^{ר"כה} בן איש חי (נצבים טז). כפה"ח (סי' תקפ"ה ס"ק ל"ט). עי"ע תשו' משנה שכיר (ח"ב סי' ר"ל)

^{ר"כו} שו"ע סי' תקצ"ב סעיף ג'. משנ"ב (סי' י"ד). ואם שח מענין התקיעות אינו חוזר ומברך.

^{ר"כז} שו"ע (סי' תקצ"ב סעיף ג'), לא ישיח לא התוקע ולא הציבור בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד.

^{ר"כח} רמ"א סי' תקצ"ב סעיף ג'.

פרק יג כמה תקיעות

ג' תרועות בתורה

נ. שלש תרועות נאמרו בתורה על חודש השביעי, שתים בראש השנה^{רכט} ואחד ביובל^{רל}, ובגזירה שוה נלמדים זה מזה^{רלא}.

נא. כל תרועה צריכה תקיעה לפנייה ולאחריה^{רלב}.

תרועה ספק שברים

נב. תרועה זו האמורה בתורה, נסתפק לנו אם היא היללה שאנו קורין תרועה, או אם היא מה שאנו קורין שברים, או אם הם שניהם יחד. לפיכך כדי לצאת ידי ספק, צריך לתקוע תשר"ת שלש פעמים, ותשר"ת שלש פעמים ותר"ת שלש פעמים^{רלג}.

תשע

נג. מהתורה חייב לשמוע תשע תקיעות^{רלד}.

שלשים

נד. מתקנת חכמים, לשמוע שלש פעמים תשר"ת, ושלוש פעמים תשר"ת, ושלוש פעמים תר"ת^{רלה}.

מאה

נה. מנהגינו לתקוע מאה קולות^{רלו}, כנגד מאה פעיות דפעיא אימיה דסיסרא^{רלז}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רכט} אמור (ויקרא כג כד) בחדש השביעי באחד לחודש וגו' זכרון תרועה. השני פ' פנחס (במדבר כט א) ובחודש השביעי באחד לחדש וגו' יום תרועה יהיה לכם.

^{רל} פ' בהר (ויקרא כה ט) והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחודש תעבירו שופר וגו'. ר"ה ל"ג: שיהיו כל תרועות של חודש שביעי זה כזה.

^{רלב} ר"ה ל"ג: ומנין שפשוטה לפנייה, ת"ל והעברת שופר תרועה, ומנין שפשוטה לאחריה, ת"ל תעבירו שופר. שו"ע (סי' תק"צ סעיף א').

^{רלג} ר"ה ל"ד. אתקין רבי אבהו בקסרי, תקיעה שלשה שברים תרועה תקיעה וכו'. שו"ע (סי' תק"צ סעיף ב'). משנ"ב (ס"ק ו'), ואין יוצא במה שתקע תשר"ת, דדלמא כונת התורה על שברים לחוד. וקמפסיק בתרועה בין שברים לתקיעה אחרונה, לכך חוזר ותוקע שברים לחוד. ומחמת זה הטעם צריך לתקוע גם כן תר"ת ואין יוצא במה שתקע תשר"ת דדלמא כונת התורה על תרועה לחוד, והפסיק מתחילה בשברים בין תקיעה לתרועה.

^{רלד} שו"ע סי' תק"צ סעיף א'.

^{רלה} ר"ה ל"ג. טור ושו"ע (סי' תק"צ סעיף ב')

כוונה לצאת

נו. בכדי לצאת ידי חובה, צריך שיתכוון השומע ומשמיע^{רלח}.
והציבור יכוונו לצאת בברכת לשמוע קול שופר, וברכת שהחיינו, שהתוקע מוציא אותם
ידי חובתם, וגם יכוונו דעתם ורצונם לצאת י"ח בתקיעות אלו^{רלט}.

מברך להוציא אחר

נז. התוקע לאחר התפילה, להוציא איש בן חיוב, ידי חובתו, עדיף שהשומע יברך
בעצמו^{רמ}, אבל אם אינו יודע לברך יכול התוקע לברך ולהוציא^{רמא}.

מכשיר שמיעה

נח. חרש השומע על ידי מכשיר שמיעה אלקטרוני, אינו יוצא בזה ידי חובתו, ולכן
צריך לסלק את המכשיר מאוזנו בשעת התקיעות^{רמב}.

חרש

נט. אם אינו שומע כלל, אסור לו לברך, ואינו מוציא אחרים ידי חובתם^{רמג}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רלו} תוס' ר"ה (ל"ג: ד"ה שיעור), מס' הערוך. של"ה הק' (מס' ר"ה פ' נר מצוה ד"ה בענין סדר
התקיעות) לתקוע מאה קולות, מביאו משנ"ב (סי' תקצ"ו סעיף ב').
^{רלז} ר"ה ל"ג: ובס' הקנה (סוד תקיעת שופר) ביאר כדרכו השייכות בין אם סיסרא לתקיעת
שופר.

^{רלח} כרבי זירא ורבי יוסי (ר"ה כ"ט) דמצוות צריכות כוונה. שו"ע (סי' תקפ"ט סעיף ח'). וכתב
המג"א בשם הרדב"ז שאם בא לבית הכנסת לצאת ידי חובה עם הציבור, אע"פ שבשעה
ששמע לא כיוון לבו, יצא.

^{רלט} מט"א סי' תקפ"ה ג'

^{רמ} מג"א מביאו משנ"ב (סי' תקפ"ה ס"ק ה')

^{רמא} חיי אדם, משנ"ב שם

^{רמב} ראה משנ"ב (סי' תקפ"ט ס"ק ד'). תשו' מנח"י (ח"ב סי' קי"ג). מנחת שלמה (קמ"א סי' ט' א').

^{רמג} שו"ע (סי' תקפ"ט סעיף ב'). וביאר השפת אמת (ר"ה כ"ט. ד"ה במשנה) שצריך לשמוע קול
תקיעה של מצוה, ורק כשהתוקע בר חיובא היא תקיעת מצוה. חזו"א (או"ח סי' כ"ט ד') תשו'
אגרות משה (או"ח ח"ב סי' ע"ב).

פרק יד נשים בשופר

ס. נשים פטורות מלשמוע שופר, הואיל והוא מצות עשה שהזמן גרמא, אבל יכולים לתקוע להוציאם. ובענין הברכה, לדעת הב"י אינן מברכות, ולדעת הרמ"א, נשים מברכות לעצמן^{רמ"ד}.

ברכה כשכבר יצא

סא. מי שכבר יצא, אינו מברך כשתקוע לנשים^{רמ"ה}.

30 תקיעות

סב. מספר תקיעות שנשים חייבות לשמוע, הם 30 של מיושב או של מעומד^{רמ"ו}.

נשים מוציאות

סג. נשים אע"פ שפטורות, יכולות לתקוע^{רמ"ז}, ויכולות להוציא אשה אחרת^{רמ"ח}.

קטן

סד. קטן שהגיע לחינוך, מהגיל שמשוגל לשבת בשקט ולהקשיב, ומבין שעושה מצוה בשמיעה, מצוה להביאו לבית הכנסת לשמוע קול שופר^{רמ"ט}.

סה. נשים אינן מוציאות קטן שהגיע לחינוך^{ר"ן}, הואיל וצריך לחנכו לשמוע קול שופר ממזי שחייב בכך, והרי נשים פטורות.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רמ"ד} רמ"א תקפ"ט סעיף ו'.

^{רמ"ה} רמ"א (סי' תקפ"ט סעיף ו'): אחרים לא יברכו להן כשכבר יצאו.

^{רמ"ו} אשרי האיש (ח"ג פי ט"ו)

^{רמ"ז} שו"ע תקפ"ט ו'

^{רמ"ח} הליכות ביתה סי' ט"ו צ"א מהגרשז"א

^{רמ"ט} רבינו מנוח על הרמב"ם (הלי' תקיעת שופר פ"ז הל' ז') שאינו לפני גיל ו' או ז'.

גריש"א, תשובות ונהגות (ח"ב סי' רפ"א)

^{ר"ן} שש"כ פנ"ח הע' פ"ב.

פרק טו תקיעות מעומד ומיושב

סו. אי' בגמרא (ר"ה ט"ז). אמר רבי יצחק וכו' למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדים^{רנא}, כדי לערבב השטן^{רנב}.

מעומד עיקר

סז. דעת הרבה ראשונים, שתקיעות דמעומד על סדר מלכיות, זכרונות, שופרות, הם עיקר חיוב מצות תקיעות^{רנב}

תקיעות בתפילת לחש

סח. בתפילת מוסף, נוהגין לתקוע גם בתפילת הלחש^{רנד}, וכן נהג האריז"ל^{רנה}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רנא} **תקיעות דמיושב** הם לפני תפילת מוסף. כ"כ התוס' ראש השנה (ל"ג: ד"ה שיעור). רמב"ן (דרשה לר"ה ד"ה מי שבירך). וכ"ה במשנ"ב (סי' תקפ"ה ס"ק ב').

אבל דעת בעל המאור (י: תוקעין כשהן יושבים, הם בחזרת תפילת מוסף (ציבור יושבים) **ותקיעות בעמידה**, הוא סדר שתוקעים לפני שיוצאים מביהכ"נ. ומה שתוקעים לפני תפילת מוסף הוא תקנה מאוחרת עבור חולים שאינם יכולים להשאר למוסף.

^{רנב} ברש"י (ר"ה טו), כשישמע ישראל מחבבין את המצות, מסתמין דבריו. ובתוס' שם, כששומע קול שופר אומר זה ודאי ביום ההוא יתקע בשופר גדול ומטא זמניה למתבלע ומתערבב, ולית ליה פנאי למיעבד קטגוריא.

^{רנב} ר"ן (ר"ה ג.. ד"ה למה) דתקיעות **דמעומד הם עיקר** המצוה, ותקיעות דמיושב הן לערבב את השטן. וכ"ה בבעל המאור (י"ב) הרמב"ן (מלחמות) תוס' פסחים (קט"ו. ד"ה מתקיף). טור (סי' תקפ"ה ג') לעולם עיקר תקיעה היא מעומד שהיא על סדר הברכות. ט"ז (סי' תקצ"ב ב') עיקר תקיעה של מצוה היא על סדר ברכות. מג"א (סוסי תקי"ץ) לבוש (תקצ"ב א') משנ"ב (תק"ץ ס"ק ל"ה).

אבל באור זרוע (ח"ב ה' ר"ה ס"י רס"ט) מהריב"א, דתקיעות **מיושב עיקר**, ושל מעומד, לערבב השטן. וכ"ה בתשו' ראב"ן (סי' ס"א) ובשו"ע הרב (תקצ"ב ז')

^{רנד} תוס' ר"ה ל"ג: מהערוך דהל"ן דמחמרי ועבדי שלשים כדיתיבין ושלשים בלחש, ושלשים על הסדר, כנגד מאה פעיות וכו'. וכ"כ הרשב"א (ח"א ס"י רצ"ה) מדרש לקח טוב (פ' אמור) ומה שנהגו לקבוע בלחש על אלה המצות ועל כיוצא בהם, שאל אביך ויגדך וקיניך ויאמרו לך, שהם קבלה בישראל דור אחר דור הא"י היו ישראל נוהגין בתקיעת שופר וכו' ואין אלה המצות ממצות אנשים מלומדה אלא קבלה ממשה רבינו מפי הגבורה שאין לסור מהם ימין ושמאל. תשו' ר"י מייגאש (סי' פ"ו) ספר המנהיג (הלי' ר"ה ס"י כ"א). ראבי"ה (ר"ה ס"י תקמ"א) אור זרוע (ח"ב סו"ס רס"ט)

^{רנה} האריז"ל (פע"ח שער השופר פ"ג, שעה"כ ענין ר"ה דרוש ט') הפליג במנהג תקיעה בתפילת לחש עפ"י סוד. ותקיעות אלה מועילים לבטל יצר פגם קדושה. ובש"ח הק' (מס' ר"ה פ' תורה אור) ובס' סדר היום (סדר תקיעת שופר) נגיד ומצוה (ע' קמ"ח) משנת חסידים (ע' קי"ט ז'). בסידור הרב. משמרת שלום (סי' מ"א אות ז') כבר נהגו כל ההולכים בעקבות הבעש"ט לתקוע ל' קולות אחר

תקיעות בחזרת הש"ץ

ט.ט. יש נוהגים לתקוע רק כשהש"ץ חוזר תפילת מוסף בקול^{רנ} ולא בתפילת מוסף בלחש, מפני כמה טעמים^{רנ}.

תקיעת זכרונות כשאוחז במלכיות

ע. כשמתפלל בלחש, אם עדיין לא הגיע לסיום הסדר והש"ץ עומד לתקוע, לא ימהר בתפילתו, אלא ישתוק ויכוון לתקיעת הש"ץ^{רנ}.

----- = מקורות וציונים = -----

קרה"ת ול' קולות על סדר הברכות בלחש, ול' קולות על סדר הברכות בחזרת התפילה, וי' קולות בקדיש קודם לתקבל. וראה תשו' מנחת אלעזר (ח"ד סי' ל"ז).

^{רנ} בטור ושו"ע (סי' תקצ"ב א') מחזיר שליח ציבור התפלה ותוקעין על סדר הברכות. בסי' תקצ"א תפילת לחש, לא הזכיר תקיעות וגם ברמ"א לא הוזכר. הרא"ש (סוף מסי' ר"ה) מביא מהרי"ץ גיאת שהמנהג בזמנו שבתפילת הלחש לא היו אומרים הציבור מלכיות זכרונות שופרות, רק בחזרת הש"ץ.

בס' כנסת הגדולה (סי' תקצ"א) הביא מנהג תקיעה בתפילת הלחש וכתב שלא לנהוג כן. ובמג"א (סי' תקצ"ב) שולחן ערוך הרב (תקצ"ב א') מטה אפרים (תקצ"א י"ג) משנ"ב (תקצ"ב א') שאין לנהוג כן לכתחילה לתקוע בתפילת הלחש. והאבני נזר (או"ח סי' תמ"ז) דמנהג זה שייך רק לאלו שבאו בסוד ד' ומכוונים בתפילתם ע"פ כוונות הארז"ל.

^{רנ} א. כנסת הגדולה (תקצ"א) שחששו שתפילת לחש נחשב כתפילת יחיד ולא תקנו תקיעות דמעומד רק בציבור. שו"ע הגרש"ז (סי' תקצ"ב א').

ב. בתשו' הרדב"ז (ח"ח סי' ס"ד) מפני בלבול הציבור שמקצתן מאחרים ומקצתן מקדימים. מביאו משנ"ב (תקצ"ב א').

ג. כנה"ג (שם) מביא עוד טעם, משום שהיו נוהגים לתקוע בתפילת לחש והש"ץ כשהיה מגיע לחתימת הברכה היה מסיימו בקול רם כדי שישמעו הקהל את התקיעות. והחכם השלם כמהר"ר אשתריק טעה וענה אמן על ברכת הש"ץ ומשם והלאה הנהיגו שלא לתקוע בתפילת לחש.

ד. בתשו' מהרשד"ם (או"ח סי' א') כתב להמנע מתקיעה בתפילת לחש משום חשש בל תוסיף. אבל בדעת תורה למהרש"ם השיב מתוס' (ר"ה ט"ז): דליכא בל תוסיף בעשיית מצוה פעמיים.

^{רנ} מטה אפרים (תקצ"א י"ג). והאבני נזר כתב (או"ח סי' תמ"ה ב') שמעתי מחמי אדמו"ר הקדוש זצ"ל מקאצק בזה הלשון 'עוד אני עוסק במלכיות ותוקעים לזכרונות', ומכ"מ לא צוה להמתין עליו, ום לא חשש למהר עצמו עם התפלה כדי שיבואו התקיעות על סדר ברכתיו, ואדמו"ר זצ"ל מגור [חידושי הרי"מ] עוד היה מאריך יותר בתפלתו, וכשהגיע הש"ץ לזכרונות עוד היה מתפלל בלחש, כן ראו ממנו בעודו בקאצק.

בתשו' אגרות משה (או"ח ח"א סי' קע"ג) דאף באמצע הברכה הוא מקום התקיעות כמו סוף הברכה, ולכן לא היו הפסק דמצותו בכך. והחזו"א (סי' קל"ז ד') דגם מי שעומד באמצע תפילת לחש בשעת חזרת הש"ץ, מותר לו לשמוע התקיעות ויצא בזה תקנת חכמים לתקוע על סדר הברכות כיון שהציבור תוקעין על הסדר.

פרק טז סדר היום

קידוש בר"ה

עא. מקדשים על היין, ואומרים פסוקים וידבר משה את מועדי ד' וגו'. ויש מוסיפים פסוק (תהלים פא ד') תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגינו^{רנב} וגו'.

סעודה

עב. אוכלים ושותים ושמחים בר"ה, אפילו שהוא יום הדין, מכל מקום יש מצוה של ושמחת בחגיך^{רס}. אמנם לא יאכלו כל שבעם למען לא יקלו ראש ותהיה יראתם על פניהם^{רסא}

שינה

עג. נוהרים שלא לישון בראש השנה^{רסב}, ולאחר חצות היום הקלו^{רסג}.

הכנה ליו"ט. מוצרים קפואים

עד. במושך כל יום טוב, אסור לעשות שום דבר להכנה ליו"ט שני, אפילו דבר שאין בו מלאכה, כולל הוצאת מוצרים קפואים מהמקפוא^{רסד}.

= - - - - - מקורות וציונים = - - - - -

^{רנ} מטה משה (סי' תקצ"ז) ובאלף למטה ס"ק ג' שבר"ה אומר וידבר משה, כי ר"ה הוא בכלל המועדים (ערכין י: סוטה מ"א). ופסוקים תקעו בחודש וכו' כדי להזכיר מענין קדושת היום. ^{רס} שו"ע (סי' תקצ"ז סעיף א'). במשנ"ב (שם ס"ק א') מצוה של ושמחת בחגיך שייך גם בר"ה, שגם הוא בכלל חג, כדכתיב תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, ונאמר בנחמיה (ח י') אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו' כי קדוש היום לאדוננו ואל תעצבו כי חדות ד' היא מעוזכם. ומשנ"ב (סי' תקכ"ט ס"ק י"א). ובשעה"צ (שם ס"ק י"ג) שעושים כן לסימן טוב. וראה עוד שאגת אריה (סי' ק"ב) שיש חיוב בבשר ויין בר"ה והנצי"ב (העמק שאלה שאילתא טו) תשו' דברי יציב (או"ח סי' רכ"ח).

אבל בשו"ע הגרש"ז משמע דאין מצות ושמחת בחגיך בר"ה, שכתב: (סי' תקכ"ט סעיף ה') שכבוד ועונג נוהגות גם בר"ה. ובסעיף ו' כתב שיש בחול המועד מה שאין בר"ה, והוא חיוב שמחה שהיא מ"ע מהתורה, ושמחת בחגיך.

^{רסא} שו"ע סי' תקצ"ז

^{רסב} בדרכי משה (סי' תקפ"ג ס"ק ב') הביא מירושלמי (ראש השנה) האי מאן דדמך בריש שתא, דמך מזליה, ולכן נוהרים לא לישון בר"ה.

המהר"ץ חיות (מגילה י"ב:) העיר שאין ירושלמי זה לפנינו.

^{רסג} לאחר חצות היום שכבר תקעו והתפללו, הקלו (שער הכוונות דרושי ראש השנה צ' א') האר"י ז"ל אמר שאחר חצות מותר לישון שכבר נתעורר המלאך ע"י תפילות ותקיעות. והב"ח סי' תקצ"ג כתב שהר"מ היה ישן בר"ה. משנ"ב (סי' תקפ"ג ס"ק ט').

תשליך

עה. לפני השקיעה, הולכים לנהר או באר^{רס"ה}, ואומרים פסוק (מיכה ז' יט) 'מי אל כמוך וגו' (שם י"ח) ותשליך במצולות ים כל חטאתם וגו', ויש אומרים עוד תפילות כנדפס במחזורים^{רס"ו}.

עו. ומנערים שם שולי הבגדים^{רס"ז} לרמז ליתן לב להשליך החטאים ומכאן והלאה להשגיח שיהא בגדיו נקיים מחטא^{רס"ח}.

תשליך בשבת

עז. כשחל ר"ה בשבת, אפשר לומר תשליך^{רס"ט}, ויש מקומות שנוהגין שאומרים תשליך למחרת^{ר"ע}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רס"ד} מט"א (סי' תקצ"ח סעיף ח'). שבת הלוי (ע' שכ"ד), ובמקומות ציבוריים והוא שעה"ד יש להקל להכין ע"י נכרי וישאל ש"ח. וראה עוד בח"א (כלל קנ"ג ו) ושעה"צ (סימן תק"ג ס"ק ב), נראה שבשעת הדחק אם יהיה ראוי ליהנות ממנו באותו היום יש מקום להקל.

^{רס"ה} דרכי משה (תקפ"ג) מהרי"ל (הלי' ר"ה ס"י ט'), לילך אל הנהר ולומר תשוב תרחמנו וכו' דאי במדרש (ילקוט וירא) זכר לעקידה שעבר אברהם במים עד צוארו ואמר הושיעה ד' כי באו מים עד נפש. במנהגי מהר"א טירנא הוסיף שרואין **דגים חיים** ואפשר שהוא לסימן שלא תשלט בנו עין הרע ונפרה ונרבה כדגים. מט"א (סי' תקצ"ח סעיף ג'), משנ"ב (סי' תקפ"ג ס"ק ח) ^{רס"ו} רמ"א (סי' תקפ"ג סעיף ב'). ויש מקור בזה"ק אמור, כד"א ותשליך במצולות ים כל חטאתם, וע"ד כל חטאין ישראל שדיין בגווה.

^{רס"ז} בס' אי' דוקא שולי בגד של ציצית.

^{רס"ח} מט"א סי' תקצ"ח סעיף ד'

^{רס"ט} שבות יעקב (ח"ג סי' מ"ב), מחז"ב (סי' תקפ"ג ס"ק ד'), שע"ת (שם ס"ק ו'). מט"א (סי' תקצ"ח

סעיף ה')

^{ר"ע} ברכי יוסף (סי' תקפ"ג ס"ק ו'). פמ"ג תקפ"ג (א"א ס"ק ה'), משנ"ב (שם ס"ק ח').

פרק יז ליל שני של ראש השנה הדלקת נרות

בגד חדש

עח. בליל שני של ראש השנה, לפני הדלקת הנרות, תלבש בגד חדש, ותכוין בברכת שהחיינו, לצאת גם חובת הבגד^{רע"א}.

הוצאת דסקיות ושעוה

עט. בכדי להכניס לפמוט או כוסית נרות חדשות להדליק ביו"ט, מותר להוציא את שאריות הנרות או דסקיות מהדלקת ערב יום טוב^{רע"ב}.
וכן מותר להסיר משם שאריות שעוה עם ידית של כפית, ואם אי אפשר, אז ניתן להשתמש בסכין או מברג^{רע"ג}. ונכון להזהר שלא לטלטלו, אלא יערוו ישירות לפח מבלי לטלטלו בידיים^{רע"ד}.

היתוך נר

פ. אסור להתיך נרות עם אש בכדי להדביקם בפמוט^{רע"ה}.

ברכת הדלקה

פא. מברכין להדליק נר של יו"ט, ושהחיינו. ולכתחילה תלבש בגד חדש לפני הדלקה.
ואם תקח פרי חדש, יש לה להדליק סמוך ממש לקידוש כדי שתאכל את הפרי מיד אחר קידוש^{רע"ו}.

שהחיינו באשה שמקדשת בעצמה

פט. אשה שמקדשת בעצמה וכן כשמוציאה בקידוש נשים אחרות, לא תברך שהחיינו בזמן הדלקת נרות יו"ט אלא בקידוש^{רע"ז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רע"א מט"א (שם ס"ק נ"ד).

רע"ב רעק"א (סוסי תק"א בגליון ס"ק ד'). שש"כ (פרק י"ג סעיף נ'). ובהערה (ס"ק פ"ו).

רע"ג שש"כ (שם סעיף מ"ט).

רע"ד שו"ע הגרש"ז (סימן תצ"ט סעיף י"א). משנ"ב (ס"ק ט"ו). שש"כ (שם ס"ק קנ"ה).

רע"ה שו"ע הגרש"ז (סימן תקכ"ט סעיף י"א), גזרה שמא ימרח.

רע"ו מט"א (סי' תקצ"ט סעיף ט')

רע"ז דרך החיים. שבט הלוי. וכל עיקר ברכת שהחיינו בעת הדלקת הנרות כתב בשאילת יעב"ץ (סי' ק"ז) שאין לה יסוד, אלא מכמה טעמים כתב יש להניח לבנות ישראל במנהגן שירשו מאבותיהם. שע"ת (סי' רס"ג ס"ק ד'). משנ"ב שם (ס"ק כ"ג). מט"א (סי' תרכ"ה סעיף ל"ג). אבל

פרק יח קידוש בליל שני דר"ה

שהחיינו בקידוש ליל שני

ק. בליל שני של ראש השנה בקידוש. יניח לפניו פרי חדש^{רע"ח}. וכשמברך שהחיינו, כוין על הזמן של ראש השנה וגם על הפרי החדש^{רע"ט}.

קא. מברך שהחיינו בקידוש ליל ב' אפילו כשאין לו פרי חדש^{ר"פ}.

שהחיינו באשה שמוציאה אחרות

קב. אשה שבטעות בירכה שהחיינו בהדלקת הנרות, ועכשיו בקידוש צריכה להוציא אחרות גם ידי ברכת שהחיינו, יכולה לברך ולהוציאן^{רפ"א}.

פרי בשל

קג. יזהר שהפרי שמברך עליו יהיה בשל וראוי לאכילה, מפני שאז ברכתו שהכל^{רפ"ב}, וגם שפרי חמוץ ובוסר אינו מסמנא מילתא^{רפ"ג}.

----- = מקורות וצינונים = -----

בכגון דא שמקדשת בעצמה, בודאי תברך שהחיינו בקידוש כמ"ש בעירובין (מ:): סמכינן ליי אכסא.

^{רע"ח} בעונת ר"ה נמכרים בשוק באשכולות, תמרים בצבע צהוב, ומברכין עליהם שהחיינו, אבל תמרי מג'הול השחורים בעונה זו, הם בד"כ מהקפאה ואין מברכין עליהם שהחיינו (ראה שו"ע סי' רכ"ה ו').

^{רע"ט} שו"ע (סי' ת"ר סעיף ב'), כיון ש"א שאין לברך שהחיינו ביום שני של ר"ה דשני ימי ר"ה קדושה אחת הן, וכבר בירך ביום א' משנ"ב (שם ס"ק ב'). הליכות שלמה (פ"א כ'), שכוונה רק על הפרי עלול להפסיק בין ברכת היין לטעימה.
^{ר"פ} שו"ע שם, דהא בכל זאת שני ימים הם משנ"ב (ס"ק ה').

^{רפ"א} שיטת הרמב"ם בהל' ברכות (פ"א הל' י'), שברכת שהחיינו אם יצא אינו מוציא, אבל להלכה נקטינן שאפשר להוציא אחרות, גם אם יצאה. כתב הרמ"ך (שם) מנהגינו לברך וכן ראוי לעשות. כסף משנה (שם ס"ק י'). סי' המכתם סוכה מ"ד. וכתב רבינו מנוח (שם) וכי מי שמדליק נ"ח לאחרים או קורא מגילה להוציא אחרים וכיוצ"ב אינו מברך שהחיינו. וראה עוד שו"ע (סי' תקפ"ה סעיף ב') וברמ"א שם: ואין חילוק בין אם יברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים אפ"ה מברך התוקע שתי ברכות הנזכרות (קול שופר ושהחיינו). וכ"ה הגרי"מ שטרן שליט"א. הגר"מ גרינפלד שליט"א.

והעצה לומר למי שעדיין לא שמעה שהחיינו לברך בקול ולהוציא האחרות, יתכן ולא כ"כ טוב. כי אע"פ ששהחיינו מברך אפילו בשוק, אבל אי' שמסדרינן ברכת שהחיינו על הכוס. לכתחילה על הקידוש תברך ולא על היום בלבד.

^{רפ"ב} ראה שו"ע סי' ר"ב סעיף ב'

^{רפ"ג} מט"א סי' ת"ר סעיף ו', משנ"ב ס"ק ד'

טעימה לפני נטילה

קד. לאחר הקידוש, לפני נט"י, יברך בפ"ה ויטעום מהפרי החדש^{רפד}.

פחות מכשיעור

קה. ויאכל פחות מכשיעור ברכה אחרונה, בכדי שלא יצטרך לעשות הפסק בין קידוש לסעודה^{רפה}.

סימנים בליל שני

קו. בליל שני לא נהגו לעשות סימנים^{רפו}, ויש שנהגו גם בליל ב'^{רפז}

----- = מקורות וציונים = -----

^{רפד} מט"א (סיו ת"ר סעיף ו'), בכדי לא להפסיק בין ברכת שהחיינו לאכילת הפרי.

^{רפה} מט"א סעיף י'

^{רפי} בני יששכר (תשרי מאמר ד'), לא חזינן רבנן קשישאי דעבדי לסימנים בליל שני (אלף המגן ס"ק ט') וכ"ה בא"א מבוטשאטש.

^{רפז} שע"ת סיו תקפ"ג א'. א"ר סיו תקפ"ג. מט"א (שם ס"ק ב')

פרק יט ראש השנה שני ימים

ר"ה שני ימים

קז. בארץ ישראל עושים יום טוב, יום אחד^{רפח}, אבל בראש השנה עושים שני ימים^{רפט}.

יומא אריכתא

קח. בכל יום טוב, ביצה שנוולדה ביום ראשון מותרת בשני^{רצ}, אבל בראש השנה שני הימים קודש וכיומא אריכתא דמיא^{רצא}.

שהחיינו קידוש, שופר

קט. על פי זה, נחלקו הראשונים אם לומר שהחיינו בקידוש ושופר ביום שני של ראש השנה^{רצב}, ועיקר הלכה שייש לומר^{רצג}.

פרי או בגד חדש

קי. לכן, בקידוש ליל שני יניח פרי חדש או ילבש בגד חדש ויאמר שהחיינו^{רצד}, ואם לא הניח פרי או בגד חדש, עם כל זה יאמר שהחיינו^{רצה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רפח} כשקדשו בית דין את החודש עפ"י הראייה, בארץ ישראל ידעו באיזה יום קדשו בית דין את החודש ולפ"ז חשבו זמן המועדים, אבל בחו"ל ששלוחי בית דין לא הגיעו, עשו שני ימים כדאי' במשנה (ר"ה פ"א).

^{רפט} ראש השנה שהוא בראש חודש עצמו, מבואר במס' ר"ה (ל: שגם בירושלים היו עושים הרבה פעמים שני ימים, היינו אם באו עדים ביום ראשון מן המנחה ולמעלה, הרי נקבע ראש השנה ליום המחר.

והיום הראשון הנהיגו ג"כ קדש בצפייתם שיבואו עדים, נמצא שברוב השנים עשו גם בירושלים שני ימי ר"ה. ולא מפני הספק אלא כך היתה התקנה, ולכן עושים עד היום שני ימים, וזהו שאמרו חז"ל (ביצה ד: כיומא אריכתא היא (ערוה"ש סי' ת"ר ב').

^{רצ} משום שאם היום קודש, מחר חול, ואם היום חול, מחר קודש.

^{רצא} רש"י ר"ה (ל: ד"ה אסורה בזה) שהם ודאי חוק קבוע להיות כיום ארוך מדרבנן, שמתחלה לא מחמת ספק התחילו לעשותן. טור וש"ע (סי' ת"ר סעיף א') ביצה שנוולדה ביו"ט הראשון וכן מה שניצוד בו, וכן מה שנתלש בו, אסור בשני.

^{רצב} הטור סי' ת"ר מביא תשו' מרש"י (מחזור ויטרי סי' ש"ד) שאין לומר זמן בשני דכחדא יומא הוא, ואני אומר שצריך לומר זמן, שעיקר יו"ט מן התורה אינו אלא יום אחד, ורוב הפוסקים כרש"י. והטור מביא דעת הגאונים שאין לומר זמן בשני לא בקידוש ולא בשופר.

^{רצג} טור וב"י סי' ת"ר.

^{רצד} הטור בסי' ת"ר מביא הרא"ש (פ"ד סי' י"ד) טוב שיקח אדם פרי חדש ויניחנו לפניו ויברך שהחיינו ותהא דעתו גם על הפרי ויצא ידי ספק. וכן היה נוהג ה"ר מאיר מרוטנבורג. שו"ע (סי' ת"ר סעיף ב')

פרק כ רחיצה ביום טוב

חימום מים לרחיצת פניו

קיא. ביום טוב מותר לחמם מים בכדי לרחוץ בהם^{רצ} פניו ידיו ורגליו^{רצ}, ואפילו אם אין המים ראויים לשתייה^{רצ}, אבל לא ירחצם בבית מרחץ^{רצ}.

חימום מים לרחיצת כל הגוף

קיב. אין להחם מים לרחוץ כל גופו^ש אפילו אם בפועל אינו מתרחץ בבת אחת^{שא}.

רחיצת כל גופו

קיג. אסור לרחוץ כל גופו ביו"ט, גם אם הוחמו המים לצורך שתיה או לרחוץ פניו ידיו ורגליו^{שב}.

רחיצה במים שהוחמו מעיו"ט

קיד. לדעת הב"י, במים שהוחמו מעיו"ט, מותר לרחוץ כל גופו אפילו כאחד, אבל בבית המרחץ אסור^{שג}.

ולדעת הרמ"א, אסור בכל ענין וכן נוהגין^{שד}. אבל אבר אבר מותר^{שה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רצה} כתב האגור (סי' תתקכ"א), מנהג בעלי הנפש מאשכנז, אם אין משיג פרי חדש, אעפ"כ מברך זמן מביאו הטור (סי' ת"ר) ומביא הרשב"א שכן נהגנו במקומותינו אנחנו ואבותינו. העיטור (עשרת הדברות הל' שופר דף ק"ד:). שו"ע (סי' ת"ר סעיף ב').

^{רצ} משנה ביצה כ"א: כבית הלל. שו"ע סי' תקי"א סעיף ב'.

^{רצי} במשנה ביצה אי' מים לרגליו. והמחבר כתב ידיו.. ובמאירי ביצה, פניו ידיו ורגליו. וכ"ה בבגדי ישע. בה"ל סי' תקי"א ד"ה ידיו. עולת שבת (ס"ק ב') אי' ידיו ורגליו.

^{רצ} רבינו ירוחם (ני' ד' ח"א) א"ר ס"ק ג'. משנ"ב ס"ק ח'.

ואפילו אם הוחם המים בכדי לרחוץ כל גופו, דעשה איסור בזה, לא קנסוהו על רחיצת פניו ידיו ורגליו, בה"ל ד"ה להחם.

^{רצ} ב"י דחיישינן שמא יבא לרחוץ שם כל גופו. משנ"ב (ס"ק ט').

^ש שו"ע תקי"א (סעיף ב'). דרחיצת כל גופו אינו נחשב שוה לכל נפש רק למעונגין הרגילין בזה. תוס' ביצה כא: ד"ה לא יחם. מרדכי (פ"ב סי' תר"פ). חינוך (מצוה רח"צ). משנ"ב (ס"ק י"ב). ודעת הרמב"ם (פ"א הל' ט"ו) והגאונים, שהוא מדרבנן, ונפק"מ גבי חולה שאין בו סכנה. שעה"צ (ס"ק ט').

^{שא} שו"ע שם, דבמים שהוחמו ביו"ט אסור לרחוץ בכל גונו. משנ"ב (שם ס"ק י"א).

^{שב} חמד משה (ס"ק ד'). שו"ע הגרש"ז (סעיף א'). משנ"ב (שם ס"ק י"ב).

^{שג} שו"ע סי' תקי"א (סעיף ב'). דרחיצה ביו"ט קיל טפי מבשבת, משנ"ב (ס"ק טו).

מקלחת צוננת למצטער

קטו. המצטער מחום או מזיעה, מותר להתקלח ביו"ט בביתו במים צוננים^ט.

חימום מים לרחיצת תינוק

קטז. אסור לחמם מים לצורך רחיצת תינוק אפילו על ידי נכרי^ט, אבל אם צריך מים לבשל מותר להרבות בשבילו^ט. ובמקום חולי קצת, יש להתיר^ט.

רחיצת תינוק ביו"ט

קיו. מותר לרחוץ תינוק במים אפילו אם הוחמו על ידי ישראל ביו"ט^ט. ויש מחמירין^{שא}.

קיה. ואסור לחמם מים במיוחד לרחיצת התינוק אלא ישתמש במים שמחמם לשתיה או לשטיפת כלים^ט. ומותר לרוחצו ממים של הדוד שמש^ג.

מים שהוחמו בדוד שמש

קיט. מים שהוחמו ביו"ט בדוד שמש, או בוילר המחובר לשעון שבת, אין לרחוץ בהם את כל גופו^ט.

----- = מקורות וציונים = -----

^{טד} טור ורא"ש (פ"ב ס"י ט"ו). שאין מחלקין בין שבת ויו"ט
^{שה} חי' רשב"א שבת (מ. ד"ה ואין צריך). ריטב"א. א"ר (ס"ק א'). משנ"ב (ס"ק י"ח) אבר אבר לכולי עלמא מותר לרחוץ.

^{שו} תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד סוסי" ע"ד): כשמצטער מחום היום, רשאי להקל להתקלח בצוננין.
^{שי} דלתוס' ורא"ש שבת (פ"ג ס"י ז'), הוי איסור דאורייתא, דרחיצת כל הגוף אינו שוה לכל נפש ועל ידי עכו"ם הוי שבות, וגם לפוס' דהיא איסור דרבנן הוי שבות דשבות.
^{שח} כל בו (סי' נ"ח). רמ"א שם. ולכתחילה יוסיף המים בסיר לפני שמעמידו על האש משנ"ב (ס"ק יד), שעה"צ (ס"ק י"ח).

^{שט} ח"א כלל צ"ה י'. משנ"ב (שם ס"ק י"ג).

^ש מרדכי (פ"ב ס"י תר"פ). רמ"א שם, לקטן מותר דהיינו רביתה, משנ"ב (שם ס"ק י"ב). ואפילו אם ישראל עבר וחיימו, או הוחם לפניו ידיו ורגליו משנ"ב שם. לכן כשחל יו"ט ביום ראשון, ובשבת לא רחצו את התינוק, ובימינו הרבה תינוקות רוחצים אותם בכל יום במים חמים, ועכ"פ כל יומיים, יהיה מותר גם ביו"ט באופן הנ"ל.

^{שיא} שו"ע הגרש"ז מביאו משנ"ב (ס"ק י"ח).

^{שיב} רמ"א ס"י תקי"א סעיף ב', ובמשנ"ב (שם ס"ק י"ב ו"ח).

^{שיג} עיי' בסעיף הבא.

^{שיד} תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד ס"י ע"ה א'). תשו' אור לציון (ח"ג פ' כ"א א').

ויש שסוברים שמים שנתחממו בלא פעולה ביו"ט, נחשבים כחמין שהוחמו מבעוד יום^{שטו}.

רחיצת פניו במי דוד שמש

קכ. רחיצת פניו ידיו ורגליו במים חמים מהברז, דוד שמש, נחלקו הפוסקים אם מותר ביו"ט^{שטז}.

סבון, סחיטת שערות

קכא. כשרוחצים בדרך המותר מותר להשתמש בסבון נוזלי, ויזהרו לא לסחוט שערות^{שז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שטו} שש"כ (פ"ד הע' י"ב) שדעת הגרשז"א כהגהות רעק"א (סי' שכ"ו ס"ק ב' על מג"א ס"ק ד') שמים שמתחממים בלא פעולה בשבת, נחשבים כחמין שהוחמו מבעוד יום ואינם כחמים שהוחמו לצורך דבר המותר. ובתשו' שבט הלוי (ח"א סי' נ"ח, ח"ד סי' ל"א) שהסומך להקל כדעת רעק"א יש על מי לסמוך.

^{שטז} דעת הגרשז"א (שש"כ פ' פ"א הע' קל"א) שמותר לעשות כן שהמים שנכנסים מתערבים במים הקיימים ומשתמש בהכל, וכ"ה הגר"ש ואזנר (ח"ד סי' כ"ג) שמותר לעשות כן שבישול בדוד שמש נחשב בישול בתולדות חמה איסורו דרבנן, ופסיק רישיה דלא איכפת ליה. וגם אינו נעשה בידיים אלא כגרמא.

ודעת הגריש"א (לקט הלכות יו"ט פ"ג הע' כב) שאסור משום שגורם שייכנסו מים צוננים לדוד שמש ויתחממו שם, ובישול זה אינו נצרך לו כלל.

^{שז} שו"ע סי' שכ"ו משנ"ב (ס"ק כ"ד).

פרק כא כמה מהלכות יו"ט

הבערת אש

יט. אסור ליצור אש חדשה ביום טוב^{שי"ה}, מותר רק להדליק אש מלהבה אחרת שכבר קיימת^{שי"ט}.

הדלקת גפרור

כ. אסור להדליק גפרור ביום טוב^{ש"ב}, ואין להדליק גפרור ע"י הנחתו על ברזל חם [כגון פלטת שבת], אלא אם הברזל אדום מחום^{שכ"א}.

כירה חשמלית

כא. כירה חשמלית המופעלת ע"י שעון שבת ביו"ט, מותר לבשל עליה ביו"ט^{שכ"ב}.

כב. אבל אסור להקטין או להגדיל את מידת חומה, מכיון שכל שינוי במידת החום נעשה בדרך כלל ע"י כיבוי של חוט מלובן והבערתו של חוט אחר במקומו^{שכ"ג}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שי"ה} ביצה ל"ג: אין מוציאין את האור לא מן העצים ולא מן האבנים מ"ט משום דקא מוליד ביו"ט. כמה טעמים נאמרו בזה:

[1] ברש"י [כ"ג]. ורע"ב: שהמוליד דבר חדש קרוב הוא לעושה מלאכה חדשה (דרבנן ונראה כמלאכה).

[2] רמב"ם (יו"ט פ"ד הל' א'), איסור משום שאפשר להמציא אש מערב יו"ט, לא עדיף משאר מכשירין. ב"ח, לבוש (סי' תק"ב) משנ"ב (סי' תק"ב א'),

[3] ראב"ד: איסור מוליד כמו נולד, משום מוקצה.

ביה"ל (תק"ב) הבערה לט"ז: דאורייתא. לרע"ב: דרבנן, שכתב 'דמי למלאכה'.
^{שי"ט} שו"ע סי' תק"ב משנ"ב ס"ק ד'.

^{שכ"ג} כיון שמוליד אש ביו"ט. מותר לטלטל גפרורים ואינם מוקצה, כיון שניתן להדליק על ידם מאש קיימת. ערוה"ש (תק"ב סעיף ו') שש"כ (פ"כ הע' מ'. פ/ כא סעיף ה'). תשו' שבט הלוי (חי"א סי' קכ"ח).

^{שכ"א} במשנה (ביצה ל"ג): אין מוציאין את האור לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן העפר ולא מן הרעפים ולא מן המים, משום דקא מוליד ביו"ט. ובשו"ע סי' תק"ב.

כתב הכתב סופר (סי' ס"ז) שאסור להדליק העץ [גפרור] ע"י חיכוך בברזל חם מלובן, אלא אם יש שם גחלת בוערת נחשב כאש. משנ"ב (שם ס"ק ד'). בתשו' אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ה) מצדד להתיר כל שאין צריכים לחכך הגפרור על הברזל אלא נדלק מיד בנגיעה, נחשב כאש ממש אפילו אין הברזל אדום.

^{שכ"ב} שמירת שבת כהלכתה (פ"א סעיף ל"ג).

כיריים עם שסתום בטחון

כג. כיריים גז עם שסתום בטחון (מפסיק אספקת גז כשהלהבה נכבה) מותר להדליקה (מאש דלוקה) ביום טוב^{שכד}.

כיריים אידוקציה

לא ניתן להשתמש בכיריים אינדוקציה^{שכה} ביום טוב.

תה

כד. ביו"ט מותר להכין תה בכלי, או משקית תה, ואין בזה משום בורר^{שכו}.

סחיטה

כה. סחיטה, אסורה ביום טוב^{שכו}, אפילו כשלא היה אפשר לעשותו בערב יום טוב^{שכח}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שכג} העברת המתג לרמת חום אחר, גורם בכך שיתלהטו סלילים נוספים, ומוליד בהן אש, ואינו דומה להגדלת הלהבה בכיריים של גז שמותרת כיון שאינו יוצר אש חדשה אלא רק מגדיל את האש הקיימת. עיי' שו"ע (סי' תק"ב סעיף א'), הגרשז"א שש"כ (פ"א הע' פ"ח) שסתום ביטחון בכיריים, מורכב מ2 מתכות שכשמתחממים, מייצרים כח חשמלי זעיר שיוצר כח מגנטי שמחזיק את שסתום הגז פתוח.

דעת שבט הלוי. הגריש"א. ובס' תשובות מבי מדרשא (ח"א סי' נ"ז) מדברי המג"א (סי' תק"א ס"ק י"ג) מש"כ בשו"ע (שם סעיף ו') אבל מסיקין בכלים שלימים, דהנעשה תוך כדי הבערה ואינו פעולה בפני עצמו, מותר. ועוד יש לצרף דהוי מכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותם מעיו"ט, דמותר ואין מורין כן (רמ"א סי' תק"ט א'). וכן יש השהייה מההדלקה.

^{שכה} היות והסרת סיר מכיריים אינדוקציה גורמת לביטול השראה אלקטרו מגנטית וכיבוי הכיריים, וגם החזרת סיר, גורמת להפעיל מחדש את הכיריים, לכן בשבת, לא ניתן להסיר או להחזיר סירים ששהו על הכיריים.

וגם אם ישתמשו במגש "מתאם" או "משטח סיליקון" לא ניתן להשתמש בו. הגם שאם יניחו בתוך ה"מתאם" משטח סיליקון שימעט מעט את החום ואז ניתן יהיה לדונו כגרופה וקטומה. אבל בכל מקרה ניתן לכוון שעון שבת שינתק את המערכת לפני הזמן המשוער שרוצים להסיר את הסיר מהמשטח.

^{שכו} בה"ל סי' תק"י מותר ליתן, דהוי אוכל נפש ואף שהוא ע"י כלי, דרך לעשותה לפי שעה. שש"כ (פ"ד סעי' ט"ו). גם ישנם שמעדיפים תה טרי שמכניסים סמוך לשתייה יותר מתמצית שמכניסים לפני יו"ט.

^{שכז} כתב הטור (סי' תצ"ה סעיף ב'), קצירה טחינה ובצירה וסחיטה, אע"פ שהן אוכל נפש אסרום חכמים. ופירש ר"י הטעם לפי שאדם רגיל לקצור שדהו ולבצור כרמו כאחד ולדרוך

מיץ לימון

כו. מיץ לימון עבור קטן או חולה^{שכט}, יסחוט לתוך אוכל כמבואר בהלכות שבת^{של}.

מגבונים לחים

כז. מגבונים לחים^{שלא} ביו"ט יש חוששים משום איסור סחיטה כמו בשבת.

קילוף פרי ירק

כח. מותר לקלף פירות וירקות בעזרת מקלף, שאין הדרך לעשות לימים רבים^{שלב}.

ומותר להשתמש במועך תפוז^א שלג.

סינון אמריות

כט. מותר לסנן אמריות לאחר בישולם, במסגרת המיועד לכך, דלא היה אפשר לסנן מעיו"ט^{שלד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

כל ענביו ולטחון הרבה ביחד וחשו חכמים שאם היו מתירין ביו"ט היה קוצר כל שדהו ובוצר כל כרמו ודורך כל ענביו וימנע משמחת יום טוב (שו"ע הגרש"ז סי' תצ"ה סעיף ט').

הגם שאין טירחה רבה בסחיטת פרי בבית, מכל מקום סחיטת פירות אסורה אע"פ שטעמם פג כשנסחטים בעיו"ט, כיון שבפעולת הסחיטה נעשה שינוי בפרי שהופך ממאכל למשקה, וכעין מוליד שאסור ביו"ט (שש"כ פ"ה הע' א)

יש מתירים לסחוט לימון בידו ע"י שינוי, מור וקציעא (סי' תצ"ה) בן איש חי (יתרו שנה ב' ו') שהמנהג בעירו לסחוט רימונים ובוסר אחר בישולם כיון שא"א לסחוט להרבה זמן משום שיתקלקלו, שערים מצויינים בהלכה (סי' צ"ח ז') באר משה (ח"ח סי' רכ"ד).

אבל סתימת הפוסקים לאסור, ח"א (כלל פ"א סי' ז') ויען יוסף (ח"ג סי' שכ"ח) הגרשז"א (שש"כ פ"ה א'). שבט הלוי (מבית לוי ע' תל"ג).

שו"ע סי' ש"כ סעיף ד' משנ"ב ס"ק י"ז.

תשו' מנחת יצחק (ח"י סי' כ"ה) שבט הלוי (ח"ח סי' נ"ו) שש"כ (פי' י"ד סעיף ל"ז).

אין להשתמש בספוג מטלית בעת הדחת כלים, מנח"י (ח"ג סי' מ"ט) באר משה (ח"ח סי' קצ"ה). ומשם הגרשז"א (מאור השבת ח"ג מכתב לח ה') אי': לנקות ביו"ט ע"י מטלית לחה, פלטה חשמלית שהתלככה, אע"פ שהוא צורך יו"ט, נראה שאסור מפני שעובר על איסור סחיטה.

תשו' באר משה (ח"ח סי' ר"ג). שש"כ (פי' ד' י"א).

מאכל שנתבשל ונתמעך במקצת אין בו טחינה (סי' שכ"א) ובס' אבן ישראל שהגרי"י פישר היה מתיר למעוך תפוז^א מבושלים במועך רגיל.

שלד מג"א סי' תק"י, מביאו המשנ"ב (שם ס"ק יב), דאם לא היה אפשר לסנן מעיו"ט מותר לסנן אפילו במסגרת. וכ"כ הגרשז"א אויערבאך (שש"כ תיקונים ומילואים פ"ד הע' כא).

טחנית פירות

ל. טחניה אסורה ביו"ט אלא בדבר שיפגם אם יכינו בערב יו"ט שלה.

לכן פירות וירקות שטעמם פג מעט בלינת לילה, מותר לטחון ולדוך ביום טוב שלו. ויעשה את הטחניה בשינוי שלו.
ואוכל שאם יטחן אותו יפוג טעמו לגמרי (כגון שום, בצל, בננות, אבוקדו), יכול לטחון כרגיל שלה.

הוספת מים למיחם ביו"ט

לא. כשחל שבת במוצאי יו"ט, וביו"ט רוצים להוסיף מים למיחם שבת, ראוי להרתיח את המים לפני שמכניסו למיחם של שבת שלט.

גמר התימה טובה

----- = מקורות וצינונים = -----

שלה שו"ע (סי' תצ"ה סעיף ב'). שטחניה ביו"ט אסור מדרבנן, מפני שאדם רגיל לטחון הרבה בפעם אחת, וא"כ יטרד כל היום בעבודתו וימנע משמחת יו"ט.

ויש פוסקים (ט"ז סי' תצ"ה ב', א"ר ס"ק ט', מהרש"ל יש"ש פ"ג סי' א') שסוברים שאיסורו דאורייתא. ולא התירה התורה באוכל נפש רק מה שהוא דרך לעשות לאותו היום, ראה משנ"ב (סי' תצ"ה ס"ק י"ג). ובשו"ע סי' תק"ד סעיף א'.

שלו שו"ע (סי' תק"ד סעיף א)

שלו רמ"א (סי' תק"ד סעיף א'). ובמשנ"ב (שם ס"ק י"א) מבאר משום דיש פוסקים המחמירים ואומרים דגם בתבלין המפיגין טעם אין היתר לטחון ביו"ט כדרכן וכו'.

ובכל גוני אין נוהגין לדוך ביו"ט אלא ע"י שינוי, שמתוך כך יהיו העם זכורים שאסור לדוך רק מה שצריך לאותו היום.

שינוי הוא שמרסק ע"ג השולחן, מפה, לא בכלי, או שיחזיק את המגדלת בצורה הפוכה, או שיהפוך את הצלחת שעליו מגרד. עיי"ע משנ"ב (סי' תק"ד ס"ק י"ט)

שלה שעה"צ סי' תק"ד ס"ק י"ח.

שלו כיוון שהמיחם במצב שבת, המים לא נרתחים, וכשמוסיף מים שלא רתחו, ואח"כ בשבת מוציא מים מהמיחם, עלול לקרות שכמות השארית שקטנה ימהר להתבשל.

פרק כב שבת שובה

הדלקת נרות שבת

פב. כשהל שבת במוצאי ר"ה, מדליקים נרות מבעוד יום בר"ה. ומברכת להדליק נר של שבת.
אם בטעות ברכה להדליק נר של יום טוב, לא יצאה ידי חובת הברכה ואם נזכרה תוך כדי דיבור, תחזור ותסיים הברכה כהוגן^{שמ}.
אבל לא תברך שוב, והברכה אינה מעכבת המצוה שכבר נעשה.

קבלת שבת

פג. בראש השנה אחרי תפילת מנחה, מקבלים שבת במזמור הבו לד' בני אלים (תהלים כ"ט), ומזמרים שני פיוטים הראשונים ואחרונים של 'לכה דודי'^{שמא}.

פד. יש הנוהגים לקבל שבת ב'מזמור שיר ליום השבת'^{שמב}.

מתפללים ערבית של שבת ואומרים המלך הקדוש.

הפטרה שובה ישראל

א. שבת שבין ראש השנה ליום כיפור נקרא שבת שובה, על שם הפטרה "שובה ישראל עד ד' א"י"^{שמג}.

המלך הקדוש

ב. בברכת מעין שבע, אומר "המלך הקדוש" ואם טעה וזכר לפני שסיים הברכה, יחזור מ"המלך הקדוש"^{שמד}.

הרב דורש

ג. מנהג בישראל שהרב דורש בשבת שובה ברוב עם בענין התעוררות לתשובה^{שמה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שמ} שש"כ (פי' מ"ג ל"א), דבדיעבד אין הברכה מעכבת את קיום המצוה. ובתשו' מהר"ם בריסק (ח"ב סי' מ"ד סי' מ"ה).

^{שמא} מט"א סי' תקפ"ב אלף המגן ט'.

^{שמב} מט"א תקפ"ב ב'.

^{שמג} מטה אפרים סי' תר"ב סעיף מ'. וכיון שהפטרה זו מסתיימת בהושע (הושע יד ב) במילים 'ופושעים ישלבו בם' לכן נוהגים להוסיף פסוקים מס' מיכה (מיכה ז' יח) ומס' יואל (יואל ב' טו-כז), בסיום הפטרה, כדי לסיים בדבר טוב כדאי' בסי' תכ"ח משנ"ב (ס"ק כ"ג).

^{שמד} שו"ע (סי' תקפ"ב סעיף ג'). משנ"ב (ס"ק י').

^{שמה} מטה אפרים (סי' תר"ב סעיף מ"ב).

ד. במוצאי שבת בשנה זו, אומרים ויהי נועם מכיון שחל ערב יוה"כ בערב שבת^{שמו} ויש נוהגים שלא לאומרו.

פרק כג צום גדליה

ה. ביום ג' בתשרי צום גדליה, מדברי קבלה. שנהרג גדליה בן אחיקם ונכבה גחלת ישראל הנשארה בארץ ישראל^{שמו}.

ו. כשחל ראש השנה ביום חמישי וששי, אז צום גדליה נדחה ליום ראשון^{שמח} (ד' תשרי).

החייבים בצום

ז. כל איש ואשה הבריאים, חייבים, מגיל הכנסם לעול מצוות, להתענות בצום גדליה^{שמט}.

חולה

ח. חולה, גם שאין בו סכנה, פטור מלהתענות. ואסור לו להחמיר על עצמו^{שנ} ומכל מקום יאכל בצנעא^{שנא}.

זקן - תשוש

ט. תשושי כוח, או זקנים שהצום צער גדול להם, לא יתענו^{שנב}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שמו} מטה אפרים (סי' תר"ב סעיף מ"ה) וכ"כ יעב"ץ (סי' י"ט). משנ"ב (סי' רצ"ה ג')

^{שמח} כתיב בקרא (זכריה ח' יט) צום השביעי, ובמס' ראש השנה (י"ח:) צום השביעי זה צום גדליה שהוא בחודש השביעי. שו"ע סי' תקמ"ט סעיף א'. משנ"ב (סי' ק ב') ג' בתשרי בו נהרג גדליה בן אחיקם שמנוהו לראש לאחר החורבן על הפלטה הנשארה, ונכבה גחלת ישראל הנשארה כי על ידי שנהרג גלו כולם ונהרגו מהם לאלפים.

^{שמח} שו"ע (סי' תק"נ סעיף ג'). מט"א (סי' תר"ב ד').

^{שמט} שו"ע סי' תק"נ.

^{שנ} חיי אדם (כלל קל"ג ס"ק ו'). משנ"ב (סי' תק"נ ס"ק ד').

בזמנינו שהנשים חלושות, מורין הרבה מגדולי ההוראה שלא יצמו. בס' תורת רבינו שמואל סלנט (אוי"ח סי' י"ז). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' 2). תשובה מאהבה. הגריי"פ

^{שנא} מטה אפרים (סי' תר"ב ס"ק כ"ב). תשו' מנחת אלעזר ח"ג סי' ג'.

^{שנב} רוח חיים אות א'. כפה"ח סי' תק"נ ס"ק ו'.

עוברות ומניקות

י. עוברות ומניקות, פטורות מלהתענות^{שנ}.

יולדת

יא. יולדת, כל זמן שעדיין חלשה מהלידה נחשבת כיוולדת^{שנד} וכתב המהרש"ם, אפשר שכל כ"ד חודש אינה צריכה להתענות^{שנה} ובפרט אם מרגישה חולשה אין לה לצום^{שני}.

חשש חולשה ביו"כ

יב. החושש שהצום יחליש אותו ועלול לבוא לידי סכנה ביום הכיפורים, נראה שלא יצום בצום גדליה^{שנו}.

אכילה בליל התענית

יג. ליל התענית, מותר לאכול ולשתות עד עמוד השחר^{שנח}, אבל אם ישן, אינו חוזר לאכול אלא אם התנה^{שנט}.

תנאי לפני השינה

יד. אם רוצה להשכים ולאכול לפני עלות השחר, צריך להתנות על כך לפני השינה^{שס}.

טו. אם התנה לאכול, שתייה בכלל, אבל אם התנה לשתות אין האכילה בכלל^{שסא}.

תנאי לשתיה

טז. ולענין שתייה, אם רגיל לשתות בבוקר, דעת הרמ"א שאין צורך להתנות אבל לכתחילה ראוי להתנות גם לשתיה^{שסב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שנג} שו"ע ס"י תקנ"ד (סעף ה'). ע"י ברמ"א (ס"י תק"ג סעף א'), ובשעה"צ (שם ס"ק ג').

^{שנד} מחז"ב (ס"י תק"ן קו"א ס"ק א'). כפה"ח (ס"ק כ"ח)

^{שנה} כדאי' בנדה ט. שו"ע יו"ד קפ"ט ל"ד. שכל כ"ד חודש אבריה מתפרקין.

^{שנו} מהרש"ם בדעת תורה (ס"י תק"נ). וכ"ה בס' אבן ישראל (ח"ט ס"י ס"ב אות ט')

^{שנו} מבית לוי (פ"ו אות ו') הכריע כן, וכ"ה דעת השדי חמד (אסיפת דינים מער' יוה"כ סימן א' אות י') ועוד אחרונים, שלא יצום. אבל דעת הא"א מבוטשאטש, (או"ח ס"י תר"ב) לצום בצום גדליה, ואם אח"כ לא יוכל לצום ביו"כ יהא אנוס ומותר, ולא חיישין לזה עכשיו.

^{שנח} שו"ע ס"י תק"ג (סעף ב'). ואין איסור מלאכול בתוך חצי שעה לפני עלות השחר, דכיון שיש איסור לאכול אחרי עלוה"ש בגלל הצום לא חיישין שימשך באכילתו (שבט הלוי י"א קל"ח).

^{שנט} שו"ע סימן תקס"ד

^{שס} שו"ע ס"י תקס"ד משנ"ב (שם ס"ק ד')

^{שסא} תוס' חיים כלל קל"ב ס"ק י"ח.

שטיפת הפה

יז. אין לשטוף את הפה ^{שסג} (ובמקום צער, יש להתיר רחיצת פה במים, רק שיזהר ביותר לכופף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו ^{שסד}).

תרופה

יח. מו שצריך לקחת תרופה, יבלענו בלי מים. ואם אינו יכול, מותר לשתות מעט מים ^{שסה}. ואין צורך לפגום טעם המים ^{שסו}.

רחיצה

יט. מותר להתרחץ בצום גדליה ^{שסז} ובעל נפש ימנע מלהתרחץ בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו מותר ^{שסח}.

טבילה

כ. טבילה במקוה לפני התפילה, מותר ביום התענית גם במקוה חמה ^{שסט}.

בירך על מאכל

כא. שכח ובירך על מאכל, ונוכח מהצום לפני שטעם, יאמר ברוך ש"כמ'ליו' ^{שע}.

אכל בשוגג

כב. אם אכל בשוגג אין לו להמשיך לאכול ^{שעא} וישלים התענית ^{שעב}.

ואין צריך להתענות יום אחר ^{שעג}. ואם כוונתו לכפרה, יצום ביום אחר ^{שעד}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שסב} עיי רמ"א סי' תקס"ד, משנ"ב (שם ס"ק ו')

^{שסג} שו"ע סימן תקס"ז (סעיף ג')

^{שסד} משנ"ב שם ס"ק י"א.

^{שסה} תשו' הלכות קטנות (ח"ב סי' צ"ז). באה"ט סי' תקס"ז ס"ק ז'. כפה"ח (סי' תקנ"ד ל"ד)

^{שסו} הליכות שלמה פט"ז ס"ג. הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א

^{שסז} שו"ע סימן תק"ן סעיף ב'

^{שסח} משנ"ב שם ס"ק ו', שעה"צ (ס"ק ח' ט').

^{שסט} א"א בוטשאטש. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז). צי"א (חלק י"א סי' נ"ז) גבי ט' הימים וכ"ש כאן.

^{שע} שערי תשובה סי' תקס"ח ס"ק א'. דעת תורה. שבט סופר או"ח סי' כ"ה. ובס' תשובות

והנהגות ח"א סי' שכ"ט כתב **שיכניס בפיו מעט מאכל ולא יבלע**, אלא מיד יפלוט היטב

^{שעב} שו"ע סי' תקס"ח סעיף א'. משנ"ב שם ס"ק א'

^{שעג} ראה תשו' ארץ צבי (ח"א סי' ע"ט) שיש שני דינים בתענית א. מצות תענית. 2. איסור אכילה

לסגף גופו, ולכן מי שאכל וביטל התענית, מ"מ מחמת הדין ב', אסור לו לאכול.

^{שעד} שעה"צ תקס"ח שם ס"ק ב'

כג. אם אכל בשווג, יכול לומר עננו בתפילתו^{שעה}.
ויאמר בנוסח "עננו ביום צום התענית הזה"^{שעו}.

צדקה

כד. מנהג לתת צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא^{שעו}, ויש נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית ליתן לעניים בערב, וכן נוהגין בכמה קהילות להכריז ליתן כופר נפש^{שעה}.

רמזי צדקה

כה. איתא בתוס' מגילה^{שעט}: הטעם שמפטיר במנחה בתענית ולא בשחרית, משום דכתיב בה שמרו משפט ועשו צדקה (ישיהו נ"ו) ואגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ומוש"ה נכון לאומרו בערב אחר שעשו צדקה.

באליהו רבה^{שפ} כתב בטעם לדבר, 'תענית' הוא אותיות "תת עני".

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שעד} משנ"ב (סי' תקס"ח ס"ק ח') ואם קשה לו להתענות, כתב המטה אפרים (סי' תר"ב סכ"ג) כיון שתענית זה היא רק לכפרה, יכול לפדותו בממון. וכ"ה בכפה"ח (סי' תקמ"ט ס"ק ז') ועיי"ע בכפה"ח שם הדין אם אכל במזיד.

^{שעה} משנ"ב (שם ס"ק ג'). ראה תשו' שבט הלוי (ח"ה סי' ס' ס"ק ד'), שמחלק בין אם אינו מתענה כלל אינו אומר עננו, ובין אם שכח ואכל, שחייב להמשיך תעניתו, אז יאמר עננו.

^{שעו} משנ"ב סימן תקס"ח ס"ק ג'.

^{שעו} תוס' פ"ג דמגילה.

^{שעה} משנ"ב סימן תקס"ו ס"ק י"ב בשם א"ר

^{שעט} כ"א. ד"ה הקורא.

^{שפ} סי' תקס"ו ס"ק ב'.

פרק כד עשרת ימי תשובה

מרבים בתפילה

זו. בימים שבין ראש השנה ליום כיפור מרבים בתפילות ותחנונים^{שפא} ומשכימים לסליחות^{שפב}.

זז. נכון שבימים אלה יעשה תורתו קבע^{שפג}.

תשובה ומעשים

כח. דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב (ישעיה נה,ו) דרשו חז"ל על עשרת ימי תשובה^{שפד} ויש לאדם לפשפש במעשיו ולשוב בימים אלה^{שפה}.

לימוד מוסר

כט. יש ללמוד ספרי מוסר המעוררים לב האדם לתשובה^{שפו}.

שיר המעלות

ל. בעשי"ת אומרים בין ישתבח לקדיש, שיר המעלות מומעמקים^{שפז}

----- = מקורות וציונים = -----

^{שפא} שו"ע ס"י תר"ב סעיף א'.

^{שפב} שו"ע (ס"י תר"ב). מטה אפרים (ס"י תר"ב סעיף ז' ל"ב).

^{שפג} מטה אפרים (ס"י תר"ב כא). נכון שבימים אלו ימעט במשא ומתן רק בדרך עראי ויעשה תורתו קבע, וכתב הרמ"ק שימים אלו יהיו כמו חול המועד שלא יעשה בהם אלא מלאכה הכרחית והשאר בעסק התורה והתבודדות בתשובה.

^{שפד} ראש השנה י"ח.

^{שפה} רבינו יונה (ברכות א: ד"ה והא) רמ"א (ס"י תר"ג): יש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה, וספק עבירה צריך יותר תשובה מודאית, וכתב בס' יערות דבש (ח"א דרוש א') שז' ימים שבין ר"ה ליו"כ הם כנגד ז' ימי שבוע, ובכל יום יעשה תשובה על אותו יום, משנ"ב (תר"ג ב').

כתב החיד"א בשם הקדמונים, מש"כ רז"ל ד' חילוקי כפרה יש, אינם רק להשב מיראה אבל השב מאהבה ולומד תורה לשמה, אין צריך לד' חילוקי כפרה רק מתכפר הכל בתשובה בלבד.

ובס' בני יששכר נתן מטעמים לדבריו. מביאו אלף המגן (ס"י תר"ג ס"ק ו').

^{שפו} הרא"ש (אורחות חיים יום שבת ט"ז). מטה אפרים (ס"י תר"ג סעיף ד') ללמוד שערי תשובה לרבינו יונה וספר הישר המכנה לרבינו תם ועוד ספרי מוסר. משנ"ב שם הביאו ומהאר"י שחיוב ללמוד ספרי מוסר כל השנה. בדיני תשובה בראש ספר הרוקח (הל' תשובה). ובס' קצור ראשית חכמה. ובספר חסידים (מסימן י"ט עד ס"י ל"ב, ומסי' מ"ב עד ס"י מ"ה). ובמהר"י וויל (ס"י י"ב, קמ"ז, קכ"ג, קצ"א). תרומת הדשן (ס"י קצ"ח), מביאים באה"ט (ס"י תר"ג).

באלף המגן (ס"י תר"ג ס"ק ט') מביא מפתחי עולם, שהיו לומדים ספר תיקוני זוהר בימים אלה.

המלך הקדוש

לא. בכל התפילות אומרים המלך הקדוש, והמלך המשפט, לפי שבימים אלה הקב"ה מראה מלכותו לשפוט את העולם שפ"ה.

טעה - מסופק

לב. אם טעה ואמר האל הקדוש, או שהוא מסופק, יחזור לראש תפילת העמידה שפ"ט.

נוצר בכדי דיבור

לג. אם טעה ואמר האל הקדוש ותוך כדי דיבור נזכר ואמר המלך הקדוש, אינו חוזר ש"ז.

לד. אם שהה יותר מכדי דיבור, או שכבר התחיל ברכה אחרת, חוזר לראש שצ"א

המלך המשפט

לה. טעה, ובמקום המלך המשפט אמר כרגיל, מלך אוהב צדקה ומשפט, תוך כדי דיבור יתקן, ואם לא יתקן, אינו חוזר התפילה שצ"ב

זכרנו, מי כמוך

לו. בברכת אבות מוסיפים 'זכרנו' ו'מי כמוך'.^א ובברכת הודאה "וכתוב" וב"שים שלום" אומרים בספר החיים וכו'.

שכח זכרנו, מי כמוך

לז. אם לא אמר 'זכרנו' ו'מי כמוך', אם כבר סיים אותה ברכה, שכבר אמר השם של אותה ברכה, אין מחזירין אותו.^ב אבל כל זמן שלא אמר השם של הברכה יכול לחזור^ג

----- = מקורות וצינונים = -----

שפ"ו מג"א (סי' נ"ד ס"ק ב') הביא מכתבי אר"י (פע"ח שער הזמירות פ"ו) לומר בעשי"ת מזמור ממעמקים קראתיך ה', בין ישתבח ליוצר. מטה אפרים. באה"ט תר"ג. ובס' ערוך השולחן (סי' נ"ד סעיף ב') ביאר שאמירת המזמור נחשב לחלק מסדר התפילה ואינה הפסק.

שפ"ח ברכות י"ב: וברש"י שם. שו"ע (סי' תקפ"ב סעיף א').

שפ"ט שו"ע סי' תקפ"ב א', ובמשנ"ב (שם ס"ק ג') דחוקה מה שהוא רגיל הוא מזכיר.

שצ" שו"ע (סי' תקפ"ב סעיף ב')

שצ"א שערי תשובה (סי' תקפ"ב). משנ"ב (שם ס"ק ז').

שצ"ב רמ"א סי' קי"ח משנ"ב (סי' תקפ"ב ס"ק ו') שכיון שהזכיר מלך, אין צריך לחזור.

א הגאונים תקנו ב' ימי תשובה לומר "זכרנו" באבות ובגבורות "מי כמוך" ובהודאה "וכתוב" ובשים שלום "בספר", משנ"ב סי' תקפ"ב (ס"ק טו).

לעילא

לח. בקדיש, כופלין המלה 'לעילא':⁷
 בנוסח של כל השנה אומרים לעילא מן כל ברכתא, כדי להשלים כ"ח תיבות בקדיש,⁷
 בימים אלה שכופלים לעילא, אומרים 'מכל' ברכתא'.¹

ומסיים הקדיש עושה 'השלום':¹

אבינו מלכינו

לפ. בתפילת שחרית אומרים אבינו מלכינו וכן בתפילת מנחה.⁷

השלמת ספר תהלים

מ. בימים שבין ראש השנה ליום כיפור, לאחר תפילת מנחה נוהגין לומר ספר
 תהלים.²

דקדוק במעשים

מא. בעשרת ימי תשובה יש לאדם להזהר ביותר בכל הליכותיו לדקדק בהם
 ביותר.^א

----- = מקורות וציונים = -----

² רא"ש ברכות (פ"א ס"י טז), כיון שאינו אלא תיקון הגאונים, אם שכח לאומרם אין לחזור.
 שו"ע (תקפ"ב סעיף ה').

³ פמ"ג א"א (ס"י תקפ"ב ס"ק ד') כל זמן שלא אמר השם של הברכה אע"פ שיש כמה שמות,
 כגון בוכל החיים, יכול לחזור. משנ"ב (שם ס"ק טז).

^ד בלבוש (ס"י תקפ"ב סעיף ח'): כיון שבימים אלה הקב"ה מתעלה יותר כפול ומכופל מפי ברואיו
 מפני שיושב על כסא דין והכל צריכים לשבחו ולפארו ולבקש רחמים על דינו.

^ה היינו מן יהא שמיה רבה כו' עד דאמירן בעלמא.

¹ מט"א ס"י תקפ"ב א'. משנ"ב (ס"י נ"ו ס"ק ב').

^ז מט"א תקפ"ב א', כי השלום גי' המלאך הסופר וכותב בספר החיים את כל בני האדם
 בעשיית.

^ח רמ"א ס"י תר"ב.

^ט מצום גדליה, חוץ משבת, הם חמשה ימים בכל יום ספר אחד (מטה אפרים ס"י תר"ב סעיף
 כ') משנ"ב (ס"י תקפ"א ס"ק ג').

^י יזהר יותר מלקנות מוצרים שעלול בהם חשש איסור. ובשאר דברים ידקדק בהן ביותר,
 ובמיוחד יש לדקדק בדברים שבין אדם לחבירו (אלף המגן ס"י תר"ג ס"ק ב')

^א אלף המגן (תר"ג ב') מביא הרמ"ק (סדר עבודת יוה"כ) שגם אם יזהר בדבר חסידות באלה
 הימים בלבד נכון הדבר אף אם לא ינהוג כן בחסידות ההוא אחרי כן. מפני שהקב"ה יושב על
 כסא רחמים ומתנהג בחסידות בימים האלה, וכן י' ימים אלה תלויים בבינה וכו' כדפי' בזה"ק
 פ' ויצא. אי' בספה"ק שעשרת ימי תשובה הם כנגד הראש והמוח שהם איברים עיקריים של
 האדם ולכן יש לזהר ביותר בכל ענייניו בימים אלה.

פת עכו"ם

מב. גם מי שאינו נוהר במשך השנה מפת עכו"ם², בעשרת ימי תשובה יש לזוהר³.

אגוזים

מג. יש שנמנעים מלאכול אגוזים ביי ימי תשובה⁴.

תורתו קבע

מד. נכון לעשות תורתו קבע בימים אלה, ואפילו אם יצטרך למעט במשא ומתן⁵.

יפיים חבירו

מה. עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שיפייסנו⁶.

צרכי רבים

מו. גזל מחבירו ואינו יודע למי להחזיר, יעשה מהם צרכי רבים⁷.

----- = מקורות וצינונים = -----

² ראה שו"ע (וי"ד סי' קי"ב) בענין זהירות מפת עכו"ם. ויש לציין שבניגוד לימים עברו שפת רגיל (גם של נכרי) הכיל בדרך כלל, רק קמח מים ומלח, אבל בימינו שרכיבי הפת הם מורכבים, גם כל השנה יש לזוהר מפת לא מושגח מחשש 'מאכלות אסורות' ולא רק מחשש פת עכו"ם.

³ טור ושו"ע (סי' תר"ג) מהירושלמי שבת (פ"א הל' ג') שאף מי שאינו נוהר בכל השנה שלא לאכול פת עכו"ם, מ"מ בעשרת ימי תשובה צריך הוא לזוהר שלא יאכל רק פת ישראל.

ואולי המקור לזה הוא מה שמצינו בחנניה מישאל ועזריה שזוהרו שלא ליגעל מפת בג המלך, וכתבי שם (דניאל א' ח') "נס נא את עבדיך ימים עשרה ויתנו לנו מן הזרעים ונאכלה", ופירש שם הרס"ג שאותם ימים עשרה, הם עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ (בשבילי השחיטה סי' כב)

⁴ אגוז גי' חטא (רמ"א תקפ"ג ב') ומרבה כיחה וניעה ומבטל תפילה, (אגוז, לוז, פיסטוק, שקדים, בטנים) דעת תורה (ממד"ר, שיה"ש), אגוז אם מכסים שרשיו בנטיעתו אינו מצליח, כך מכסה פשעיו לא יצליח, בר"ה מכסים, פשעים.

רק ר"ה (חת"ס). עד. הושע"ר (קצה מטה ס"ק ט"ז)

עונה - תבשיל, רק טעם קצת, מותר (באר משה ח"ג סי' צ"ז)

⁵ מטה אפרים (סי' תר"ב סעיף כא). ובאלף המגן מביא הרמ"ק שימים אלו יהיו כמו חול המועד.

⁶ שו"ע (סי' תרו"ג סעיף א') עיי"ש כל פרטי ההלכות. שמירת הלשון (כלל ד' סעיף י"ב).

⁷ ביצה (כט). ב"ק (צ"ד: שו"ע ח"מ סי' שס"ו סעיף ב').

פרק כה כפרות

כפרות באשמורת הבוקר

מז. נוהגים לעשות כפרות^ה בערב יום כיפור באשמורת הבוקר^ט,

כל עשי"ת

מח. אם לא מתאפשר בעיו"כ אפשר לעשות בכל עשרת ימי תשובה^ז.

תרנגול, לבן

ממ. יקח תרנגול לזכר^כ ותרנגולת לנקבה^{כב} והמובחר תרנגול לבן^{כג}

דג, כסף, ירק

נ. אם אין לו תרנגול יכול לקחת דג^{כד}, או כסף^{כה} ויתנה לצדקה^{כו}.

----- = מקורות וציונים = -----

^ח כתב האר"י ז"ל בספר הכוונות עפ"י הקבלה (הק' דרוש יו"כ) ושל"ה (עמוד התשובה סי' ח') ויחשוב בלבו שהוא חייב ארבע מיתות, זורקו סקילה, שחטו הרג, תפסו בצוואר חנק, שורפו היינו שריפה, וזה כפרתו.

בטור כתב שיש לומר פסוק זה "נפש תחת נפש" (שמות כא כג)

^ט שו"ע ורמ"א סי' תר"ה. מטה אפרים (סי' תר"ד סעיף ב').

^ז פמ"ג (א"א סי' תר"ה ס"ק א') כל עשרת ימי תשובה הוא זמן לכפרות. משנ"ב (סי' תר"ה ס"ק ב').

^כ הטור (סי' תר"ה) מביא כמה טעמים, וטעם נוסף מחכמים הראשונים, שתרגול נקרא גבר, לרמז גבר תחת גבר.

^{כב} בית יוסף בשם תשב"ץ מביאו הרמ"א סי' תר"ה.

^{כג} רמ"א (סי' תר"ה) ממנהי"ל, בחרין לתרנגולים לבנים על דרך שנאמר (ישעיה א' יח) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, ומכל מקום אין לחזר אחרי לבנים דוקא, אלא אם יבא ממילא.

^{כד} כתבו האחרונים, אם אין לו תרנגול יקח אווז או שאר בעלי חיים שאינם ראויים להקרבה למזבח, ויש אומרים אפילו דגים (משנ"ב סי' תר"ה ס"ק ד')

^{כה} חיי אדם (כלל קמ"ד ד') משנ"ב (סי' תר"ה ס"ק ב'). כשמסובב עם כסף, יאמר "זה הכסף ילך לצדקה"

^{כו} ברש"י שבת (פא ע"ב): מובא מנהג קדום לעשות כפרה על צמח:

האי פרפיסא - עציץ נקוב שזרעו בו. ובתשובת הגאונים מצאתי שעושים חותלות מכפות תמרים וממלאין אותם עפר וזבל בהמה וכ"ב או ט"ו יום לפני ר"ה עושין כל אחד ואחד לשם כל קטן וקטנה שבבית וזורעים לתוכן פול המצרי או קיטנית וקורין לו פרפיסא וצומח ובערב ר"ה נוטל כל אחד שלו ומחזירו סביבות ראשו שבעה פעמים ואומר זה תחת זה וזה חליפתי וזה תמורתני ומשליכו לנהר.

נא. למעוברת לוקחים שנים, תרנגול ותרנגולת^כ. ויש שלוקחין לה שני תרנגולות ותרנגול^{כח}.

ח' ת'ך

נב. בשעה שמסבב את התרנגול סביב ראשו, אומר, זה ח'ליפתי ת'מורתני כ'פרתי^{כט}.

נטרף, נתנבל

נג. נטרף התרנגול, אין צורך לעשות שוב^ל, ואם נתנבל בשעת שחיטה או שמת, יקח כפרה אחרת^{לא}.

כמה אנשים בתרנגול אחד

נד. אפילו שני בני אדם יכולין ליקח כפרה אחת אם אם אין ידם משגת^{לב}.

----- == מקורות וצינונים == -----

^כ בשו"ע (שם סעיף א') ולוקחין למעוברת שני תרנגולים אולי תלד זכר. ומבאר המג"א: תרנגול ותרנגולת אף אם העיבור נקבה, די לה ולבתה באחת מפני ששניהם רשאים לקחת כפרה אחת.

ויש להבין, מה חטאה העיבור עוד בטרם נולדה, שצריכה כפרה. ואולי מפני שהעיבור מושפע מהוריו וממעשיהם שמאצילים עליו ועל תוכן נשמתו. וכמ"ש דוד המלך ע"ה בתהילים (נ"א ז'), ואע"פ שעיבור ירך אמו ולכאורה יהא לה כפרה עם אמה, אבל נראה שלתקן ולכפר על נשמת העיבור זה כבר ענין בפני עצמו.

ויתכן עוד, שלפעמים, ישנם דברים שנחשבים הגונים לאדם אחד, אבל לאדם אחר, לפי ערך נשמתו, נחשבים כבר לחסרון ולחטא.

ולכן לעיבור שיש לו כבר נשמה בפני עצמו אי אפשר למדוד אותו לפי ערך אמו.

^{כח} דרכי משה בס"י תר"ה שלוקחין למעוברת ב' תרנגולות ותרנגול אחד מספק שמא תלד בן או בת. וכן כתב המהר"ל (הל' עיו"כ ס"י ב' עמוד שי"ד). המג"א (ס"י תר"ה ס"ק ב') מהאר"י ז"ל (שעה"כ ריש דרושי יוה"כ) ושל"ה (יומא ריש פ' תורה אור) לקח **שלוש למעוברת**, אחת בעבורה, ושנים בשביל הוולד (תרנגול ותרנגולת) מספק אם הוא זכר או נקבה.

^{כט} בדרשה של מהר"י ווייל (ס"י קצ"א) בערהב יוה"כ יעשה כפרות ויאמר חת"ך ראשי תיבות, זה חליפתי זה תמורתני זה כפרתי כי המלאך הממונה על החיים חת"ך שמו וזהו החותך חיים לכל חי, ויחשוב בלבו שהוא חייב מיתה כתרנגול אלא שזהו היא כפרתו וזהו טעם הקרבנות. מגן אברהם (ס"י תר"ה) מביא בשם האר"י שזה ראשי תיבות ח'ת'ך שם מלאך הממונה על החיים. ומביאו משנ"ב (שם ס"ק ג').

^ל א"א מבוטשטש מהדו"ת. שדי חמד (מע' יוה"כ ס"י א' י"ג). בס' הליכות אבן ישראל (פ' יב ה') היה מורה לעשות כפרה אחרת או בכסף. עיי"ע בשבט הלוי (פ"ז ד').

^{לא} שער הכולל (פ"מ"ד ב') עפ"י סידור אר"י ז"ל,

^{לב} משנ"ב ס"ק ג'. ואפשר אפילו יותר משנים שו"ע הגרש"ז (ס"י תר"ה סעיף ג'). אי' מהאר"י (שעה"כ ק') כפה"ח (תר"ה ס"ק ה') לקחת כפרה לכל אחד ואחד.

נתינה לעניים

נה. נהגו ליתן הכפרות לעניים או לפדותן בממון שנותנים לעניים^ל.

כיסוי הדם

נו. מצוה לכסות את הדם^{לד}, ומברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על כיסוי דם בעפר^{לה}.

פרק נו ערב יום כיפור

סליחות

א. ערב יום הכיפורים אין אומרים הרבה סליחות^{לו}, ויש שאין אומרים כלל.

תפילת שחרית

ב. בתפילת שחרית נוהגין באשכנז שאין אומרים מזמור לתודה^{לי}.
אין אומרים תחנון^{לז} ולא למנצה^{לט}. ואין אומרים אבינו מלכינו בערב יו"כ^{לז}.
אבל כשהל יום כיפור בשבת אומרים אבינו מלכינו בשחרית^{לא}

----- = מקורות וצינונים = -----

^{לב} רמ"א (סי' תר"ה) ממרה"ל דיש מקומות שנוהגין שפודין הכפרות ונותנין המעות לעניים, ויפה אותו המנהג שאינו ביוש כ"כ לעני כמו אם נותן לו התרנגול שלוקח לכפרה.

^{לז} מצות כיסוי הדם מוטל בעיקר על השוחט, מדכ' ושפך וכסה, מי ששפך יכסה (ש"ך חו"מ סי' שפ"ב ס"ק ד').

במחזיק ברכה (סי' תר"ה ט') אם השוחט מכבד לאחר שיכסה, אף שהשוחט אבד שכרו מגוף המצוה, מ"מ הוא בא בשכרו על שזיכה לאחר לעשות המצוה. וכתב בתבואות שור (יו"ד סי' י"ט) דכשאדם חשוב מכסה, המצוה מתכבדת על ידו, ובכהאי גוונא אין את הדין דמצוה בו יותר מבשלוחו.

^{לה} ויקח הכלי עם העפר בימינו ויברך מעומד, ויכסה מעומד.

וצריך ליתן כל כך אפר על הדם עד שלא יהא נראה רושם לחלוחית ואדמימות (אלף המגן סי' תר"ה ס"ק ז"ך).

^{לז} רמ"א סי' תר"ד סעיף ב'.

^{לז} רמ"א שם. ובמשנ"ב (ס"ק ד'): דבזמן הבית היה אסור להקריב שום קרבן הנאכל בערב יום הכיפורים דממעט זמן אכילתו, שהרי עכ"פ כל הקרבנות נאכלין ליום ולילה שלאחריו וביום הכיפורים אי אפשר לאכול, ונמצא מביא לידי פסול

^{לח} דנוהגין לעשותו קצת כמו יום טוב (משנ"ב ס"ק ג')

^{לט} משום שבלמנצח כתוב יום צרה, וערב יו"כ קצת כמו יו"ט. ראה משנ"ב (ס"ק ג' ד').

^מ רמ"א (סי' תר"ה סעיף ב') כתב שאמירתו בשחרית יש מחלוקת ומנהג עירו לא לומר. אבל במנחה, כתב המג"א לא לומר בכל גוני

^{מא} מט"א (תר"ד סעיף י"ג) חל יו"כ בשבת דאז אין אומרים אבינו מלכינו בתפילות עד נעילה לכן אומרים בערה יו"כ בשחרית.

חלוקת עוגה

ג. נהוג בכמה מקומות שלאחר תפילת שחרית, הגבאי מחלק לציבור עוגה^{מב}.

תשובה

ד. כתב בחיי אדם, בערב יו"כ מהחייב ביותר להיות כל היום בתשובה, כמו שכתוב (ויקרא טז ל) כי ביום הזה וגו' לפני ה' תטהרו^{מג}.

מצות אכילה

ה. מצוה לאכול ולהרבות בסעודה בעריו"כ^{מד}, ואסור להתענות^{מה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{מב} אלף המגן (סי' תר"ד ס"ק ל"ח) שהגבאי מחלק לציבור מיני מתיקה בעיו"כ בבוקר אחר התפלה וכל אחד שנטל אומר, אם ח"ו נגזר עלי להנות מן הצדקה, בזאת אקיים. סידור נהורא שלם.

^{מג} חיי אדם (כלל קמ"ג סעיף ה) שביו"כ הקב"ה בעצמו ובכבודו יושב על המשפט ומשגיח, ולכן צריך לידע בנפשו שלפני ה' הוא מטהר.

^{מד} מס' ראש השנה (ט). תני רב חייה בר רב מדפתי ועינתם את נפשותיכם בתשעה לחודש (ויקרא כג לב) וכי בתשעה מתענין וכו' אלא ללמדך שכל האוכל ושותה בתשיעי, מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי (יומא פ"א:).

טור ושול"ע (סי' תר"ד סעיף א). כתב המג"א (סי' תק"ע ט') שמצוה מן התורה לאכול בערב יו"כ, משנ"ב (תר"ד א'). בשול"ע הגרש"ז (סי' תר"ח סעיף א') שמצוות חכמים להרבות בסעודה בעיו"כ ומצאו להם סמך מן התורה.

וכתב הטור (סי' תר"ד) שהפסוק אומר שתכינו עצמכם בתשיעי לעינוי של מחר, ומדאפיקה רחמנא לאכילה בלשון עינוי, א"כ חשיב ככמו עינוי כאילו התענה תשיעי ועשירי. פי' כאילו נצטווה להתענות בשניהם.

והוא מאהבת הקב"ה את ישראל שלא צוה להתענות אלא יום אחד בשנה ולטובתם לכפר עוונותיהם, וציום שיאכלו וישתו תחלה כדי שיוכלו להתענות ושלא להזיק להם העינוי.

וראה עוד מג"א (סי' תר"ד) מדכתיב ועיניתם בתשעה לחודש שרצה הקב"ה לתת שכר לאכילה כתענית. מביאו במשנ"ב (שם ס"ק א).

כתב הרבינו יונה (שערי תשובה שער ד' אות ח') עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה, ידאג לעונו ויכסוף ויחכה להגיע ליום הכיפורים למען יתרצה אל ה' ית'. ועי"כ אמרו רז"ל כל הקובע סעודה בערב יו"כ כאילו נצטווה להתענות תשיעי ועשירי, והתענה בהם כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמטו ויגונותו לעונותיו.

הרא"ש (יומא פ"ח ס"י כ"ב) כלומר, הכינו עצמכם בתשעה לחודש להתחזק בכדי שתוכלו להתענות למחר להראות חיבתו של המקום ב"ה לישראל, כאדם שיש לו ילד שעשועים וגזר עליו להתענות יום אחד וצוה להאכילו ולהשקותו ערב יום התענית כדי שיוכל לסבול, כך הקב"ה צוה להתענות רק יום אחד לטובתן לכפר על עוונם והזהירם לאכול ולשתות ערב התענית ומאחר שהוציא אותה אכילה ושתיה בלשון עינוי, אלמא חשיבא היא כעינוי וכאילו נצטוו על עינוי של תשיעי ועשירי.

^{מה} רמ"א סי' תר"ד א', אסור להתענות בו.

אכילה בליל תשיעי

ו. יש הסוברים שמצות אכילה בעיו"כ מתחילה כבר מליל תשיעי¹⁰
ויש הסוברים שהמצוה דווקא ביום¹¹.

בגדי שבת

ז. יש שלובשים בגדי שבת לפני הסעודה שלפני מנחה¹².

שתי סעודות

ח. נהגו לאכול שתי סעודות בעיו"כ. אחד בשחרית לפני מנחה, ולאחר מנחה סעודת המפסקת.

סעודת יו"ט

ט. יערוך שולחנו כמו בשבת ויום טוב¹³ ובסעודה הראשונה אוכלים דגים¹⁴.

פיוס

י. יפייס אדם חבירו בערב יום כיפור¹⁵
מפני שעבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו¹⁶, וכדי שיהא לב כל ישראל שלם כל אחד עם חבירו ולא יהא מקום לקטרוג עליהם¹⁷.

----- = מקורות וציונים = -----

¹⁰ של"ה (ח"א מס' יומא) שלילה נחשב ליו"ט, (מג"א תר"ד א').

¹¹ גר"א, יד אפרים חולקים. ערוה"ש (סי' תר"ד סעיף ה'), אם טעם אכילה משום הכנה לצום, יספיק אכילה דיום

¹² כך נהוג בהרבה מקומות. דרכי חיים ושלוש (סי' תשד"ם).

¹³ בס' פע"ח (שער כ"ז פ"א) שיעשה ב' סעודות בפת וכו'. כפה"ח (סי' תר"ד ס"ק ב'). ומדליקין ב' נרות, (נוהג כצאן יוסף (עיו"כ אות י"ג).

¹⁴ מדרש (רבה בראשית יא ה) תוס' ע"ז ה: טור סי' תר"ד, מעשה בחייט שקנה דג בחמשה זהובים, וכשנשאל משוטר העיר מדוע עשה כך, ענה, האיך לא אקנוו אפילו בעשרה כדי לאכלו ביום כזה שצוננו הקב"ה לאכול ולשתות, ושאנו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עוונותינו. מטה אפרים (סי' י"ח). בקצשו"ע (סי' קל"א אות ג') דמצוה לאכול דגים בסעודה ראשונה.

¹⁵ כתב הטור (סי' תר"ו) ויתן כל אדם אל לבו בערב יום הכיפורים לפייס לכל מי שפשע כנגדו. הב"ח מבאר: שלא יאמר היום או למחר אפייסנו, אלא בערב יום הכיפורים יפייסנו ולא יעבור, משא"כ בשאר ימות השנה, אע"פ שראוי לפייס תיכף למי שפשע כנגדו, מכ"מ יכול הוא להניח הענין ליום אחר.

¹⁶ אי' במשנה (יומא פ"ה): עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו, טוש"ע (סי' תר"ו סעיף א'). ובערב יוה"כ מחיב לתקן הכל כדי שיטהר מכל עונותיו כדכתיב (ויקרא טו ז) כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם וגו' משנ"ב (ס"ק א).

¹⁷ טור (סי' תר"ו) כדי שיהא לב כל ישראל שלם כל אחד עם חבירו ולא יהא מקום לשטן לקטרג עליהם. והכי אי' בפרק מו מפרקי דרבי אליעזר, רואה ס"מ שלא נמצא חטא בישראל

יא. נהגו לטבול בערב יום הכיפורים, משום טהרה ומשום תשובה⁷¹, ואפילו מי שאינו נזהר כל השנה בטבילה⁷².

וידוי במנחה

- יב. מתפללים מנחה⁷³, ובתפילת הלחש, לפני אלהי נצור, אומרים סדר וידוי⁷⁴.
- יג. ראוי להתוודות גם סמוך לשקיעה⁷⁵.

----- = מקורות וציונים = -----

ביום הכיפורים ואומר רבן העולם יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת וכו' מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך ישראל נקיים מכל חטא וכו' והקב"ה שומע עדותן מן המקטרגים ומכפר עליהם.

⁷¹ רא"ש. כל בו (סי' ס"ח לג). תשב"ץ (קטן סי' קכ"ג) ובטור (סי' תר"ו) מהרא"ש שטבילה זו אינה מיסוד נביאים או מנהג נביאים, אלא שנהגו העולם לטהר עצמם מטומאה ביום הכיפורים וסמכו על מדרש של פרקי דרבי אליעזר (מו) שנקיים כמלאכי השרת ביום הכיפורים. כתב מהרי"ל (הלי' עיו"כ סי' ג') אע"פ שטבל ערב ראש השנה וידע שלא נטמא, אפ"ה יטבול בערב יו"כ משום תשובה, כגר המתגייר.

⁷² ביאור הלכה (ד"ה יכול לטבול) דאפילו אנשים שאינן זהירין כל השנה בטבילה על כל פנים בערב יום הכיפורים, צריך לטבול ולהיות נקי משום יום הקדוש.

⁷³ אי' במס' יומא (פ"ז): ת"ר מצות וידוי ערב יו"כ עם חשיכה, אבל אמרו חכמים יתודה קודם שיאכל וישתה שמא תטרף דעתו בסעודה, ואע"פ שהתודה קודם שאכל ושתה, מתודה לאחר שיאכל וישתה שמא אירע דבר קלקלה בסעודה. רמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ז) שו"ע (סי' תר"ז סעיף א').

⁷⁴ שו"ע סי' תר"ז. משנ"ב (ס"ק ב) אומרו אחר שגמר תפלתו קודם "אלהי נצור".

⁷⁵ תשובה צריך וידוי, והוא מצוות עשה מן התורה דכתיב (במדבר ה ו-ו) והתוודו את חטאתם (ראה מנחת חינוך מצוה שס"ד). ועיקר מצוות וידוי הוא ביום כיפור, לכן חייב כל אחד להתוודות ביוה"כ בכל תפילה (ערוה"ש).

אי' במס' יומא (פ"ז): ת"ר מצות וידוי, ערב יו"כ עם חשיכה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים צריך שיתודה קודם שיאכל וישתה שמא יארע דבר קלקלה בסעודה.

בביאור דברי הגמ' "עם חשיכה" לומדים הרבה מפרשים הפירוש, בערבית כשכבר לילה (כשכבר קיבל עליו קדושת יו"כ). ולפי הרמב"ן "עם חשיכה" הפירוש, לפני כניסת ליל יוה"כ.

הר"ן (יומא) מביא דברי הרמב"ן שמבאר שמצות וידוי של ערב יום הכיפורים שצריך להתוודות קודם שיכנס ליום בתשובה, הוא עם חשיכה סמוך ליום עצמו כדי שלא יהא שהות לחטוא בין הידוי והיום, אבל חששו חכמים שמא תטרף דעתו בסעודה וימנעו שכרותו מן הידוי, ולפיכך החמירו עליו להתוודות קודם אכילה, ואע"פ שהתודה קודם אכילה, חוזר ומתודה בזמנה עם חשיכה סמוך ליום עצמו, שמא אירע דבר קלקלה בסעודה.

במרומי שדה (ד"ה מצות) מבאר כמו וידוי על קרבן בשעת סמיכה, והוא סמוך לשחיטה, ומיד אח"כ עיקר כפרה דהיינו זריקה, כן הידוי צריך להיות סמוך לעיצומו של יום שמכפר.

המג"א (סי' תר"ז ז') מביא דעת הרמב"ן ומש"כ השל"ה שראוי להחמיר ולהתוודות אחר אכילה קודם חשיכה כדעת הרמב"ן.

סעודה המפסקת

ד. לאחר תפילת המנחה אוכלים 'סעודת המפסקת'^ט.

מאכלים קלים

טו. יאכל מאכלים קלים לעיכול^פ ובשר עוף^ק, ונהגו לא לאכול דגים^כ בסעודה זו.

מאכלים שיש להימנע

טז. בסעודה המפסקת לא יאכלו חלב חם, שום או ביצים או בשר בקר, ומיני בשמים ויין טוב, או משקה המשכר, וכן לא יאכל שומשום^כ.

ב' ככרות

יז. יש נוהגין לבצוע על ב' ככרות כמו ביו"ט^ד.

יח. מי שאינו מתענה ביום כיפור, גם יאכל סעודה בעיו"כ^ה.

לבישת תכשיטין

יט. נשים נמנעות מלקשט עצמן בתכשיטין שמתקשטין בהם בשבת ויו"ט מפני אימת יום הדין^ו.

----- = מקורות וציונים = -----

אבל העטרת זקנים (תר"ז) כתב ולא נוהגין כן, אלא מתודה קודם אכילה ואין מתודין אח"כ עד תפילת ערבית.

רמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה' ז') שו"ע (סי' תר"ז סעיף א'). כדאי' בגמ' יומא (פ"ז הנ"ל). וכתב השל"ה (עמוד התשובה סי' כ"ב) ראוי להתודות אחר אכילה גם כן קודם חשיכה. ובס' ערוך השולחן (סי' תר"ז סעיף ב) נהגו רבים וכן שלמים בבואם לבית הכנסת והזמן קרוב להשקיעה, מתודין. ובמשנ"ב (ס"ק א).

^ט סעודה המפסקת, שאחריה מפסיקין לאכול.

^פ שו"ע סי' תר"ח (סעיף ד'): בעיו"כ אין לו לאכול אלא מאכלים קלים להתעכל כדי שלא יהא שבע ומתגאה כשיתפלל.

^ק מג"א סי' תר"ח (ס"ק ז'). משנ"ב (ס"ק ט"ז).

^כ מטה אפרים (ס"ק א'). קיצושו"ע (סי' קלא"א י"ב).

^כ מג"א סי' תר"ח (ס"ק ה'). משנ"ב (ס"ק טו, יח). כפה"ח (ס"ק כ"ט).

^ד יפה ללב (ח"ב אות ג') בשם השל"ה. מעיל שמואל. אלף המגן (סי' תר"ה ס"ק מ"ב) לאכול חלות עגולות כדמות כנפים.

^ה כתב סופר (או"ח סי' ק"ב). שדי חמד, יתכן שד' ירחמו וירפאנו, לכן יתכונן ויאכל. ח'פ'שי סעודה כמו כל יו"ט, כולם חייבים, (גריש"א, חוט שני)

אם צריך זריקות בכדי לאכול, אינו חייב (אג"מ או"ח ח"ג סי' צ'), שאין ההכנה מגוף המצוה, אלא האכילה.

^ו מט"א (סי' תר"י סעיף ט') משנ"ב (ס"ק ט"ז).

נר בריא

כ. נוהגים להדליק נר^{טו} בערב יום כיפור לאיש^{סח} נשוי^{טז}, ונקרא 'נר בריא', גאזונטע ליכט^ע. ויש שמניחים אותה בבית הכנסת^{עא}.

נר נשמה

כא. מדליקים נר נשמה^{עב} לאב ואם שנפטרו^{עג} ונוהגים להניחו בבית הכנסת^{עד}.

ברכת הנרות

כב. בהדלקת נרות מברכים להדליק נר של יום הכיפורים^{עה} ונשים שנוהגות לברך שהחינו יכולות לברך^{עו}. וכשחל יו"כ בשבת תברך להדליק נר של שבת ושל יום הכיפורים^{עז}, ושהחינו.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{טו} רמ"א סי' תר"י סעיף ד'. המרדכי (יומא סי' תשכ"ג) כתב, מדליקין נר לכל אחד מפני שיום כיפור הוא גמר דין, מביאו ב"י (סי' תר"י), ומביא מס' כל בו (סי' ס"ח לג) לפי שצריכים לקרוא בספר כל היום וכל הלילה. וכן בכדי להבדיל על אותו נר במוצאי היום שצריך להבדיל על נר ששבת.

וכתב הלבוש: יבא נר זה ויכפר על הנשמה שנקרא נר אלהים נשמת אדם.

^{סח} איש ולא אשה, מהר"י ווייל (סי' קצ"ב) שהתורה שנקראת אור, נגמרה ביו"כ, שמשנה רבינו ירד ביו"כ עם לוחות שניות (א"ר מחצה"ש) ואשה לאו בת תורה היא. רמ"ח עם רוח נשמה גי' נר', ולאשה יש יותר. מג"א (סי' י').

^{טז} הרמ"א (סי' תר"י ד') כתב שמדליקין גם לקטן וכתב המג"א (סי' ק ג') שעכשיו אין עושין נרות אלא לנשוי. שו"ע הגרש"ז (אות ד'). משנ"ב (סי' י"א). כפה"ח (סי' תר"י ס"ק כ"ה):

^ע ערוך השולחן (סי' תר"י סעיף ז'). אלף למטה (סי' תר"ג סעיף ב').

^{עא} להדליק נר החיים בבית הכנסת: לבוש (סי' תר"י סעיף ג'). שו"ע הגרש"ז (סעיף ד'), מטה אפרים (סי' תר"ג).

להדליק בבית: לטעם הבי"ה הנ"ל שמדליקים נר החיים בשביל שיהא לו נר ששבת, מוכן להבדלה, אלף המגן (תר"ג ס"ק י"ח) שבחיי"א ובנה"ש שינר הברי'א בביתו, וכן נוהגין.

^{עב} מלשון הרמ"א נר נשמה לאביו ולאמו שמתו, משמע **דסגי בנר אחד** (א"ר ס"ק ד') מטה אפרים (סי' תר"ג סעיף ח') משנ"ב (סי' י"ב)

^{עג} כל בו (סי' ס"ח) מדליקין נר נשמה לאביו ולאמו שמתו, מביאו רמ"א (תר"י ד').

וכתב הלבוש, כדי לכפר עליהם, כי גם המתים צריכים כפרה, מביאו משנ"ב (תר"י ס"ק י"ב). ראה דברי הרמ"א (סי' תרכ"א ו) מהמרדכי דהמתים גם כן יש להם כפרה ביום הכפורים. וכתב מהר"י ווייל (סי' קצ"א), לכן נקרא יום הכפורים בלשון רבים, רצונו לומר לחיים ולהמתים (משנ"ב תרכ"א י"ח).

באלף המגן (סי' תר"ג ס"ק י"ז) כי יש להם נחת רוח בהנר שמדליקים בשבילין.

^{עד} מטה אפרים סי' תר"ג סעיף ח'.

^{עה} בשו"ע (סי' תר"י) מביא הדיעות ממס' פסחים (נ"ג): אם לברך על הדלקת נרות דיום הכיפורים, וכתב הרמ"א שהמנהג במדינות אלו לברך.

אבל בתפילת כל נדרי, לא תברך שהחיינו^{ע"ה}.

ברכת הבנים

ג. כתב המטה אפרים, נהגו שהאב והאם ממברכין את בניהם טרם לכתם לבית הכנסת^{ע"ט}.

תוספת יו"ט

כד. מצוה להוסיף מחול על הקודש בכניסת יום הכיפורים^פ.

עטיפת טלית

כה. מתעטפים בטלית ביום הכיפורים^{פ"ב} מבעוד יום, ומברכים להתעטף בציצית^{פ"ב}

זמן כל נדרי

כו. יש להתחיל כל נדרי, כ-10 דקות לפני השקיעה, ואין לאחרה^{פ"ב}. וכשחל יוה"כ בשבת יש ליהרר ביותר להקדים, בכדי לקבל שבת מבעוד יום^{פ"ד}

כז. כשחל יוה"כ בשבת, אחרי אמירת כל נדרי אומרים מזמור לדוד הבו לדי' וגו', ומזמורי לכה דודי, כמו ביו"ט שחל בשבת^{פ"ה}. ויש שאומרים רק מזמור שיר ליום השבת^{פ"ו}.

----- = מקורות וציטוטים = -----

^ט מטה אפרים (סי' תרי"ט סעיף ד'). ראה שש"כ (פי' מ"ד סעיף ד').

^{טז} רמ"א (סי' תרי"ט סעיף א'). מט"א (סי' תר"ט ג'). תרי"ט ד').

^{טז} שער הציון (סי' תרי"ט ס"ק ז').

^{טז} מטה אפרים (תרי"ט ב) שמברכין את בניהם ומעתירים בברכה זו ג"כ שיחתמו לחיים טובים ושיהיה לבם נכון בירת ה' וישום בלבבו אהבתו ויראתו בלב שלם וכל אחד כפי מערכי לבו ושנון לשנון שופך תחנונים בבכי ודמעות שליש למען יקים ד' את דברו ויקבל תפלתו ויעתר אל ד' וירצהו, ואגב זה מעוררים הבנים והבנות שילכו בדרך טובים וארחות צדיקים ישמרו ולחזק לבבם לתרתינו הק'. וראה עוד אלף המגן שם (סי' ו) מביא מהגאון ריח"ק משמעות חלות ברכה, כמו שיש לו מעיין סתום בחצירו ובא חכם וחפר בקרקע עד שמצאו כמו כן הצדיק המברך מבקש רחמים שהמעין היינו ההכנה אשר תמצא בטבע המתברך יפתח ויתרחב ויתגדל עד שיהיה כמעין לא אכזב ולכן המברך יברך באופן זה.

^{טז} מגיד משנה (פ"א משבית עשור הל' ו' בדעת הרמב"ם) שביום כיפור מודו כו"ע שלהוסיף מחול על הקודש מהתורה. שו"ע (סי' תרי"ח סעיף א'). שו"ע הגרש"ז (שם א-ג). משנה ברורה (שם א' ב').

^{טז} ביום הכיפורים מתדמים למלאכים שעליהם כתוב 'איש אחד לבוש בדים'.

^{טז} פרי עץ חיים (שער יוה"כ פ"ב). מט"א (סי' תרי"ט ז'). משנ"ב (סי' ד').

^{טז} רמ"א (סי' תרי"ט א'), ובמג"א (סי' ה') דדמי קצת להפרת נדרים שאין עושים ביו"כ, משנ"ב (סי' ה'). ראה כפה"ח (סי' כ"ה) מתשו' ריב"ש (שצ"ד), לימוד זכות על המאחרים שהיא כהתרת נדר לצורך היום שמתיירים גם בשבת ויו"ט.

^{טז} ערוך השולחן (תרי"ט סעיף ו').

^{טז} מט"א (תרי"ט ג') אלף המגן (כג) תורת שבת (רס"ב ה').

^{טז} עולת שבת, א"ר. שכנה"ג (סי' רס"ב) בטור